

Natxo Sorolla (coord.)
Chabier Gimeno
Javier Giralt
Miguel Montañés
Maria Teresa Moret
Anchel Reyes
Ramon Sistac
Joan Solé
Anna Torrijos

**LLENGUA
I SOCIETAT
A LA FRANJA**
Anàlisi
de l'Enquesta
d'usos lingüístics
(2004-2014)

Colección
Papers d'Avignon

LLENGUA I SOCIETAT A LA FRANJA.
ANÀLISI DE L'ENQUESTA D'USOS LINGÜÍSTICS
(2004-2014)

Natxo Sorolla (coord.), Chabier Gimeno, Javier Giralt,
Miguel Montañés, Maria Teresa Moret, Anchel Reyes,
Ramon Sistac, Joan Solé, Anna Torrijos

LLENGUA I SOCIETAT A LA FRANJA.
ANÀLISI DE L'ENQUESTA D'USOS LINGÜÍSTICS
(2004-2014)

LLENGUA i societat a la Franja : anàlisi de l'Enquesta d'usos lingüístics (2004-2014) / Natxo Sorolla (coord.) ; Chabier Gimeno... [et al.]. — Zaragoza : Prensas de la Universidad de Zaragoza, 2018
184 p. ; 24 cm. — (Papers d'Avignon ; 2)
ISBN 978-84-17633-50-9
Lengua catalana–Aragón
SOROLLA, Natxo
GIMENO, Chabier
811.134.1'282(460.22)

Cualquier forma de reproducción, distribución, comunicación pública o transformación de esta obra solo puede ser realizada con la autorización de sus titulares, salvo excepción prevista por la ley. Dirijase a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necesita fotocopiar o escanear algún fragmento de esta obra.

- © Los autores
- © De la presente edición, Prensas de la Universidad de Zaragoza (Vicerrectorado de Cultura y Proyección Social)
1.ª edición, 2018

Colección Papers d'Avignon, n.º 2
Director de la colección: José Domingo Dueñas Lorente
<http://catedrajoohanfernandezdheredia.lenguasdearagon.org/publicaciones/>

Prensas de la Universidad de Zaragoza. Edificio de Ciencias Geológicas, c/ Pedro Cerbuna, 12
50009 Zaragoza, España. Tel.: 976 761 330. Fax: 976 761 063
puz@unizar.es <http://puz.unizar.es>

Esta editorial es miembro de la UNE, lo que garantiza la difusión y comercialización de sus publicaciones a nivel nacional e internacional.

Impreso en España
Imprime: Servicio de Publicaciones. Universidad de Zaragoza

PRÒLEG

Llengua i societat a la Franja. Anàlisi de l'Enquesta d'usos lingüístics (2004-2014) es l'obra amb què culminem un projecte en què hem col·laborat diverses institucions que compartim la voluntat de conèixer, amb rigor, la realitat de la llengua catalana a la Franja amb l'objectiu que els organismes públics, la societat civil i els ciutadans puguin adoptar decisions adequades per afavorir-ne l'ús.

Fruit de la col·laboració entre el Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya —per mitjà de la Direcció General de Política Lingüística— i el Consorci Campus Iberus —per mitjà de la Universitat de Saragossa, a través de l'Àrea de Filologia Catalana i del Grup d'Estudis sobre la Societat de Risc del Departament de Psicologia i Sociologia—, l'any 2014 es va realitzar el treball de camp i el tractament de les dades resultants de l'Enquesta d'usos lingüístics a la Franja.

El gener de 2016 la col·laboració es va estendre a la Direcció General de Política Lingüística del Govern d'Aragó per compartir la difusió dels resultats de l'anàlisi inclosos en el llibre *Els usos lingüístics a la Franja, 2014* editat per la Direcció General de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya.

Ara arriba un estudi aprofundit i més extens d'aquells primers resultats, que abasten totes les dimensions demolingüístiques relatives al català d'Aragó. Hi trobareu l'exposició metodològica i la descripció del context demogràfic; els coneixements lingüístics; els usos com a llengua inicial, d'identificació i habitual i el poder d'atracció de la llengua; els usos a la llar i la transmissió intergeneracional; en el consum i els serveis; i les actituds i percepcions, també envers l'aprenentatge, a més de les conclusions.

Hem fet un pas important en el camí iniciat conjuntament per la Generalitat de Catalunya i el Govern d'Aragó el 2004 amb l'impuls de la primera enquesta d'aquestes característiques.

El català a la Franja d'Aragó, una de les zones en què el català té més força i es parla més en contextos no formals i de proximitat, té plantejats reptes similars als d'altres territoris del domini lingüístic, a més dels que l'afecten especialment pel seu caràcter eminentment rural i per aspectes idiosincràtics de la zona. Amb la certesa que si els seus parlants ho volen i les institucions mantenim la responsabilitat de fomentar el català, perdurarà com a llengua de futur.

Direcció General de Política Lingüística
de la Generalitat de Catalunya
Direcció General de Política Lingüística
del Govern d'Aragó
Campus de Excelencia Internacional
del Valle del Ebro (Campus Iberus)

INTRODUCCIÓ

L'anàlisi de l'Enquesta d'usos lingüístics de la Franja, 2014

Aquesta publicació té com a objectiu l'anàlisi de l'Enquesta d'usos lingüístics realitzada a la Franja l'any 2014 (EULF2014), per tal d'oferir informació sobre la realitat sociolingüística dels municipis històricament catalanoparlants a Aragó, des d'una perspectiva acadèmica, quantitativa i representativa d'aquesta realitat sociolingüística. Es compara els resultats amb la primera onada de la mateixa enquesta, realitzada una dècada abans (any 2004), i és possible estendre la comparació als estudis sociolingüístics realitzats en la resta de territoris de llengua catalana.

La cerca del coneixement sobre la relació entre llengües i societat que inspira aquest treball és rellevant acadèmicament i científicament i també ho és socialment, tant al propi territori com a fora. Donen testimoni d'aquesta rellevància social l'impuls i l'interès (i els obstacles) amb què ha comptat el projecte des de la mateixa gestació, el desenvolupament de la recerca i de l'anàlisi, la presentació pública i fins a la publicació. Esperem que la seua lectura també despertarà l'interès del lector, de la ciutadania i de les administracions, que disposaran així d'unes dades actualitzades que l'ajudaran a entendre millor aquesta relació complexa entre les llengües i els diferents aspectes socials a la Franja.

L'equip

L'Enquesta d'usos lingüístics de la Franja de 2014 i la seua explotació és fruit de la col·laboració entre la Generalitat de Catalunya, la Universitat de Saragossa, i el Campus Iberus, i s'emmarca en les enquestes sociolingüístiques que es realitzen als territoris de llengua catalana (EUL), impulsades per la Direcció General de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya. El Govern d'Aragó, per mitjà de la Direcció General de Política Lingüística del Departament d'Educació, Cultura i Esport, publica aquesta anàlisi extensa dels resultats. Una publicació prèvia de la Generalitat de Catalunya va avançar els factors clau d'aquesta anàlisi (Reyes Garreta *et al.*, 2017).¹

La publicació que teniu a les mans és un treball de sociolingüística aplicada que ha dut a terme un equip interdisciplinari que integra diversos enfocaments i especialitats (sociologia, sociolingüística, lingüística, planificació lingüística). L'enfocament d'aquesta publicació segueix la tradició ja establerta en les recerques demolingüístiques dels estudis EUL. Natxo Sorolla ha coordinat l'explotació de les dades i l'equip d'anàlisi. Els articles es publiquen en la llengua que els han escrit els autors.

L'equip està format per:

- Chabier Gimeno Monterde (professor del Departament de Psicologia i Sociologia de la Universitat de Saragossa),
- Javier Giralt Latorre (professor del Departament de Lingüística General i Hispànica de la Universitat de Saragossa),
- Miguel Montañés Grado (professor del Departament de Psicologia i Sociologia de la Universitat de Saragossa),
- Maria Teresa Moret Oliver (professora del Departament de Lingüística General i Hispànica de la Universitat de Saragossa),
- Anchel Reyes Garreta (sociòleg i membre del Seminari Aragonès de Sociolingüística),
- Ramon Sistac (professor del Departament de Filologia Catalana i Comunicació de la Universitat de Lleida)

1 Reyes Garreta, A., Giralt, J., Gimeno Monterde, C., Montañés Grado, M., Moret, M. T., Sistac, R., Torrijos, A., Solé Camardons, J., Sorolla, N. (2017). *Els usos lingüístics a la Franja, 2014* Barcelona: Generalitat de Catalunya. <http://llengua.gencat.cat/ca/serveis/informacio_i_diffusio/publicacions_en_linia/btpl_col/eulf2014/>.

- Joan Solé Camardons (tècnic de la Direcció General de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya),
- Natxo Sorolla (professor de sociologia a la Universitat Rovira i Virgili), i
- Anna Torrijos (tècnica de la Direcció General de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya)

Presentació dels capítols

La publicació s'inicia amb una presentació institucional i aquesta introducció. Se segueix d'un capítol dedicat a la metodologia general de l'enquesta (Capítol 1) i un altre de dedicat a descriure el context demogràfic de la Franja (Capítol 2). El capítol posterior, dedicat als coneixements lingüístics, introdueix les primeres dades sociolingüístiques del territori (Capítol 3), i dona pas a una exploració de les llengües a la Franja, en relació amb la llengua inicial, la llengua d'identificació i la llengua habitual de la població (Capítol 4). Tot seguit s'aprofundeix en la llengua a casa i la transmissió lingüística intergeneracional (Capítol 5), així com les llengües en els usos interpersonals i en els àmbits de consum i serveis (Capítol 6). Finalment, es dedica un capítol a l'anàlisi de les actituds i les representacions lingüístiques, i l'adquisició de la llengua en adults (Capítol 7). El Capítol 8 es dedica a fer una síntesi de tots els continguts, i una interpretació aprofundida d'aquests resultats en el seu conjunt.

Notes per a la lectura de l'informe

La font de les dades, excepte que s'especifique el contrari, és l'Enquesta d'usos lingüístics de la Franja de 2014, i els resultats pertanyen als de la població de 15 anys i més dels municipis històricament catalanoparlants d'Aragó. Sempre que no s'indique el contrari, les dades de les taules i els gràfics apareixen en percentatge, i la lectura és vertical, de manera que les columnes sumen 100 %. Cal tenir present que, a causa de l'arrodoniment a un sol decimal, pot ser que les sumes no donen exactament 100.

Natxo Sorolla, Chabier Gimeno, Javier Giralt,
Miguel Montañés, Maria Teresa Moret, Anchel Reyes,
Ramon Sistac, Joan Solé, Anna Torrijos

CAPÍTOL I
METODOLOGIA GENERAL DE L'ENQUESTA
D'USOS LINGÜÍSTICS A LA FRANJA, 2014

Joan Solé Camardons i Anna Torrijos
Direcció General de Política Lingüística

Introducció

L'Enquesta d'usos lingüístics a la Franja 2014 (EULF14 d'ara en endavant) és fruit de la col·laboració entre la Generalitat de Catalunya i la Universitat de Saragossa. És la segona edició d'una enquesta que es va realitzar per primer cop l'any 2004 (EULF04). L'any 2014 es subscriu un conveni entre el Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya —per mitjà de la Direcció General de Política Lingüística— i el Consorci Campus Iberus —per mitjà de la Universitat de Saragossa, a través de l'Àrea de Filologia Catalana i del Grup d'Estudis sobre la Societat de Risc del Departament de Psicologia i Sociologia.

El gener de 2016 s'estén la col·laboració al Govern d'Aragó —per mitjà de la Direcció General de Política Lingüística del Departament d'Educació, Cultura i Esport—, per difondre l'anàlisi de l'EULF 2014. La primera edició de l'enquesta, l'any 2004, es va desenvolupar sota un conveni de col·laboració entre la Generalitat de Catalunya i el Govern d'Aragó.

En un context més general, al llarg dels anys 2013, 2014 i 2015, es desenvolupen les enquestes sociolingüístiques a tots els territoris de llengua catalana (EUL) impulsades, en primer terme, per la Direcció General de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya — amb l'excepció del País Valencià i Andorra— i en col·laboració amb institucions del territori¹. La primera edició es va dur a terme fa 10 anys, en els anys 2003 i 2004². L'EULF i la resta d'en-

1 A Andorra en aquest període es realitza l'Enquesta Coneixements i usos lingüístics de la població d'Andorra del Servei de Política Lingüística del Govern d'Andorra que inclou preguntes per poder comparar els resultats amb la resta de territoris. Al País Valencià el 2015 es realitza l'Enquesta d'ús i coneixement del valencià de la Generalitat Valenciana.

2 QUEROL, Ernest (coord.) [*et al.*], 2007.

questes dels territoris de parla catalana són unes operacions demoscòpiques sobre la relació entre les llengües i la societat molt excepcional en l'àmbit de l'estadística oficial a Espanya i a la Unió Europea.

Els objectius principals de l'EULF14 és l'obtenció d'una estimació dels coneixements i usos lingüístics en les relacions interpersonals, en els diversos àmbits d'ús, amb especial interès per la situació del català. Els principals espais de relació personal on s'estudien els usos lingüístics són: la família, els amics, els companys d'estudi i de feina. També s'estudien els usos als àmbits de consum i serveis: botigues petites, grans supermercats, metges, bans i caixes i administracions. Altres objectius de l'enquesta són conèixer la identificació lingüística, la diversitat lingüística present en el territori, el coneixement lingüístic del català, castellà, francès i anglès, les actituds lingüístiques i l'opinió que la població té sobre l'ús present i futur del català, i com hi incideixen els canvis sociodemogràfics que està experimentant la població en els darrers anys. El motiu principal per a l'elaboració d'aquesta enquesta és respondre a la necessitat de disposar de dades conjuntes de tots els territoris necessàries per a la planificació lingüística, per tal d'emprendre i avaluar accions en el marc de l'ús social de la llengua.

Els canvis continus en la realitat demogràfica, social, sociolingüística, i econòmica, fan necessària la revisió i actualització metodològica de les enquestes als territoris de parla catalana. El repte ha estat fer les adaptacions metodològiques que s'exposaran, sense deixar d'acomplir els objectius marcats, i mantenir la continuïtat respecte l'anterior edició de l'enquesta i la comparabilitat amb la resta d'enquestes realitzades a tots els territoris.

En aquest context, calia afrontar diversos reptes en la fase de disseny general de l'enquesta. Per una banda, calia un disseny mostral que respectes els canvis demogràfics que havia patit l'univers, que sobretot es concretava en respectar els percentatges de nascuts al territori, nascuts a la resta de l'Estat i nascuts a l'estranger, segons les dades del padró continu, i per altra banda, calia una adaptació del qüestionari, que respongués a qüestions d'actualitat respecte la llengua, i que donés continuïtat a l'anterior edició i a la comparabilitat amb la resta de territoris.

Disseny general de la EULF14

L'EULF14 es construeixen mitjançant la recollida d'informació a través d'un qüestionari aplicat a una mostra representativa de persones en la qual s'han considerat determinades variables influents com el territori (comarques de residència), sexe, edat i lloc de naixement.

Univers d'estudi i dimensió de la mostra

La població d'estudi és la població de 15 anys i més que resideix en un habitatge familiar de la Franja, concretament els municipis catalanoparlants d'Aragó. L'acompliment dels objectius en termes de marge d'error estadístic màxim admissible per estrat i la disponibilitat de recursos econòmics van establir el nombre d'entrevistes en 1086. L'error mostral ha estat calculat amb el supòsit de mostreig aleatori simple (MAS), per a un nivell de confiança del 95 %, sota el supòsit de màxima indeterminació ($p=q=50$). L'error global per les estimacions del conjunt de les comarques és del $\pm 3\%$.

Disseny mostral general

La producció d'estadístiques sobre l'ús de la llengua catalana a la Franja, mitjançant una mostra representativa, fa que es consideressin algunes variables estructurals, és a dir, variables que cal controlar en el disseny mostral per tal de garantir la seva representació. En el procés de mostreig es consideren variables d'estratificació:

- Comarques (la Ribagorça, la Llitera, Baix Cinca, Baix Aragó–Casp, Baix Aragó i el Matarranya)³.
- Sexe.
- Edat segons grups d'edat (de 15-29 anys, de 30-44 anys, de 45-59 anys, de 60-74 anys).

S'ha utilitzat mostreig estratificat amb fixació proporcional a la grandària de la població comarcal. La selecció de la mostra, de cada comarca, s'ha realitzat mitjançant mostreig aleatori simple i s'han establert quotes d'entrevistats segons edat i sexe dels residents.

Atès que la recollida d'informació és mitjançant el mètode de l'entrevista telefònica, la unitat primària de mostreig és el número de telèfon. A partir d'un directori de telèfons fixos localitzats, s'estableix un conjunt de números de telèfon triats aleatòriament fins arribar a la mostra final.

La segona unitat de mostreig és l'individu de la llar amb la qual s'ha contactat, que és seleccionat aleatòriament en el moment que es coneix la dimensió i composició de la llar.

3 Vegeu apartat següent en què es defineixen els municipis catalanoparlants d'aquestes comarques.

Àmbit territorial de l'enquesta

La delimitació territorial a la Franja és una qüestió complexa si tenim en compte que el territori catalanoparlant de la Franja no coincideix amb una delimitació administrativa comarcal. Per a realitzar la mostra, la delimitació territorial s'ha establert en el llistat de municipis de les comarques orientals d'Aragó que es coneixen com a municipis catalanoparlants segons els estudis fets, amb l'objectiu de crear un límit entre els municipis de llengua catalana i els de llengua aragonesa i castellana⁴. Com ja ens diu l'obra de Ramon Sistac, aquesta delimitació no és tan clara i marcada com podria semblar. Cal remarcar que en la delimitació que es proposa hi ha una vocació d'incloure l'àrea de poblacions de la «zona de transició» o «zona de difícil classificació» (entre el català i l'aragonès).

L'àmbit territorial el constitueixen doncs els municipis catalanoparlants de les comarques orientals de l'Aragó. En la Taula 1.1 s'observa la distribució geogràfica de la mostra. La comarca més poblada és el Baix Cinca, amb el 42,2% dels enquestats. La segueix el Matarranya, amb el 31,7% dels enquestats, que es divideixen entre els de l'Alt Matarranya (20,3%), del Baix Matarranya (7,7%) i del Mesquí i Bergantes (3,7%). La Llitera comprèn el 18,4% dels enquestats, i la Ribagorça, el 7,7%.

TAULA 1.1
DIMENSÍO MOSTRAL PER COMARQUES. 2014

Comarques	Comarca administrativa	Població de 15 anys i més	Percentatge	Mostra realitzada ¹
Baix Cinca	Baix Cinca	17 761	42,2%	458
Matarranya	–	13 344	31,7%	346
Alt Matarranya	Matarranya	8 552	20,3%	208
Baix Matarranya	Baix Aragó – Casp	3 232	7,7%	98
Mesquí i Bergantes	Baix Aragó	1 560	3,7%	40
Llitera	Llitera	7 741	18,4%	199
La Ribagorça	La Ribagorça	3 235	7,7%	83
TOTAL		42 081	100,0%	1 086

¹ Mostral final depurada i no ponderada.

Els municipis del Matarranya agrupen l'Alt Matarranya, el Baix Matarranya i el Mesquí i Bergantes. L'Alt Matarranya coincideix amb la comarca

4 Vegeu Sorolla (2003).

administrativa del Matarranya, que és l'única de la Franja que només té municipis catalanoparlants: Arenys de Lledó, Beseit, Calaceit, Fondespatla, la Freixneda, Lledó, Massalió, Mont-roig, Pena-roja, la Portellada, Queres, Torredarques, la Torre de Comte, la Vall de Tormo, Vall-de-roures i Valljunquera. Pel que fa al Baix Matarranya, hi ha quatre municipis catalanoparlants de la comarca administrativa del Baix Aragó-Casp: Faió, Favara, Maella i Nonasp. El Mesquí i Bergantes inclou els municipis catalanoparlants del Baix Aragó: Aiguaviva de Bergantes, Bellmunt de Mesquí, la Canyada de Beric, la Codonyera, la Ginebrosa i la Torre de Vilella. El Baix Cinca té els municipis catalanoparlants de Fraga, Mequinensa, Saidí, Torrent de Cinca i Vilella de Cinca. La Llitera té els municipis catalanoparlants de Sanui i Alins, Albelda, el Campell, Baells, Camporrells, Castellonroi, Peralta de la Sal, Sant Esteve de Llitera, Tamarit de Llitera, el Torricó, Vall-dellou i Vensilló. La Ribagorça té els municipis catalanoparlants de Benavarri, Areny de Noguera, Beranui, Bonansa, Castigaleu, Estopanyà, Isàvena, Lasquarri, les Paüls, Monesma i Queixigar, Montanui, el Pont de Montanyana, Sopeira, Tolba, Torlarribera i Viacamp i Lliterà.

Altres variables d'estratificació

El sexe i l'edat com a variables clau per tenir una bona representació de la població es van controlar mitjançant quotes en el conjunt del territori que garanteix una bona representativitat global per sexe i grups d'edat. La distribució per sexe i per la majoria de trams d'edat garanteix uns errors mostrals baixos però superiors al +5,00.

TAULA 1.2
DIMENSIÓ MOSTRAL PER SEXE I EDAT I MARGES D'ERROR. 2014

Sexe i edat	Població de 15 anys i més	Percentatge	Mostra realitzada ¹	Marge d'error ²
Home	21 856	49,4%	563	+4,16
Dona	20 225	50,6%	523	+4,32
De 15 a 29 anys	7259	18,8%	187	+7,22
De 30 a 44 anys	10 715	28,1%	273	+5,97
De 45 a 64 anys	12 687	28,4%	332	+5,42
De 65 anys i més	11 420	24,7%	294	+5,76
TOTAL	42 081	100,0%	1086	+3,00

¹ Mostral final depurada i no ponderada.

² Calculats sota el supòsit de mostreig aleatori simple (MAS) dins de cada estrat, per a un nivell de confiança del 95%, sota el supòsit de màxima indeterminació ($p=q=50$) i per a universos finits segons la grandària estimada.

El més important és que la mostra per sexe i edat representa l'univers de la població de 15 anys i més de la Franja segons les dades padronals de 2014 (Instituto Aragonés de Estadística). Aquestes dades, com es veurà en els capítols següents donen compte de l'envelliment de la població de la Franja.

També es va considerar fonamental fer un control de la mostra segons l'origen geogràfic de la població (lloc de naixement). Aquesta qüestió es va revisar des de diverses òptiques com un repte a assolir en aquesta i en la resta d'enquestes a territoris de parla catalana atès que els canvis demogràfics relacionats amb les onades migratòries són uns dels principals factors explicatius dels canvis sociolingüístics. La dificultat d'accés a la població nascuda a l'estranger en la realització d'enquestes és un dels problemes que es planteja a l'hora de tenir la població ben representada segons si han nascut al territori o fora. Els sistemes d'enquestació telefònic plantegen una dificultat d'accés afegida: els números de telèfon de les persones nascudes fora solen ser poc presents en els censos telefònics que s'utilitzen per realitzar mostres. Els motius pels quals aquestes persones no apareixen en els llistats de telèfons fixos⁵ poden ser diversos: la seva recent arribada, molts no disposen de telèfon fix i només disposen de mòbil, l'alta mobilitat geogràfica, etc.

Les dificultats per resoldre aquesta qüestió amb una enquesta telefònica van fer considerar que aquesta variable no formés part de les quotes inicials però sí que es tingués en compte com a variable de ponderació final. És per aquest motiu que la matriu de dades resultant del treball de camp va ser corregida amb una variable de ponderació que a banda de procedir a l'elevació dels resultats corregia tots els pesos de la mostra en funció del lloc de naixement. Per a aquesta variable clau, la mostra per a persones nades a l'estranger no garanteix el nivell d'error mínim però a nivell global corregeix la mostra per a tenir una bona representació en el conjunt total de la població nada a l'estranger.

En la Taula 1.3 s'especifica la població segons lloc de naixement des de l'òptica dels origen de la població segons si han nascut un territori de llengua catalana ja que a la Franja la població nascuda altres territoris de llengua catalana té un pes molt important. Aquesta població és principalment de Catalunya i, en segon lloc, del País Valencià.

5 Aquests censos de telèfons són principalment de telèfons fixos ja que la qüestió de l'assignació geogràfica dels números de telèfon mòbil no ha estat resolta.

TAULA 1.3
DIMENSIÓ MOSTRAL PER LLOC DE NAIXEMENT. 2014

Lloc de naixement	Població de 15 anys i més	Percentatge	Mostra realitzada ¹
Territoris de llengua catalana	29 525	70,2%	922
Franja	22 960	54,6%	821
Resta dels TLC	6565	15,6%	101
Resta d'Aragó	2592	6,2%	91
Resta de l'Estat	3293	7,8%	47
Estranger	6671	15,9%	26
TOTAL	42 081	100,0%	1086

¹ Mostral final depurada i no ponderada.

Organització del treball de camp

La recollida de la informació es va realitzar mitjançant el mètode CATI, que vol dir a través d'entrevistes telefòniques assistides per ordinador, durant els mesos de novembre i desembre de 2014. El treball de camp l'ha dut a terme una empresa DYM, especialitzada en enquestes telefòniques, amb personal seleccionat de cada una de les comarques a investigar després d'assegurar que posseïen coneixements suficients de les modalitats lingüístiques locals. Els treballs de camp van ser sotmesos a una sistemàtica de supervisió i control de qualitat per personal especialitzat de la Direcció General de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya i Natxo Sorolla de la Xarxa Cruscat, expert en la situació lingüística de la Franja.

El qüestionari

El qüestionari està estructurat en diferents apartats. En primer lloc, es demana a les persones que indiquin quina és la seva llengua, així com el nivell de coneixement lingüístic del català (entre d'altres llengües). A continuació s'entra en l'apartat dels usos lingüístics presents i passats en l'entorn familiar: llar, pares, avis, fills, germans, parella, etc. En el tercer apartat, les persones entrevistades indiquen quina llengua parlen en alguns àmbits concrets: amb els amics, els veïns, els companys d'estudi i de feina, etc. En quart lloc, es recull informació sobre la llengua parlada als principals entorns de consum i de relacions institucionals (comerç, entitats financeres, administracions, metge). El cinquè apartat està compost per una sèrie de preguntes per conèixer l'autovaloració de l'ús de les llengües conegudes per les persones entrevistades. El

següent apartat, el sisè, fa referència a l'entorn sociolingüístic dels entrevistats i està compost per una bateria de preguntes sobre actituds i representacions socials sobre les llengües i sobre l'opinió en relació a l'ús del català. El darrer apartat està destinat a recollir el perfil sociodemogràfic de les persones entrevistades.

Una de les característiques específiques del qüestionari de la Franja és la qüestió de la denominació de la llengua. També s'ha tractat específicament al qüestionari de les Illes Balears i la resta de territoris s'ha utilitzat la denominació territorial establerta: alguerès a l'Alguer, català a Catalunya, valencià al País Valencià, etc. En aquests dos territoris la denominació que la població utilitza pot variar en funció de la zona geogràfica (mallorquí, mequinençà, etc) o d'altres aspectes sociolingüístics (xapurriau). Així, la denominació de la llengua utilitzada al qüestionari la establia l'entrevistat/da a la primera pregunta ja que el nom que la persona entrevistada emprava per referir-se a la llengua en la primera pregunta es mantenia arreu del qüestionari.

Les persones que en la primera pregunta no responien la llengua catalana com a opció i per tant, encara no havien denominat la llengua podien denominar-la a la pregunta 2 i a la 3:

P1 Quina és la seva llengua? (RESPOSTA SIMPLE) (NO LLEGIU)

LLEGIR EN CAS DE DUBTE: «Ens referim a la llengua que considera com a pròpia».

CATALÀ O ASSIMILAT 1 → ANOTEU SEGONS P1A

P1A.

CATALÀ	10	FAVAROL	17	SAIDINENC	24
XAPURRIAU	11	MAELLÀ	18	FAELONERA	25
FRAGATÍ	12	MEQUINENSÀ	19	CALACEITÀ	26
TAMARITÀ	13	ALVENDENSE	20	ALVELDÀ	27
BENAARRÈS	14	TORRENTÍ	21	TORRICON	28
RIBAGORÇÀ	15	NONASPÍ	22	VALENCIÀ	29
LLITERÀ	16	VILLELLÀ	23		

CASTELLÀ 2

CATALÀ (ASSIMILAT) I CASTELLÀ IGUAL 3 → ANOTEU SEGONS P1A

ALTRA LLENGUA O COMBINACIONS DE LLENGÜES 4 → ANOTEU SEGONS P1B

P1B

ALEMANY	101	EUSKERA / BASC	106	NEERLANDÈS	111	SONINKE	116
ANGLÈS	102	FRANCÈS	107	POLONÈS	112	UCRAÏNÈS	117
ÀRAB	103	GALLEC	108	PORTUGUÈS	113	URDU	118
BERBER/ AMAZIC	104	ITALIÀ	109	ROMANÈS	114	WOLOF	119
BULGAR	105	MANDINGA	110	RUS	115	XINÈS	120
ALTRES LLENGÜES O COMBINACIONS (ESPECIFIQUEU:)							998

NS/NC 999

P2. Quines llengües diria vostè que pot parlar fluidament, és a dir, en què pot mantenir una conversa quotidiana? (FINS A SIS POSSIBILITATS DE RESPOSTA) (NO LLEGIU)

CATALÀ O ASSIMILAT 1 → ANOTEU SEGONS P2a

P1A.	CATALÀ	10	FAVAROL	17	SAIDINENC	24
	XAPURRIAU	11	MAELLÀ	18	FAELONERA	25
	FRAGATÍ	12	MEQUINENSÀ	19	CALACEITÀ	26
	TAMARITÀ	13	ALVENDENSE	20	ALVELDÀ	27
	BENAVARRÈS	14	TORRENTÍ	21	TORRICON	28
	RIBAGORÇÀ	15	NONASPÍ	22	VALENCIÀ	29
	LLITERÀ	16	VILLELLÀ	23		

CASTELLÀ 2

CATALÀ (ASSIMILAT) I CASTELLÀ IGUAL 3 → ANOTEU SEGONS P2A

ALTRA LLENGUA O COMBINACIONS DE LLENGÜES 4 → ANOTEU SEGONS P2B

P1B	ALEMANY	101	EUSKERA / BASC	106	NEERLANDÈS	111	SONINKE	116
	ANGLÈS	102	FRANCÈS	107	POLONÈS	112	UCRAINÈS	117
	ÀRAB	103	GALLEC	108	PORTUGUÈS	113	URDU	118
	BERBER/ AMAZIC	104	ITALIÀ	109	ROMANÈS	114	WOLOF	119
	BULGAR	105	MANDINGA	110	RUS	115	XINÈS	120
	ALTRES LLENGÜES O COMBINACIONS (ESPECIFIQUEU:)							

NS/NC 999

PROGRAMACIÓ. El nom que la persona entrevistada empri per referir-se al català (a P1 o a P2) es mantindrà arreu del qüestionari (substitució automàtica de català o llengua catalana on correspongui -en els casos en que la persona empri un altra denominació). Aquest canvi, evidentment, només es produirà quan la persona manifesti que la seva llengua és el català (designa també qualsevol nom). Si no han mencionat català a P1 o a P2 a la referència es posarà «Català».

La qüestió de la denominació de la llengua és especialment important a la Franja i és per aquest motiu que tot i no ser una pregunta específica del qüestionari es tracta i s'analitza en un apartat d'aquesta publicació. Per a tractar-ho s'utilitzen les denominacions que s'han respòs en aquestes preguntes.

Pel que fa als canvis de contingut, aquests es van concretar en la inclusió de més de gairebé 30 noves preguntes, i en l'eliminació de 28 existents de l'edició de 2004. Les preguntes introduïdes en del qüestionari, van ser d'una banda les relatives al coneixement de castellà, anglès i francès, el lloc de naixement dels filles i filles, les llengües inicials de la mare, el pare i la parella, les

llengües usades amb les administracions públiques (local, autonòmica d'Aragó i administració de l'Estat), la llengua que s'usa amb més freqüència al centre de treball i la llengua que usa amb usuaris o clients a la Franja, la freqüència amb què s'iniciaven les converses en català i finalment, preguntes relatives a l'aprenentatge de català (si estaria interessat a aprendre o millorar els coneixements de català, motius de perquè sí o perquè no i si ha realitzat algun curs de català per adults). També es van afegir les preguntes sobre el percentatge d'ús de català llengua pel que fa a parlar, llegir i escriure per separat ja que en l'edició anterior es preguntava pel percentatge d'ús de cada llengua en global.

Del qüestionari de 2004 es van eliminar un gruix de preguntes d'usos lingüístics que no varen ser utilitzades o que el seu ús no implicava una pèrdua d'informació important. Aquestes eren les relatives a la llengua habitual dels membres de la llar, la llengua que parlen els progenitors entre ells, i els avis entre ells, els usos lingüístics entre germans i germanes, amb la família més pròxima (oncles, cosins...), amb la resta de la família, amb les amistats de llengua castellana i amb les amistats de llengua catalana (es manté amb les amistats en general), els usos lingüístics amb els mitjans de comunicació (televisió, ràdio i premsa) i amb un desconegut. Ateses les característiques d'aquestes preguntes la informació extreta no completava l'anàlisi o a vegades resultava no ser del tot eficient per als objectius de l'enquesta.

També es van eliminar una sèrie de preguntes més relacionades amb opinions respecte opcions de política o planificació lingüística: quin hauria de ser el coneixement de la llengua pròpia i castellana per part de la població, si els nouvinguts haurien d'entendre i saber parlar la llengua, etc.

A continuació es faciliten algunes definicions bàsiques a considerar que responen a preguntes concretes del qüestionari:

Primera llengua o llengua inicial

Llengua que la persona entrevistada diu haver parlat primer a casa seva. Es considera que aquesta llengua ha estat transmesa familiarment i adquirida en el procés de socialització de l'individu. La variable corresponen a la pregunta «Recorda quina llengua va parlar primer vostè, a casa seva, quan era petit/a?».

Llengua habitual

Llengua que la persona entrevistada utilitza més sovint. Aquesta llengua pot coincidir o no amb la primera llengua o bé amb la llengua d'identificació. La variable corresponent a la pregunta «Pot indicar-me quina és la seva llengua habitual?»

Llengua d'identificació

La variable corresponent a la pregunta «Quina és la seva llengua?» és denominada «llengua d'identificació».

Àmbits d'ús

Conjunt d'ocasions en què la llengua és usada. Aquest conjunt es delimita a partir de qüestions fonamentals, com ara qui parla a qui, de què, en quina mena de situació, per quin mitjà, amb quina intenció, etc.

Tractament estadístic i estimació dels resultats

Depuració i codificació

La depuració es va portar a terme, en una primera fase, de forma automatitzada, en el moment de l'enregistrament dels qüestionaris.

La codificació de les respostes es realitzava majoritàriament de forma automàtica en el moment de l'emplenament del qüestionari, però quan això no era possible, es recollien les respostes literals que es van codificar posteriorment. Les variables que tenien literals a codificar eren: les llengües, els països, el nivell d'estudis, l'activitat econòmica i la professió. Els codis utilitzats per a la codificació de les variables són, en la majoria dels casos, els obtinguts de les classificacions estadístiques o de les nomenclatures oficials.

Per l'elaboració dels resultats que es presenten en aquest informe s'han realitzat altres depuracions i codificacions de les respostes classificades com a altres o per a crear noves agrupacions d'interès per a l'anàlisi.

Ponderació i elevació

Com s'ha indicat en el disseny mostral, la mostra de l'enquesta ha estat de 1086 enquestats i aquestes han estat distribuïdes de manera proporcional per territori i per sexe i edat. Aquest disseny permet garantir nivells mostrals mínims i uns marges d'error sostenibles. Tanmateix, l'anàlisi de les dades requereix garantir la distribució real de la població de manera que posteriorment cal ponderar la mostra i ajustar-la al pes real de l'univers. Aquest procediment és el que es defineix com a ponderació.

Al seu torn, sovint és desig de les institucions i equips de recerca disposar dels resultats en termes de població equivalent. Així, posteriorment s'han elevat els resultats a la població de la Franja que és de 42 081 persones de 15 anys o més. Això vol dir que posteriorment s'han tractat els resultats mitjançant dos exercicis de manera simultània amb la finalitat d'aproximar-los el més possible

a la realitat poblacional de la regió: s'han elevat els resultats a la població de la Franja d'Aragó (població de 15 i més anys) que és de 42 081 persones i, addicionalment, s'han ponderat els resultats segons la variable lloc de naixement a partir de dades reals obtingudes de l'Institut Aragonès d'Estadística.

Així, la distribució dels enquestats en la mostra ponderada és molt similar a la distribució de la població de 15 anys i més segons les dades padronals de 2014 (IAEST), i hi ha només un biaix de +0,5 punts percentuals al Baix Cinca, -0,3 punts al Matarranya i -0,2 punts a la Ribagorça, i s'ajusta per complet a la Llitera. Igualment, les dades ponderades tenen un percentatge similar de nascuts a l'estranger (15,9%) que els resultats que mostra el Padró de 2014 (16,4%). Les proporcions de nascuts a Aragó i a la resta de l'Estat també són similars en les dues operacions estadístiques.

Cal tenir en compte que la suma dels absoluts percentatges dels diferents categories poden no coincidir amb el valor total absoluts o percentatge a causa dels arrodoniments que s'han aplicat als valors.

Anàlisi de dades i lectura de resultats

L'objectiu d'aquesta publicació és analitzar els factors clau de la situació lingüística a la Franja. Per fer-ho s'ha configurat un equip de recerca especialitzat en aquests àmbits. Amb suport metodològic i estadístic s'han consensuat una sèrie de decisions de producció d'informació que s'expliquen sintèticament a continuació, i que cal tenir present tant a l'hora de llegir els resultats com a l'hora de comparar amb altres onades i altres territoris.

Creació de variables i altres tractaments

L'existència d'una coordinació fa que la majoria de resultats a produïts siguin coherents entre ells per tal de no generar confusions en les magnituds i equivalents de població. No obstant això, les decisions de criteri dels investigadors i investigadores pot comportar en ocasions la creació de noves variables amb codificacions diferents (agrupacions, desagregacions, etc.) així com decisions particulars del tractament dels casos no pertinents, els no sap i el no contesta. Aquestes decisions, en la mesura del possible, estan explicades en els diferents articles.

Les variables independents

L'equip de recerca que ha elaborat aquest informe ha consensuat un seguit de variables independents, és a dir, variables en funció de les quals es

classifiquen i s'analitzen els resultats. Aquestes variables s'han utilitzat en tots articles si bé alguns autors/es en poden haver elaborat d'altres per criteri propi o per conveniència de l'anàlisi. Al seu torn, la selecció d'unes o altres variables a l'hora de ser exposades en els articles depèn del criteri dels autors que determina quines són rellevants i quines cal destacar en forma de gràfic o taula. A continuació s'exposen les principals.

TAULA 1.4
LLISTAT DE VARIABLES INDEPENDENTS

2004 i 2014	Categories
SEXE	<ul style="list-style-type: none"> • Home • Dona
EDAT	<ul style="list-style-type: none"> • De 15 a 29 anys • De 30 a 44 anys • De 45 a 64 anys • De 65 anys i més
LLOC DE NAIXEMENT	<ul style="list-style-type: none"> • Territoris de parla catalana • Resta d'Espanya • Estranger
LLOC DE NAIXEMENT DESAGREGAT	<ul style="list-style-type: none"> • Franja • Resta dels territoris de parla catalana • Resta d'Espanya • Estranger
NIVELL D'ESTUDIS	<ul style="list-style-type: none"> • Sense estudis • Estudis primaris • Estudis secundaris • Estudis universitaris

Lectura de resultats

Si no es donen indicacions diferents les preguntes que es faciliten són de resposta simple, és a dir, el total suma 100 %. Quan no és així, i es tracta d'una pregunta de resposta de múltiple (com per exemple, els diferents motius per aprendre català) la suma d'opcions supera el 100 %, ja que la persona entrevistada pot facilitar més d'una resposta.

Quant a l'anàlisi bivariante, s'han facilitat els encreuaments de les variables del qüestionari que s'han considerat rellevants per a l'anàlisi de cada capítol, en funció de les variables independents llistades en la taula anterior. Els encreuaments, quan es tracta de variables qualitatives també faciliten els percentatges per columna. La mesura de la relació o associació entre variables es realitza amb tests estadístics que, si s'escau, s'exposen en els diferents apartats.

Com s'ha explicat en apartats anteriors els resultats estadístics es faciliten també de manera elevada, és a dir, en l'equivalent de població. Com és conegut, els resultats d'enquesta tenen un marge d'error de manera que els resultats oscil·len entre dos extrems (mínim i màxim). Facilitar aquests dos extrems pot resultar feixuc per a la lectura i interpretació de dades. Tanmateix, tenint en compte que les elevacions de resultats a partir de mostres d'enquesta no permeten facilitar un resultat exacte, cal llegir els valors absoluts de forma aproximada. Aquesta recomanació és més rellevant com més desagregada és la dada perquè prové de mostres més reduïdes i amb un marge d'error més gran.

Comparació de resultats 2004 – 2014

A finals de 2003 i inicis de 2004, la Direcció General de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya juntament amb el Govern de l'Aragó van dur a terme la primera onada de l'enquesta actual, l'EULF04 (Sorolla, 2005, 2014). L'estudi de 2004 es va dur a terme a totes les comarques administratives de l'àrea oriental d'Aragó, incloent-hi, a més de l'àrea catalanoparlant, també poblacions de les àrees de llengua castellana i de llengua aragonesa. La major part de les explotacions que se n'han fet només es refereixen a la zona catalanoparlant, a la Franja (Sorolla, 2005, 2014). Amb tot, l'estudi no incloïa en l'univers els municipis de la comarca del Baix Aragó, i per tant, no s'hi van incloure les 7 poblacions catalanoparlants que conformen el Mesquí i Bergantes: Aiguaviva de Bergantes, Bellmunt de Mesquí, la Canyada de Beric, la Codonyera, la Ginebrosa, la Sorollera i la Torre de Vilella, que sumen 1.721 habitants (padró de 2014).

Per tal d'harmonitzar l'estudi actual (EULF14) amb l'univers de l'estudi de 2004, s'ha fet una adaptació que fa que els resultats siguin diferents quan es mostren dades de 2014 i quan es mostren les dades del 2014 comparades amb les del 2004. Així, les dades comparables de 2014 no incorporen els resultats del Mesquí i Bergantes per tal de fer-ho comparable amb el disseny de 2004.

Conclusions

L'Enquesta d'usos lingüístics a la Franja 2014 és una operació estadística que permet la realització d'una radiografia fiable de la situació lingüística entre la ciutadania de 15 anys i més. A més, és una operació que compta amb una edició precedent el 2004 i està dissenyada per a ser comparable amb les

enquestes promogudes a altres territoris de parla catalana: Andorra, Catalunya, Illes Balears, L'Alguer, la Catalunya del Nord i el País Valencià⁶.

El motiu principal per a l'elaboració d'aquestes enquestes és respondre a la necessitat de disposar de dades conjuntes de tots els territoris necessàries per a la planificació lingüística, per tal d'emprendre i avaluar accions en el marc del coneixement i l'ús social de la llengua.

A partir d'una enquesta telefònica amb mostreig estratificat per territori, sexe i edat es fan les estimacions en relació als coneixements i usos lingüístics en les relacions interpersonals, en els diversos àmbits d'ús, amb especial interès per la situació la llengua pròpia del territori.

Els canvis continus en la realitat demogràfica, social i econòmica i les especificitats de cada territori fan necessària la revisió i actualització metodològica de les enquestes als territoris de parla catalana. En aquest capítol s'han exposat les adaptacions metodològiques per aconseguir captar aquesta realitat, sense deixar d'acomplir els objectius marcats i mantenir la continuïtat respecte l'anterior edició de l'enquesta i la comparabilitat amb la resta d'enquestes realitzades als territoris.

Així, ha estat necessari disposar d'un disseny mostral que respectés els canvis demogràfics que havia patit l'univers d'estudi -que sobretot es concretava a respectar els percentatges de nascuts al territori, nascuts a la resta de l'Estat i nascuts a l'estranger-.

Quant a les especificitats de la Franja cal destacar-ne dues: la delimitació territorial i la qüestió de la denominació de la llengua. Quant a la delimitació territorial s'ha centrat en el llistat de municipis de les comarques orientals d'Aragó que es coneixen com a municipis catalanoparlants segons els estudis fets amb l'objectiu de crear un límit entre els municipis de llengua catalana i els de llengua aragonesa i castellana⁷.

La qüestió de la denominació de la llengua ha tingut un tractament específic en el qüestionari. Per a fer-ho no s'ha preguntat a l'enquestat/da sobre la denominació sinó que la denominació que l'enquestat/da utilitzava espontàniament per referir-se al català és la denominació que s'utilitzava automàticament per fer la resta del qüestionari.

6 Una primera lectura comparativa es va realitzar el passat juliol de 2016 a la IV Jornada sobre Llengua i Societat als Territoris de Parla Catalana <http://llengua.gencat.cat/ca/serveis/informacio_i_difusio/dades_i_estudis/IV-Jornada-Llengua-i-Societat/>.

7 Vegeu <http://www.lafranja.net/?page_id=946>.

FITXA TÈCNICA DE L'EULF14

Univers d'estudi: Població resident a habitatges familiars de 15 i més residents als municipis catalanoparlants de les comarques orientals d'Aragó.

Mètode de recollida de la informació: Enquesta telefònica assistida per ordinador (mètode CATI).

Procediment de mostreig: Estratificat per territori i sexe i edat. La unitat primària de mostreig és el número de telèfon. A partir d'un directori de telèfons fixos localitzats, s'estableix un conjunt de números de telèfon triats aleatòriament fins arribar a la mostra final. La segona unitat de mostreig és l'individu de la llar amb la qual s'ha contactat, que és seleccionat aleatòriament en el moment que es coneix la dimensió i composició de la llar.

Grandària total de la mostra: 1.086 enquestes.

Afixació: Proporcional.

Ponderació: Per a obtenir resultats representatius per al conjunt, s'han ponderat els resultats amb el coeficient corresponent.

Elevació de resultats: Per a obtenir resultats equivalents a volum de població s'han elevat els resultats amb el coeficient corresponent.

Error mostral: Per al conjunt de la mostra és de +3 per a un nivell de confiança del 95% (2 sigmes) i sota el supòsit de màxima indeterminació ($p=q=50$).

Dates de treball de camp: estat realitzat per l'empresa DYM els mesos de novembre i desembre de 2014.

Bibliografia

- Generalitat de Catalunya. III Jornada sobre Llengua i Societat als Territoris de Parla Catalana. Barcelona, 17 de juliol de 2015. Accessible a: <http://llengua.gencat.cat/web/.content/documents/dadesestudis/2015_IIIJornada/arxius/III_jornada_presentacio_EULP_territoris.pdf>.
- Generalitat de Catalunya. IV Jornada sobre Llengua i Societat als Territoris de Parla Catalana. Barcelona, 7 de juliol de 2016. Accessible a: <http://llengua.gencat.cat/ca/serveis/informacio_i_diffusio/dades_i_estudis/IV-Jornada-Llengua-i-Societat/>.
- QUEROL, Ernest (coord.) [et al.]. *Llengua i societat als territoris de llengua catalana a l'inici del segle XXI*. Barcelona: Departament de la Vicepresidència de la Generalitat de Catalunya, 2007. (Sèrie Estudis; 12). Accessible a: http://www20.gencat.cat/docs/Llengua/Documents/Publicacions/Publicacions%20en%20linea/Arxius/llenguaisocietat_inicisXXI.pdf
- SOROLLA, NATXO. «Els catalanoparlants, els diglòssics i els monolingües. Grups sociolingüístics a la Franja». *Revista de Llengua i Dret* [Barcelona: Escola d'Administració Pública de Catalunya], núm. 61 (juny de 2014), p. 87-122. Accessible a: <<http://revistes.eapc.gencat.cat/index.php/rld/article/view/10.2436-20.8030.02.56>>.
- SOROLLA, NATXO. «El català a la Franja. Any 2003». Ripacurtia. [Benavarri: Centre d'Estudis Ribagorçans (CERIB)], núm. 3 (2005), p. 239-253. Accessible a: <<http://www.lafranja.net/articulos/FranjaSorolla.pdf>>.
- SOROLLA, NATXO. «Municipis de la Franja. Municipis i nuclis de població catalanoparlants a Aragó». 2003. Accessible a: <<http://lafranja.net/documents/Municipis%20de%20la%20Franja.pdf>>.

CAPÍTOL 2 CONTEXTO DEMOGRÁFICO

Anchel Reyes Garreta
Seminario Aragonés de Sociolingüística

Chabier Gimeno Monterde
Universidad de Zaragoza

Miguel Montañés Grado
Universidad de Zaragoza

Introducción

En este capítulo haremos un repaso de la demografía básica de la Franja, tratando cual es su población actual, cual ha sido la evolución histórica en el siglo xx, cómo se distribuye ésta por las diferentes comarcas y cuál es su relación con la demografía del resto de Aragón. También nos detendremos en la composición demográfica de la Franja según el lugar de nacimiento de sus habitantes, ya que esta variable explica buena parte de los cambios sociolingüísticos que se han producido en los últimos diez años en el territorio, así como los emigrantes procedentes de la Franja residentes fuera de Aragón. Finalmente trataremos otros datos socio-demográficos de interés, como son el nivel de estudios y la situación laboral de la población.

El objetivo de este capítulo es servir de marco para explicar los fenómenos sociales más generales que influyen en el comportamiento sociolingüístico de la población. Se trata pues de ofrecer herramientas de comprensión al lector, para hacerse una idea general de cuál es la situación demográfica y en qué dinámicas se encuentra esta.

En la Encuesta de Usos Lingüísticos de la Franja se analiza la situación del catalán en este territorio, tomando a la población en su conjunto, pero también subdividiendo esta por variables de tipo demográfico y sociodemográfico. Estas variables son, entre otras: el sexo, la edad o el lugar de nacimiento. Y nos sirven para realizar los diferentes análisis que irán apareciendo a lo largo del informe. De ahí la relevancia de este capítulo para conocer la composición demográfica de la Franja en los dos años objeto de estudio, 2004 y 2014. Pues

de este modo comprenderemos el peso cuantitativo de los fenómenos que vamos a explicar seguidamente.

A lo largo del capítulo se utilizan diferentes fuentes, a parte de los datos de la propia encuesta, todas ellas cedidas por el Instituto Aragonés de Estadística, al cual agradecemos su colaboración. Estas fuentes son principalmente los datos padronales, a fecha uno de enero de 2004 y a fecha uno de enero de 2014, y datos extraídos del Censo de población y viviendas de 2011 (IAEST).¹

Población

La Franja es un territorio rural y despoblado, únicamente un municipio (Fraga) de los sesenta y dos que la componen tiene más de 10 000 habitantes. Según los datos censales, la Franja sumaba 47 631 habitantes en enero de 2014, de los cuales 24 727 eran hombres y 22 904 mujeres. Si nos retrotraemos a 2004, la población de la Franja era de 46 694 de los cuales 24 152 eran hombres y 22 542 mujeres. Como ya ha señalado Sorolla (2016) en su tesis doctoral, si comparamos la población de la Franja con el resto de Aragón, y con el resto de Territorios de Lengua Catalana, esta supone únicamente el 0,35 % de los 13 499 028 habitantes de la población de los territorios en los que se habla catalán, y el 3,59 % del 1 325 385 aragoneses.

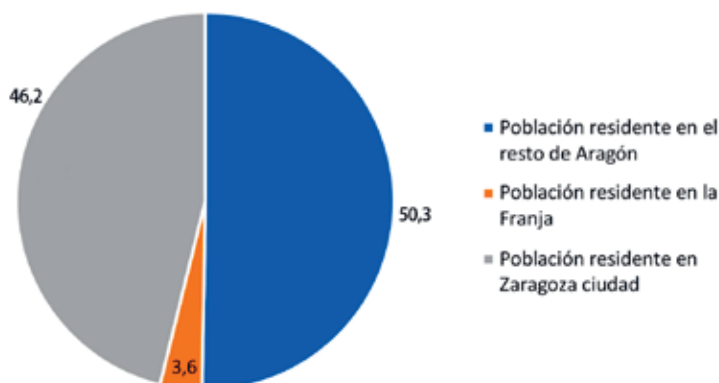
Demográficamente, Aragón sostiene dos dinámicas diferentes. Por un lado la dinámica urbana de Zaragoza que concentra la mitad de la población (666 058) junto a un área de influencia metropolitana en el valle del Ebro, de pueblos grandes y ciudades pequeñas: con localidades como Utebo, Casetas, La Muela, Villanueva o Cuarte de Huerva². Y, por otro lado, la dinámica rural del resto de Aragón, compuesta por diferentes comarcas caracterizadas habitualmente por un centro administrativo, comercial y de servicios en un pue-

1 A pesar de que en la encuesta de 2004 no se incorporó en el diseño de la investigación a los habitantes de la zona del Mezquín-Bergantes, sí que se les preguntó en la Encuesta de Usos Lingüísticos del 2014. En este capítulo disponemos de los datos del Censo y del padrón de todos los municipios de lengua catalana de Aragón para los dos años. De ahí que hayamos realizado un análisis poblacional de la Franja en su conjunto, teniendo en cuenta también los municipios del propio Mezquín-Bergantes.

2 Jimenez *et al.* (2002) consideran que el área metropolitana de Zaragoza está compuesta por 24 municipios de tres comarcas diferentes, organizados en torno a cuatro ejes de comunicación alrededor de Zaragoza. El área metropolitana de la ciudad tiene una distancia comparativamente mayor que Madrid, Valencia o Barcelona entre los municipios circundantes y el centro de la ciudad.

blo grande (o una ciudad pequeña) y con el resto de municipios de un tamaño menor. Observadlo en el Gráfico 2.1:

GRÁFICO 2.1
POBLACIÓN ARAGONESA POR LUGAR DE RESIDENCIA EN 2014. PORCENTAJES.

Fuente: Datos padronales, IAEST (elaboración propia).

Durante todo el siglo xx y principios del siglo xxi, Zaragoza y su zona de influencia metropolitana ha ganado población. Mientras que el Aragón rural ha sufrido una sangría demográfica y un envejecimiento progresivo de la población, especialmente en el Pirineo y en la provincia de Teruel. La Franja se integra en esta dinámica poblacional. Está compuesta por localidades de diversas comarcas con poblaciones históricas catalanohablantes, pero también castellanoparlantes y aragonesófonas³:

- a) las comarcas de la Ribagorza, la Litera y el Bajo Cinca⁴ administrativamente en la provincia de Huesca,
- b) el Bajo Aragón-Caspe administrativamente en la provincia de Zaragoza,
- c) y el Matarraña y el Bajo Aragón administrativamente en la provincia de Teruel.

Así pues, de norte a sur, en la Ribagorza la capital comarcal es Graus, con 3429 habitantes y una parte minoritaria de la población autóctona de lengua

3 La comarca del Matarraña es la única con la totalidad de sus municipios de lengua histórica catalana. En la Ribagorza conviven poblaciones autóctonas de lengua aragonesa y catalana, mientras que el resto de comarcas de la Franja se componen de municipios de lengua histórica castellana y catalana.

4 Mequinenza forma parte de la provincia de Zaragoza.

inicial aragonesa y una mayoritaria de lengua inicial castellana. En la Litera la capital de la comarca se encuentra en Binéfar, con 9461 habitantes, cuya población es mayoritariamente de lengua inicial castellana. En la zona central de la Franja, tenemos la comarca del Bajo Cinca, con Fraga (14926 habitantes) como capital comarcal y una población de lengua histórica catalana. El Bajo Aragón – Caspe, con Caspe como capital (9927 habitantes) y lengua autóctona castellana. El Bajo Aragón, con Alcañiz como capital, con 16333 habitantes, de lengua inicial castellana. Y, por último, el Matarraña, la única comarca administrativa en la que el catalán es la lengua autóctona de todos los municipios, y cuya capital es Valderrobres (2337 habitantes).

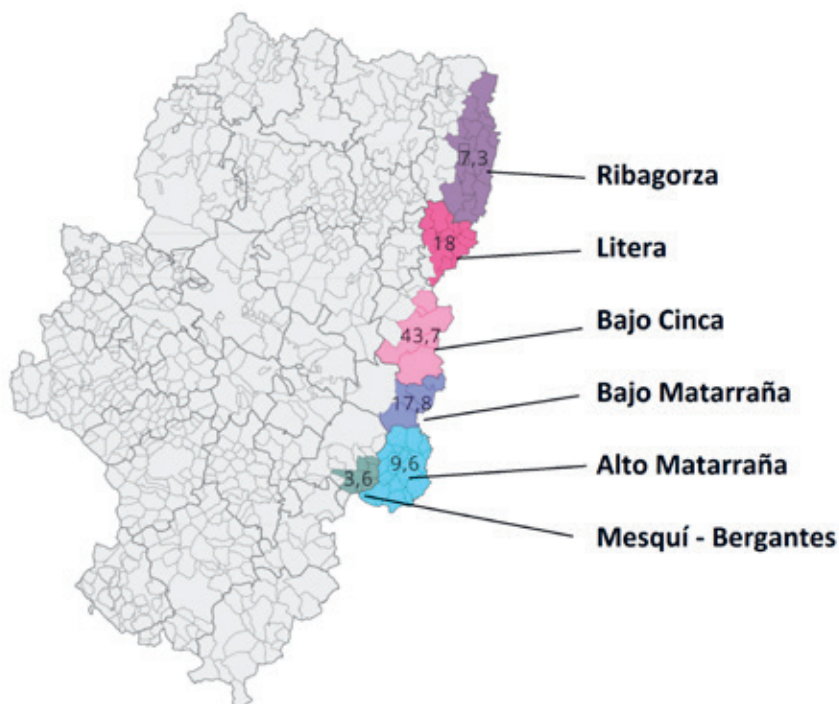
Como se observa, la realidad administrativa de la Franja y la realidad lingüística no coinciden. El proceso de comarcalización aragonés de los años noventa y de la primera década del nuevo milenio no se realizó completamente conforme a criterios históricos, ni culturales, ni lingüísticos. Junto con estos influyeron en muchos casos los intereses políticos y una organización territorial en base a la proximidad a centros de población, es decir, a las capitales comarcales.

Para este estudio nos interesan solamente los municipios de lengua catalana, por lo que se han construido seis comarcas de tipo lingüístico en las que se incluyen únicamente los municipios en los que se habla catalán. Estas comarcas son, de norte a sur, la Ribagorza, la Litera, el Bajo Cinca, el Bajo Matarraña (Bajo Aragón – Caspe), el Alto Matarraña (Matarraña) y el Mezquín-Bergantes (Bajo Aragón).

Distribución territorial en la Franja

La población está distribuida desigualmente por el territorio. La zona más poblada se sitúa alrededor de la ribera del Ebro, en el centro de la Franja, agrupando a los pueblos con más habitantes. Recordamos que la zona más poblada de Aragón se encuentra en torno a la ribera de este río, y por tanto, toda la zona de la Litera, el Bajo Cinca y el Bajo Matarraña se inserta en la esfera de influencia de esta zona de un mayor dinamismo económico y demográfico. En los extremos encontramos las zonas menos pobladas, como la Ribagorza, que sigue las dinámicas poblacionales del Pirineo Aragonés (comarcas de Jacetania, Alto Gállego, Sobrarbe y la Ribagorza, de lengua aragonesa), así como las poblaciones del Alto Matarraña y del Mezquín Bergantes, que tienen una dinámica poblacional similar a la de otras comarcas de la provincia de Teruel. Observadlo en el Gráfico 2.2:

GRÁFICO 2.2
 MAPA DE DISTRIBUCIÓN GEOGRÁFICA DE LA POBLACIÓN
 EN LA FRANJA EN 2014 (PORCENTAJES).

Fuente: Datos padronales, IAEST (elaboración propia).

Evolución de la población de la Franja

La despoblación es un fenómeno que ha golpeado el territorio catalanohablante de Aragón a lo largo de todo el siglo xx (Sorolla, 2016). Si a principios del siglo pasado había 84 944 habitantes, la cifra en 2014 se sitúa en 47 631, perdiendo casi la mitad de la población. Esta despoblación ha sido generalizada en todo el territorio, aunque ha tenido más intensidad en las comarcas extremas de la Franja, que en las centrales:

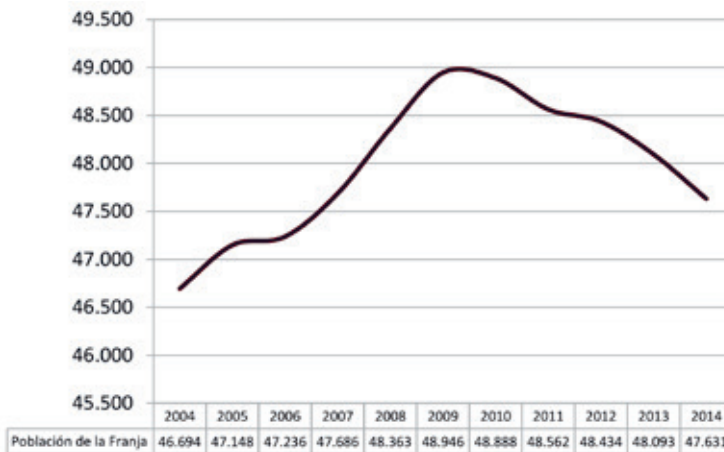
- a) la Ribagorza catalanohablante ha pasado de 16 485 habitantes censados en 1900, a 3 455 en 2014,
- b) el Alto Matarraña ha pasado de 23 523 a 8 491 habitantes.

Como señala Sorolla (2016), este proceso ha tenido tres excepciones. Por un lado, el Bajo Cinca, que gana población gracias a Fraga. Y, por otro, las

poblaciones de Valderrobres (en el Alto Matarraña) y San Esteban de Litera, que se mantienen en niveles similares a los de principios de siglo. Como se verá más adelante en este capítulo, la población de la Franja ha emigrado masivamente durante este siglo a otros Territorios de Lengua Catalana, sobre todo a las provincias de Barcelona y Lérida.

Si nos centramos en los últimos años, la caída demográfica llega tímidamente a sus mínimos históricos en el año 2000 con 46 075 habitantes. Desde donde comienza a crecer, hasta llegar a los 48 946 habitantes en el 2009, debido principalmente a que la Franja se convierte en este periodo en un territorio receptor de inmigrantes en edad de trabajar, como buena parte de las áreas rurales y urbanas. A partir de este año, la crisis económica empieza a tener sus efectos en la estructura de la población frenando la llegada de nuevos vecinos procedentes de otros países y provocando el regreso de población asentada a sus países de procedencia. La emigración de jóvenes autóctonos continúa. De este modo, se vuelve a una situación de pérdida de la población. Observadlo en el Gráfico 2.3.

GRÁFICO 2.3
EVOLUCIÓN DE LA POBLACIÓN DE LA FRANJA 2004-2014. HABITANTES.

Fuente. Datos padronales, IAEST, (elaboración propia).

Si observamos los datos en términos absolutos, la población ha crecido en estos diez años. Pero el reparto de este crecimiento ha sido muy desigual, siendo el Bajo Cinca la única comarca que ha crecido. El resto de comarcas, por su parte, han continuado con la dinámica regresiva:

- a) la Ribagorza catalanófona contaba con 3652 habitantes en 2004, que descendieron a 3455 en 2014, (-4,7%),
- b) la Litera contaba con 9211 habitantes en 2004, que descienden a 8589 en 2014, (-6,8%),
- c) el Bajo Cinca tenía 18 692 habitantes en 2004, que pasan a 20 822 en diez años, suponiendo un incremento del 10,2% de su población,
- d) el Bajo Matarraña tenía 4657 habitantes, que pasan a ser 4553 en 2014, (-2,2%),
- e) el Alto Matarraña desciende de los 8 661 de 2004, a los 8 491 de 2014, (-2%)
- f) y, por último, la zona del Mezquín-Bergantes pasa de los 1 821, a los 1 721 en estos diez años, (-5,5%).

Estructura poblacional

La Franja está masculinizada con un índice de feminidad de 93,33 mujeres por cada 100 hombres en 2004 y de 92,62 mujeres para cada 100 hombres en 2014. Este índice nos indica que en ambos periodos hay más hombres que mujeres. Este dato contrasta con el total de Aragón, en el que hay más mujeres que hombres, con un índice de feminidad de 101,74. En todo caso, el número de hombres es mayor en la población en edad de trabajar (de los 15 a los 64 años), tanto en la Franja como en el resto de Aragón. Y el de mujeres es mayor en la población de más de 65 años en los dos territorios, debido a la mayor longevidad de estas. En donde presenta menores diferencias el número de hombres y mujeres, en ambas pirámides poblacionales, es en la población menor de 15 años, no afectado aún por el efecto de la emigración y la inmigración.

Aragón es una tierra envejecida, que cuenta con casi 1,5 personas mayores por cada niño (de 0 a 15 años) en 2014. Mientras que la Franja se sitúa en niveles todavía más preocupantes, con 2,16 personas mayores por cada niño en el mismo año 2014. En cuanto a la tasa de dependencia⁵ de las comarcas de lengua catalana, esta era de 65,68 personas dependientes por cada 100 en edad de trabajar en 2004, y de 61,23 personas dependientes por cada 100 personas en edad de trabajar en 2014. Mientras que en todo Aragón la tasa de dependencia fue de

5 La tasa de dependencia es el índice demográfico que expresa en forma de tasa y porcentaje la relación existente entre población dependiente y población en edad de trabajar. La población dependiente es aquella que tiene entre 0 y 14 años o más de 65, mientras que la población en edad de trabajar es aquella que tiene entre 15 y 65 años.

53,30 personas por cada 100 en edad de trabajar. Si a esta realidad le sumamos las 114 189 personas registradas como paradas que había en Aragón en enero de 2014, además de otras situaciones como la de los estudiantes, personas con invalidez, o los parados no registrados en el Instituto Aragonés de Empleo (INAEM) es todavía menor la población que soporta económicamente a los niños y los ancianos. Observado en el Gráfico 2.4 y el Gráfico 2.5:

GRÁFICO 2.4
PIRÁMIDES POBLACIONALES DE LA FRANJA DE 2004.
POBLACIÓN POR GRUPOS DE EDAD. HOMBRES Y MUJERES.

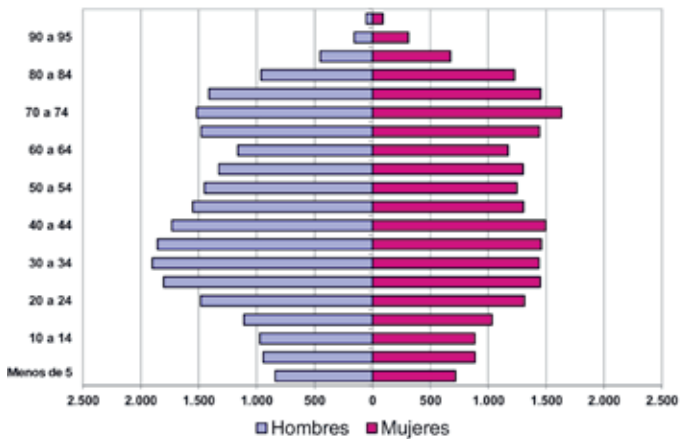
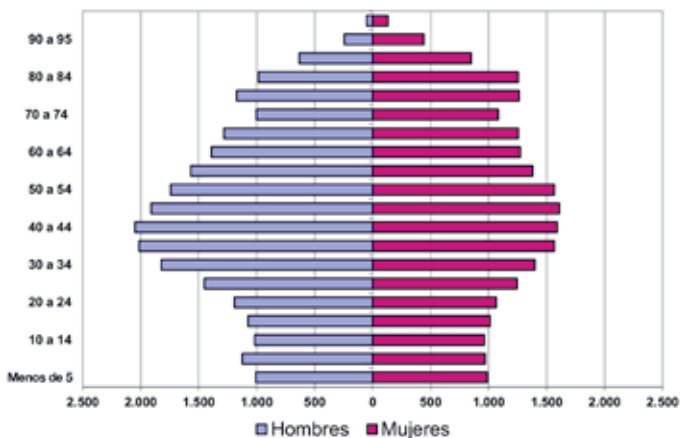

GRÁFICO 2.5
PIRÁMIDES POBLACIONALES DE LA FRANJA DE 2014.
POBLACIÓN POR GRUPOS DE EDAD. HOMBRES Y MUJERES.

Fuentes: IAEST y datos padronales (elaboración propia).

Si observamos las pirámides de población de la Franja, vemos que se trata de una pirámide más ancha en las zonas centrales y más estrecha en la base y en la parte superior. Esta forma señala una tendencia de decrecimiento poblacional en el futuro, siendo la forma típica de las pirámides poblacionales de los países occidentales, en las cuales se dan unos índices bajos de natalidad y de mortalidad.

En concreto observamos que en 2004:

- a) la población infantil de 0 a 14 años era del 11,2 % de los habitantes de la Franja,
- b) la población joven, de 15 a 29, del 18 %,
- c) los adultos jóvenes, de 30 a 44 años, representaban el 21,1 % del total,
- d) los adultos maduros, de 45 a 64, el 22,4 %,
- e) y las personas mayores, de más de 65, el 27,4 %.

El año 2014 la población infantil crece 2 puntos, la juvenil desciende 3, los adultos jóvenes tienen un ligero crecimiento de 0,8 puntos, los adultos maduros se incrementan 3,7 puntos y por último el porcentaje de personas mayores desciende hasta situarse en el 24,4 %. Esto se explica porque, durante los diez años objeto de estudio, la población ha rejuvenecido por efecto de la llegada de inmigrantes, ya que el 82,1 % de ellos estaban en 2014 en edad de trabajar y el 16,7 % tenían entre 0 y 15 años.

Población por lugar de nacimiento

De 2004 a 2014 ha habido importantes cambios en la estructura de la población por lugar de nacimiento. Si en 2004 los nacidos en los Territorios de Lengua Catalana (incluyendo la Franja) eran el 75,1 % los habitantes, en el 2014 pasan a ser el 68,3 % (- 6,9). Este descenso viene provocado por una subida de más del doble de las personas nacidas en el extranjero (+ 8,7). Este cambio en la estructura de la población es clave para explicar buena parte de los cambios a nivel sociolingüístico que se observan durante estos diez años, como se irá viendo a lo largo del informe.

En 2004 la población autóctona de la Franja era del 58,3 %, el 16,8 % eran nacidos del resto de Territorios de Lengua Catalana, el 12,9 % del resto de Aragón, el 6,9 % personas nacidas en el extranjero y el 5,2 % personas nacidas en el resto del Estado. Mientras que en 2014 los nacidos en la Franja descienden al 51,4 %, y los nacidos en el resto de Aragón hasta el 11,2 %, aumentando hasta el 15,6 % los nacidos en el extranjero. Por su parte, los nacidos en otros Territorios de Lengua Catalana y los nacidos en el resto del Estado se mantienen en el mismo porcentaje que en 2004.

Así pues, es necesario detenerse en la población de origen extranjero que ha pasado de ser de 3228 personas en 2004, a 7415 en 2014. Por edades, la población de origen extranjero se concentra en las franjas de edad más jóvenes. En 2004 el 14,1 % tiene 14 años o menos y en 2014, el 16,7 %, y la población de 65 años o más es tan sólo el 1,2 % en los dos periodos, ya que la migración es un fenómeno esencialmente económico, que supone que la gran mayoría de los inmigrantes vienen en edad de trabajar, con o sin hijos. En este sentido, la mayoría se concentran entre los 15 y los 44 años de edad⁶.

Otro dato que nos interesa es el lugar de procedencia de esta inmigración, obtenido a través del padrón. Por continentes la inmigración mayoritaria es la europea, seguida de la africana y la americana. La inmigración asiática es testimonial y por último se sitúa la oceánica que es inexistente en 2004 y muy testimonial en 2014. La inmigración europea representaba el 48,6 % del total en 2004, la africana el 33,3 % y la americana el 16,4 %. Por su parte, en 2014 la proporción de europeos crece al 62,2 %, y la africana decrece al 24,3 %, mientras que la americana baja seis puntos hasta situarse en el 10,1 %.

Por otro lado, por países extranjeros, el más representado en 2004 en la Franja era Rumanía con 497 personas, seguido de Bulgaria con 490, Argelia con 387 y Marruecos con 379. En 2014 la población rumana se cuadruplica incrementándose hasta las 2186 personas. Los búlgaros pasan a ser más del doble, llegando las 1353 personas empadronadas. Mientras que los marroquíes superan a los argelinos, con 774 personas. En este periodo de diez años también se cuadruplica la población de senegaleses, pasando de ser de 56 personas a 204. De los 205 nacidos en Asia, 167 nacieron en Pakistán.

En cuanto a la composición interna de los extranjeros en la Franja, nos interesa, además del país de procedencia, cuál es la lengua inicial de estos. Por los datos padronales no podemos saber a ciencia cierta qué lenguas iniciales tienen las personas nacidas en el extranjero, pero sí que podemos saber si se trata de personas que proceden de un país de habla hispánica o de un país con otras lenguas. De este modo, hemos separado a las personas alóglotas⁷ de los

6 No hemos tenido acceso a datos padronales más desagregados por lugar de nacimiento y edad, pero sí que hemos podido cruzar las variables de edad y lugar de nacimiento de la EULF 2014, obteniendo las franjas de edad de jóvenes (15-29), adultos jóvenes (30-44) y adultos maduros (45-64). Aunque estos datos no son fiables estadísticamente ya que la submuestra de nacidos en el extranjero es muy pequeña, sí que nos permiten hacernos una idea general de la composición por edad de la población de origen extranjero en edad de trabajar. En este sentido, el grupo más numeroso de inmigrantes de la Franja se concentra entre los 15 y los 44 años.

7 Con alóglotas nos referimos a las personas que tienen lenguas iniciales diferentes de las propias de un territorio determinado.

que provienen de países de lengua inicial castellana o de Andorra, donde el catalán es la única lengua oficial⁸. En este caso serían diferentes del castellano, el catalán o el aragonés.

En 2004, había en toda la Franja 498 personas nacidas en el extranjero provenientes de países de lengua castellana, que representaban el 15,1 % del total de nacidos en el extranjero. Mientras que los procedentes de países de habla no hispánica eran 2719, representando al 84,9 %; de ellos, 11 personas procedían de Andorra. En 2014, tras el ciclo migratorio de inicio de siglo, el número de personas procedentes de países de lengua castellana crecieron a 672. Pero en una proporción mucho menor de lo que lo hicieron los de países alóglotos que lo hicieron hasta llegar a los 6725. Así pues, aunque ambos grupos crezcan, en proporción el 90,9 % representa a países de lengua no castellana y solamente el 9,1 % a personas provenientes de países de lengua castellana. El número de andorranos en la Franja, en 2014, también creció hasta los 18.

La «diáspora» de la Franja.

Como hemos visto anteriormente, el medio rural aragonés ha sufrido una autentica sangría demográfica durante todo el siglo veinte, debida principalmente a la emigración. La Franja ha sufrido también este proceso, aunque con la característica particular de que la emigración de estas comarcas se fue masivamente a Cataluña, principalmente al área metropolitana de Barcelona. Aunque la población de la Franja ha emigrado hacia Cataluña con más intensidad que la población del resto de Aragón, la emigración aragonesa a Cataluña y, más en concreto a Barcelona, ha sido una constante durante todo el siglo xx⁹, (Recaño, 2002. p. 77).

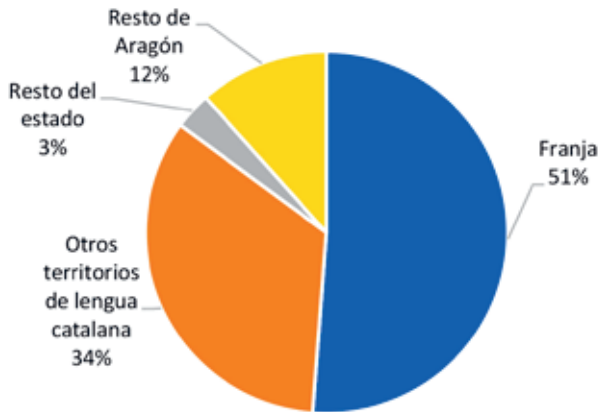
8 Para construir estos datos, hemos considerado todos los países en los que el castellano es lengua oficial: Guinea Ecuatorial, Colombia, Cuba, Venezuela, República Dominicana, Perú, Honduras, Ecuador, Bolivia, Guatemala, El Salvador, Nicaragua, Costa Rica, Paraguay, Panamá, México, Argentina, Chile y Uruguay. Sabemos que se habla castellano en otros países donde no es oficial. Pero, por esta misma razón, sabemos que hay un porcentaje importante de la población que no habla castellano y que distorsionaría el dato. Por otro lado, no disponemos de datos del estado libre asociado de Puerto Rico, donde este idioma es oficial, pero sus ciudadanos computan en la práctica como ciudadanos estadounidenses.

9 De hecho, aún hoy en día, la provincia de Barcelona concentra más población nacida en Aragón que Huesca, la segunda ciudad aragonesa. En 2014 los nacidos en Aragón residentes en Barcelona y su provincia eran 74266, mientras que los habitantes de la ciudad de Huesca eran 55255.

En 2004 había 21 410 nacidos en la Franja que residían fuera de Aragón según datos padronales, y 1041 en el extranjero, según el registro de residentes en el extranjero¹⁰. Mientras que, en 2014, había 17791 fuera de Aragón y 1363 en el extranjero. El descenso de población nacida en las comarcas orientales de lengua catalana residente fuera de Aragón, en el periodo 2004 a 2014, se explica por la gran cantidad de personas mayores que emigraron en los años 50, 60 y 70. Este envejecimiento provoca que la tasa de mortalidad entre los nacidos en la Franja residentes fuera de Aragón sea muy alta.

La población nacida en la Franja reside actualmente en diferentes puntos de la geografía del Estado español, dividiéndose prácticamente por la mitad entre un 51,2% que continúa viviendo en la Franja y un 48,8% que ha emigrado¹¹. La mayoría de estos han otros Territorios de Lengua Catalana (principalmente Cataluña), al resto de Aragón y en menor medida hacía el resto del Estado español. Observadlo en el Gráfico 2.6:

GRÁFICO 2.6
LUGAR DE RESIDENCIA DE LA POBLACIÓN NACIDA EN LA FRANJA EN 2014.
PORCENTAJES

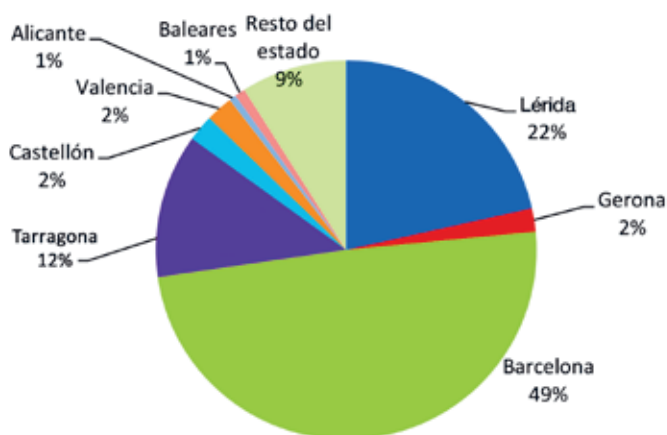
Fuente: IAEST y datos padronales, (elaboración propia).

10 Se ha tomado el dato del último padrón en municipio de la Franja del registro de españoles residentes en el extranjero. Se trata del último padrón registrado por los residentes en el extranjero cuando aún vivían en Aragón.

11 Los datos padronales no incluyen, lógicamente, a las personas que residen en un país extranjero, por lo que la emigración de los nacidos en la Franja superaría en 2014 a las personas que se quedan en el territorio.

Como vemos en el siguiente Gráfico 2.7, el 85 % de la emigración interior¹² de los nacidos en la Franja ha sido hacia el Cataluña, El 5,1 % hacia la Comunidad Valenciana, el 0,9 % hacía las Islas Baleares y el 9 % para al resto del estado. Dentro de Cataluña la gran receptora de población de la Franja ha sido la provincia de Barcelona, que ha recibido la mitad de la emigración interior. Seguida de las dos provincias limítrofes con Aragón: Lérida, que cuenta con el 21,5 % de la emigración interior, y Tarragona, con el 12,3 %. Las provincias de Gerona, Castellón y Valencia se sitúan en torno al 2 %, y Baleares y Alicante con menos del 1 %.

GRÁFICO 2.7
EMIGRACIÓN INTERIOR DE LAS PERSONAS NACIDAS EN LA FRANJA EN 2014.
PORCENTAJES.

Fuente. IAEST y datos padronales (elaboración propia).

En cuanto a los datos de los que disponemos sobre la emigración exterior, es decir de las personas con el último empadronamiento en un municipio de la Franja residentes en el extranjero, la gran mayoría de ellos residen en otros países europeos (54,6 %) y en países de América (44,2 %). Habiendo solamente un 0,6 % en África y siendo prácticamente inexistente la población en Oceanía y Asia.

¹² Con emigración interior nos referimos a aquellas personas que se van fuera de Aragón pero dentro del Estado español.

Situación laboral de la población y nivel de estudios.

Tanto la situación laboral, como el nivel de estudios, son dos variables básicas de tipo sociodemográfico que nos indican la composición laboral y formativa de la población. Ambos dan indicios también de la composición de clase de la sociedad. En este caso, hay datos disponibles del nivel de estudios terminados para enero de 2004 y enero de 2014 del padrón, así como datos del Censo 2011 de ambas variables.

Estos datos son interesantes, pero plantean problemas metodológicos para compararlos con las dos encuestas de usos lingüísticos de la población realizadas en la Franja. En primer lugar, los datos de nivel de estudios del padrón están desactualizados porque en muchos casos, responden al nivel de estudios de las personas en el momento de empadronarse en la localidad y no a la situación real en enero de 2004 o 2014. En segundo lugar, las categorías de respuesta ofrecidas por el Censo en 2011, para construir el nivel de estudios, no se corresponden con las ofrecidas por el cuestionario de la EULF; por lo que son difíciles de comparar.

En tercer lugar, los datos ofrecidos por el Censo, en cuanto a la situación laboral de la población, tienen relación con la pregunta realizada en las dos EULF. Sobre todo, en cuanto a que las categorías de respuesta son muy parecidas. Aún así, estas conllevan una serie de cuestiones metodológicas que es necesario señalar. Por un lado, se trata de una metodología de recogida de datos diferente, ya que en la EULF los cuestionarios se hacían telefónicamente, siguiendo la metodología CATI. Y en el Censo 2011, los cuestionarios se rellenaban por el propio encuestado, o a través de un encuestador en el caso de que el entrevistado no contestase autónomamente. Por último, la pregunta del Censo 2011 y las realizadas en las dos EULF son diferentes., ya que la del Censo pregunta «¿en qué situación laboral estaba la semana pasada?», y la EULF «¿Cuál es su relación con la actividad económica principal?».

Debido a estas cuestiones metodológicas, hemos decidido tomar principalmente los datos de las dos EULF. Tanto para situación profesional, como para nivel de estudios. Aunque nos den un margen de error mucho más alto y no podamos incluir a la población del Mezquín-Bergantes. Además, también vamos a utilizar los datos de situación laboral de la población del Censo 2011. Ya que el margen de error es mucho más bajo que en las encuestas de usos lingüísticos de la población de la Franja, y las diferencias entre las preguntas de ambos estudios no son insalvables, siempre que se tomen los resultados con cautela.

Situación laboral:

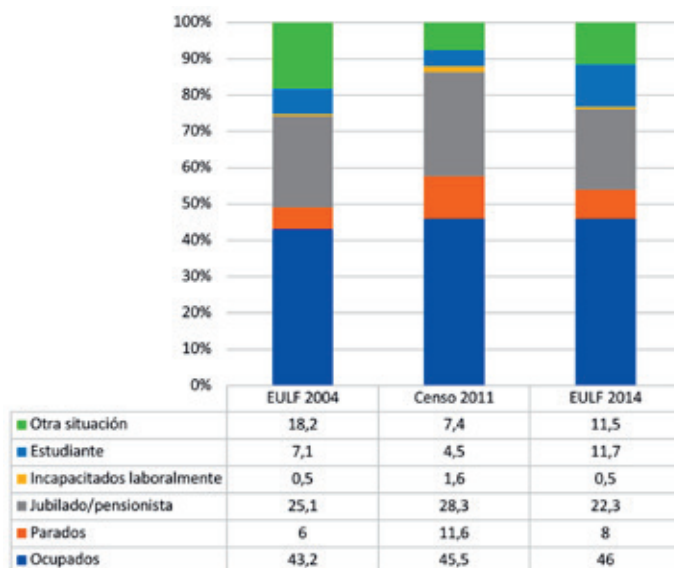
En el 2004 el 43,2 % de los habitantes de la Franja estaban ocupados, un cuarto de la población era jubilado o pensionista y un 18,2 % tenían otra

actividad principal (la mayoría de este grupo son mujeres dedicadas a tareas del hogar).

En el 2011 hay cambios importantes en la situación laboral de la población de la Franja. Debido al efecto de la crisis económica, el contingente de personas desocupadas crece. Mientras, desciende de forma importante el número de personas que se encuentran en otras situaciones, así como también desciende el número de estudiantes. En cuanto a los jubilados y pensionistas y los ocupados aumentan muy ligeramente. El Censo 2011 también detecta una mayor cantidad de personas incapacitadas laboralmente. En todo caso, las diferencias detectadas en el 2011 hay que tomarlas con todas las cautelas metodológicas, ya que no podemos determinar a ciencia cierta hasta qué punto los resultados se deben a cambios reales o a sesgos provocados por cuestiones metodológicas.

En 2014, el porcentaje de ocupados se mantiene en niveles muy similares a los del 2011. Mientras que los desocupados descienden ligeramente hasta situarse en el 8%, coincidiendo con los primeros síntomas de crecimiento económico. Los estudiantes y las personas en otra situación vuelven a dar resultados más altos que en el Censo 2011. Mientras que el porcentaje de jubilados y pensionistas es del 22,3%. Observadlo en el Gráfico 2.8:

GRÁFICO 2.8
SITUACIÓN LABORAL, 2004, 2011 Y 2014. PORCENTAJES.

Fuentes: IAEST, Censo de 2011 y Encuesta de Usos Lingüísticos de la Franja, (elaboración propia).

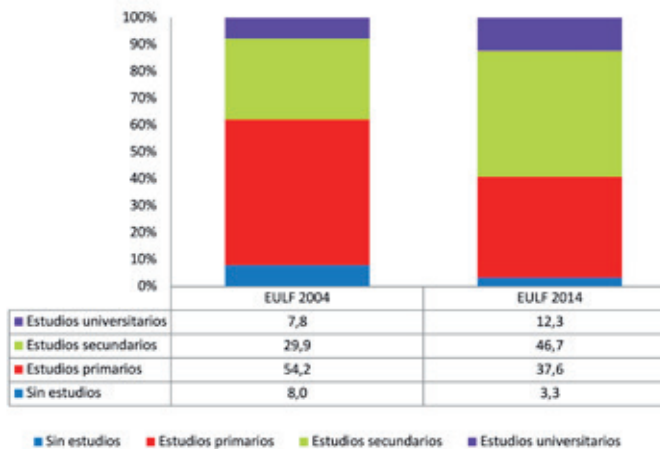
Nivel de estudios:

El nivel de estudios en la población de la Franja ha crecido de forma importante durante los diez años objeto de estudio. Si en 2004 las personas con estudios primarios o sin estudios superaban a las personas con estudios secundarios o universitarios, en el 2014 esta realidad se invierte, siendo más las personas con estudios universitarios o secundarios, que las que tienen estudios primarios o no tienen.

En el año 2004, un 7,8% de la población tenía estudios universitarios terminados, mientras que en 2014 este porcentaje crece hasta el 12,3%. Las personas con estudios secundarios, por su parte, experimentan una subida de 16,8 puntos entre el 2004 y el 2014, pasando de representar al 29,9% de la población al 46,7%. De forma inversa las personas sin estudios se han reducido de forma importante en este periodo, pasando de ser el 8% de los encuestados en 2004, a ser únicamente el 3,3% en 2014. Las personas con estudios primarios han sufrido una caída, similar al crecimiento que ha experimentado el contingente de personas con estudios secundarios. Pasando de ser el 29,9%, al 46,7%; ganando 16,6 puntos en estos diez años.

En conjunto, las personas con estudios secundarios o universitarios terminados han ganado de 2004 a 2014 un total de 21,3 puntos. Esto supone que el nivel de estudios en la población de la Franja ha experimentado un crecimiento notable, que es importante tener en cuenta para cualquier estudio sociolingüístico. Observadlo en el Gráfico 2.9:

GRÁFICO 2.9
NIVEL DE ESTUDIOS 2004 Y 2014. PORCENTAJES.

Fuentes: EULF 2004 y EULF 2014, (Elaboración propia).

Conclusiones

La Franja es un territorio conformado por diferentes comarcas que sigue las dinámicas demográficas propias del medio rural aragonés. Se observa como en los extremos del territorio se produce una mayor despoblación en la línea de lo que ocurre con las demás zonas rurales de Huesca y Teruel, mientras que en el centro las dinámicas son menos regresivas en la medida que reciben la influencia de los territorios del Valle del Ebro y de la ciudad de Lérida.

En el periodo de diez años que comprende desde el año 2004 hasta el 2014 la Franja ha experimentado una dinámica poblacional estable, con un ligero crecimiento hasta el año 2009 en el que la población comienza a descender. Este crecimiento se reparte de forma desigual, siendo el Bajo Cinca la única comarca que gana población y perdiendo todas las demás. La estabilidad demográfica de la Franja no se produce por la dinámica interna de la población autóctona (-6,9% en el periodo 2004-2014), sino que se compensa la pérdida de efectivos con la llegada de un importante contingente de personas nacidas en el extranjero (+8,7% en el periodo 2004-2014), la mayoría en edad de trabajar.

La población autóctona ha descendido de forma continua durante el siglo xx, está envejecida y ha emigrado durante los 50, 60 y 70 del pasado siglo de forma masiva hacia Cataluña, otros puntos de Aragón y otros Territorios de Lengua Catalana. Por su parte, desde inicios del siglo xxi se produce una importante llegada de población de origen inmigrante, principalmente proveniente de países alóglotas.

Si bien la llegada de inmigrantes es positiva desde el punto de vista socioeconómico y demográfico, en lo que respecta a la realidad sociolingüística de la Franja está suponiendo una serie de cambios desfavorables para el catalán como se verá a lo largo del estudio. De una forma sintetizada, estas dos tendencias demográficas tienen un efecto sociolingüístico claro: Sin unas políticas que favorezcan la integración lingüística, el establecimiento de nueva población reducirá a nivel proporcional los niveles de conocimiento y uso de la lengua, y la reducción del volumen de población autóctona comportará también una reducción en términos absolutos de los catalanoparlantes y de sus posibilidades de uso de la lengua.

Además, en el análisis longitudinal hemos observado un incremento notable en el nivel de estudios de la población, superando por primera vez en la historia el número de personas con estudios secundarios o superiores a las personas con estudios primarios y sin estudios.

Bibliografía

- JIMÉNEZ, M. A. L., Orcao, A. I. E., Díez, C., & Castellano, L. A. (2002). Carácter y localización de las nuevas empresas en el área metropolitana de Zaragoza (1997-2000). *Ería: Revista cuatrimestral de geografía*, (57), 71-78. Recuperado de
- RECAÑO, J. (2002). Una aproximación a la dinámica demográfica y territorial de la emigración aragonesa en el siglo XX. En V. Pinilla, y L. A. Sáez (Ed.). *Despoblación y políticas públicas en Aragón* (pp. 51-85). *Zaragoza: Gobierno de Aragón y CEDDAR*
- SOROLLA, N. (2016). *Tria de llengües i rols sociolingüístics a la Franja des de la perspectiva de l'anàlisi de xarxes socials*. Universitat de Barcelona, Departament de Sociologia i Anàlisi de les organitzacions. Recuperado de <<https://xarxes.wordpress.com/tesi-natxo-sorolla/> <http://www.tdx.cat/handle/10803/373905>>.

CAPÍTOL 3

ELS CONEIXEMENTS LINGÜÍSTICS

Joan Solé Camardons i Anna Torrijos
Direcció General de Política Lingüística

Introducció

El coneixement del català ha estat un dels indicadors sociolingüístics més analitzats en els estudis sociolingüístics als territoris de llengua catalana de l'Estat espanyol. En aquest sentit, els censos de població i vivendes que es realitzen cada deu anys a l'Estat inclouen preguntes sobre el coneixement de les llengües pròpies a algunes de les comunitats autònomes que comparteixen l'oficialitat amb el castellà. A l'Aragó, però, no sempre ha estat així. Tot i que l'any 1981 el cens de població i habitatges fet a l'Aragó va incloure preguntes sobre el coneixement del català a la Franja,¹ aquesta qüestió no es va tornar a plantejar fins a l'últim cens, el de 2011.

L'Enquesta d'usos lingüístics de la Franja 2014, tal i com ho fa l'enquesta de 2004 i la resta d'enquestes sociolingüístiques, inclou més d'una pregunta sobre el coneixement del català, però a diferència de l'enquesta de 2004, la del 2014 també inclou preguntes sobre altres llengües. Per tant, per primer cop es disposa de dades dels coneixements lingüístics de la població de la Franja que van més enllà de la informació que es tenia fins ara.

L'objectiu principal d'aquest capítol és analitzar els coneixements lingüístics de la població de la Franja. Per coneixement lingüístic entenem la

1 Fuellas. (1983). «Datos lingüísticos de o zenso de 1981». *Fuellas*, (37), 10-16.

capacitat d'entendre i llegir —habilitats receptives— i la capacitat de parlar i escriure —habilitats productives— que tenen les persones en diverses llengües. Concretament, ens centrarem en l'anàlisi del coneixement del català, castellà, anglès i francès, que complementarem amb la descripció d'altres llengües que es pot parlar de manera fluida.

La primera qüestió que cal tenir en compte quan analitzem els coneixements de la població a través de dades d'enquesta és que les persones declaren el seu coneixement, és a dir, s'autoavaluen en relació amb uns criteris propis, a priori, desconeguts per l'equip investigador. Per aquest motiu, el capítol analitza els coneixements declarats de català i castellà i es realitza un tractament específic amb l'objectiu de disposar d'una anàlisi més ajustada a la realitat.

En segon lloc, cal remarcar que, per norma general, els ciutadans poden conèixer més d'una llengua i, aquest fet no implica deixar de conèixer altres llengües. En canvi, en el cas dels usos lingüístics, emprar una llengua pot voler dir deixar d'usar-ne una altra en un espai d'interlocució concret.

L'objectiu d'aquest article és fer una anàlisi descriptiva de la situació global dels coneixements de català, de castellà i d'altres llengües aprofundint en els perfils sociodemogràfics i sociolingüístics dels parlants. A més, es realitza una comparativa dels resultats del coneixement del català en relació amb les dades de l'Enquesta d'usos lingüístics realitzada l'any 2004.

En una primera part, es fa una radiografia dels coneixements de català i les diferències clau entre grups socials, i a continuació s'analitza la situació del castellà. També s'estudia l'evolució del coneixement del català.

En el segon apartat s'amplia i aprofundeix en la diagnosi sobre el coneixement de l'anglès i el francès, i finalment, tractarem el coneixement d'altres llengües diferents d'aquestes ja mencionades a partir de la declaració espontània de llengües que es poden parlar fluidament, que poden estar relacionades amb les llengües de la població immigrada recentment.

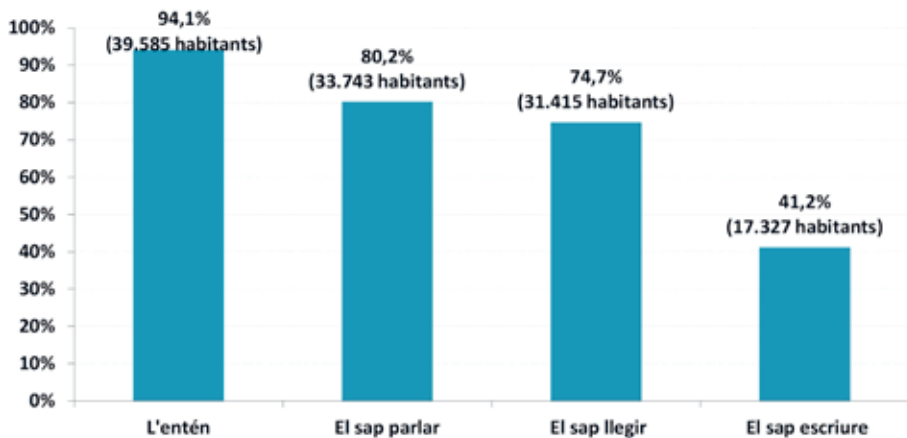
El coneixement del català

Situació general

El 94,1 % de la població de la Franja declara entendre el català, el 80,2 % declara saber-lo parlar, el 74,7 % saber-lo llegir i el 41,2 % saber-lo escriure. En nombres absoluts les persones de 15 anys i més que l'entenen són 39 585,

les que el saben parlar 33 743, les que el saben llegir 31 415, i 17 327 persones declaren saber-lo escriure. La primera observació que cal destacar és la diferència entre el percentatge de persones que l'entenen, el percentatge que el saben parlar i el percentatge que el saben escriure: d'entre els que els saben parlar només la meitat el saben escriure. La competència oral és força alta i contrasta amb la limitada competència escrita del català². Aquesta qüestió està relacionada amb el fet que és un territori on l'ensenyament reglat s'imparteix principalment en castellà i no s'hi estableix un ensenyament de la llengua catalana de forma universal. Des de mitjans dels anys 80, les escoles poden oferir classes de català durant l'horari escolar normal com una matèria optativa. Per tant, les dues competències més relacionades amb l'aprenentatge a l'escola són les més baixes: saber-lo llegir i escriure.

GRÀFIC 3.1
CONEIXEMENTS DE CATALÀ. FRANJA, 2014.
PERCENTATGE I NOMBRE D'HABITANTS

Segons els resultats de l'Enquesta d'usos lingüístics a la Franja, aquest territori continuaria estant entre els territoris amb més densitat de persones

2 Tingueu en compte que en el qüestionari telefònic s'utilitza la denominació espontània amb què la persona enquestada respon a la llengua d'identificació («Quina és la seva llengua?» Vegeu capítol 1, apartat 1.4.). Si bé aquesta qüestió no comporta problemes en la competència oral, sí que n'hi pot haver en la competència escrita, que en el cas de denominacions pejoratives o localistes pot fer difícil l'equivalència de significat respecte de la competència en català.

que saben parlar el català de tots els territoris de llengua catalana, tot i que ja no es percep una diferència respecte dels territoris amb més competència (Catalunya, les Illes Balears i País Valencià que també tenen a l'entorn d'un 80 % de població que declara que sap parlar el català).

Atesa l'existència de preguntes de coneixement del català en el Cens de població de 2011 a l'Aragó cal comentar les diferències entre els resultats de les dues operacions estadístiques. En l'anàlisi de les dades censals a la Franja per comarques publicades pel Instituto Aragonés de Estadística³ cal comptar que els resultats tenen en consideració les comarques administratives d'Aragó, on només una, el Matarranya, està formada per poblacions històricament catalanoparlants⁴. Les dades treballades pel Seminari Aragonés de Sociolingüística corregeixen les diferències territorials i no obstant això, els resultats dels coneixements de català del cens són considerablement més baixos (entre 20 i 30 punts per sota)⁵. En aquest punt cal destacar diferències metodològiques que fan que les dades dels censos a tots els territoris obtinguin resultats més baixos que les enquestes sobre els coneixements i usos lingüístics. No obstant això, també cal destacar que en l'EULF i la resta d'enquestes d'usos lingüístics a banda de les preguntes dicotòmiques (de resposta sí/no) també es realitzen preguntes en què el coneixement s'avalua en graus o nivells: Ara, *si us plau, avaluï el coneixement que té vostè del català en una escala des de 0, que vol dir «gens ni mica», fins a 10, que vol dir «perfectament», pel que fa a ... entendre'l, parlar-lo, llegir-lo i escriure'l*. Quan s'analitzen els resultats d'aquesta pregunta s'observa que els percentatges alts de la pregunta dicotòmica queden matisats (vegeu el Gràfic 3.1 i el Gràfic 3.2). És així com tot i que la gran majoria dels ciutadans de la Franja de 15 i més anys (94,1 %) afirma entendre el català, quan s'analitza per nivells s'observa que en realitat aquelles persones que tenen una comprensió alta es limita al 60,2 % els qui l'entenen perfectament. Si se sumen els que l'entenen força augmentaria fins el 82,7 %. Per tant, el 17,3 % té alguna dificultat

3 Dades per comarca de l'Instituto Aragonés de Estadística: <http://www.aragon.es/DepartamentosOrganismosPublicos/Institutos/InstitutoAragonesEstadistica/AreasTematicas/02_Demografia_Y_Poblacion/01_CifrasPoblacion_Y_Censos/03_Censos/ci.01_Censo_2011.detalle-Departamento?channelSelected=cb5ca856c66de310VgnVCM2000002f51bacRCRD>.

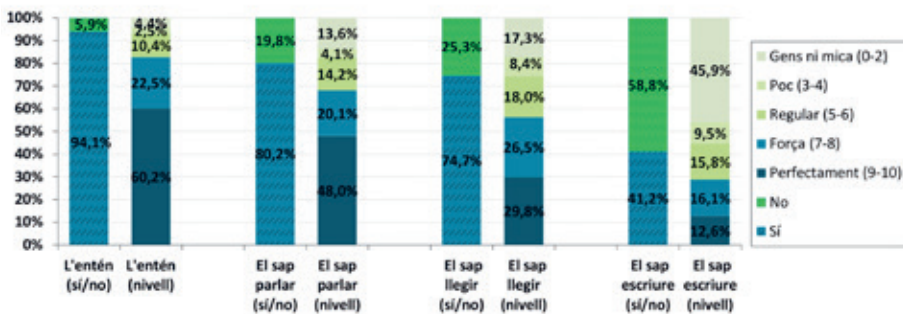
4 Vegeu Capítol 1 sobre aspectes metodològics.

5 II sesión Seminario Aragonés de Sociolingüística (Censo 2011, Zaragoza, 9 mayo 2015). El Censo de 2011 de Aragón. Avance de resultados del aragonés i el catalán: <<http://es.slideshare.net/chabierg/ii-sesin-seminario-aragons-de-sociolingstica-censo-2011-zaragoza-9-mayo-2015>>.

per entendre el català. Quant al saber parlar el 48% declara saber parlar perfectament el català, que s'amplia al 68,1% els que el parlen perfectament o amb força correcció.

Com ja hem vist, la Franja està entre els territoris amb més densitat de persones que saben parlar el català de tots els territoris de llengua catalana, però per contra és el territori amb un percentatge menor de coneixements en l'habilitat de llegir i escriure, a excepció de Catalunya del Nord i l'Alguer. Aquesta qüestió encara es fa més acusada quan es s'analitzen els coneixements segons els nivells: el 29,8% declara que sap llegir perfectament el català i augmenta al 56,3% quan s'inclouen els que poden llegir-ho força bé; només el 12,6% de la població adulta diu saber escriure perfectament i s'amplia al 28,7% si s'inclouen els que el saben escriure força bé.

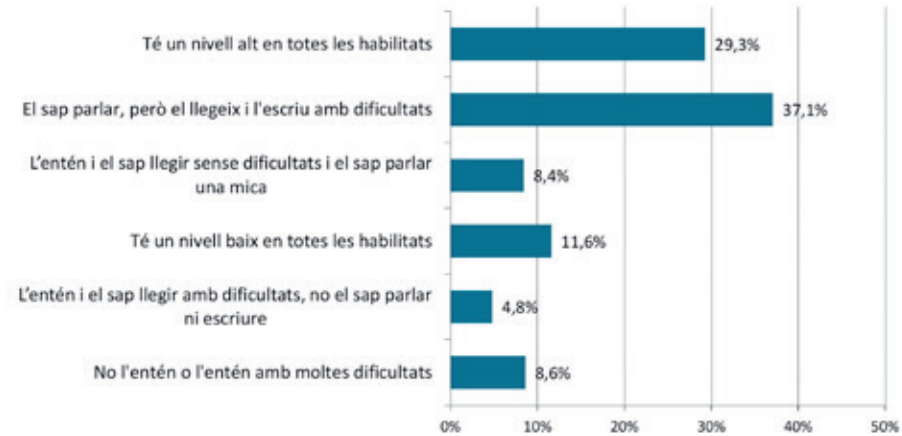
GRÀFIC 3.2
 CONEIXEMENTS DE CATALÀ PER NIVELLS. FRANJA, 2014. PERCENTATGES

Variable de nivell de coneixement: construïda entre la variable de coneixement sí / no i la variable de nivells de coneixement (escala entre 0 i 10). Es realitza una depuració dels casos que han respòs incoherències.

El resultat de la combinació d'aquests resultats parcials, permeten establir una tipologia de 6 situacions quant a coneixement de català (vegeu el Gràfic 3.3). Es tracta d'una variable construïda a partir de les variables anteriors i que ens permet veure una tipologia de la població segons els seus coneixements de català. El grup més nombrós és el que el que declara que el sap parlar, però el llegeix i l'escriu amb dificultats (37,1%, 14 417 persones) i, en segon lloc, els que tenen un nivell alt en totes les habilitats (29,3%, 11 389 persones). A molta distància es troba l'11,6% que té un nivell baix en totes les habilitats, el 8,6% que no té gairebé cap coneixement i el 8,4% que l'entenen i el saben llegir però només el saben parlar una mica.

GRÀFIC 3.3
TIPOLOGIA DE CONEIXEMENTS DE CATALÀ. FRANJA, 2014. PERCENTATGES

Principals diferències entre sexe, edat, lloc de naixement i nivell d'estudis

Els nivells de coneixements de català presenten diferències segons les característiques sociodemogràfiques de la població. En aquest cas s'analitza el sexe, l'edat, el lloc de naixement i el nivell d'estudis. Cal però remarcar que aquestes variables no són independents entre elles i per tant, cal analitzar-les en conjunt i sempre tenir en compte les relacions entre elles.

En primer lloc, el sexe no resulta un factor determinant en l'anàlisi del coneixement del català a nivell agregat, ja que les petites diferències que es detecten són baixes i tenen més a veure amb les composició sociodemogràfica dels nascuts a la Franja i a l'estranger. En canvi, l'edat sí que és un dels factors determinants en el coneixement del català. De fet, a la Franja l'edat dona moltes pistes sobre la situació sociolingüística, ja que reflexa clarament els processos sociodemogràfics i el fet que no hagi estat una llengua present a l'escola. Així doncs, la comprensió de català supera el 90 % en grups d'edat de més de 29 anys i, en canvi és del 84,1 % en el grup més jove (de 15 a 29 anys). A més, el percentatge de persones que l'entén augmenta amb l'edat. Pel que fa a la capacitat de parlar el català supera el 80 % en els grups de més de 44 anys i el grup amb un percentatge més baix no és el més jove sinó el de 30 a 44 anys (70,1 %).

En la capacitat de llegir i escriure, es troben, aparentment unes tendències molt diferents: el percentatge de persones que diuen saber-lo llegir és

més alt entre el grup de 30 a 44 anys (80,4%), mentre que el percentatge de persones que diuen saber-lo escriure és més alt entre els grups més joves de 15 a 29 anys (55,6%) i entre els de 30 a 44 anys (50%) (Vegeu-ho a la Taula 3.1).

TAULA 3.1
CONEIXEMENTS DE CATALÀ A CADA COMPETÈNCIA
SEGONS EDAT (% DE SÍ). FRANJA, 2014

Competència	TOTAL	Edat			
		De 15 a 29 anys	De 30 a 44 anys	De 45 a 64 anys	De 65 anys o més
Entendre	94,1%	84,1%	93,9%	97,0%	98,4%
Parlar	80,2%	78,7%	70,1%	87,8%	84,0%
Llegir	74,7%	70,5%	80,4%	79,4%	65,9%
Escriure	41,2%	55,6%	50,0%	37,4%	24,5%

Nota: apareixen en negreta els valors que són significativament més alts de cada competència i grup d'edat.

Per entendre aquesta qüestió cal analitzar els grups principals segons la tipologia de coneixements de català que s'ha vist a l'apartat anterior: el 37,1% declara que el sap parlar però el llegeix i l'escriu amb dificultats i el 29,3% té un nivell alt en totes les habilitats. A la Taula 3.2 s'han sumat la resta de categories en una de sola que és la de coneixements baixos o molt baixos (33,5%). Els resultats donen compte que el percentatge de coneixements baixos o molt baixos és més alt entre la població més jove (a l'entorn del 41%), el percentatge de població que declara que el sap parlar però el llegeix i l'escriu amb dificultats és més alt entre la població més gran, sobretot entre els de 65 anys o més (58,5%) i el percentatge de població amb un nivell alt en totes les habilitats és més alt entre la població jove (43%). Per tant, es troba que entre el grup d'edat més jove hi ha població sense pràcticament coneixements de català i població amb coneixements de català en totes les habilitats. El fet que la població més gran tingui coneixements alts en la capacitat d'entendre i saber parlar però no en les de saber llegir i escriure es relaciona directament amb el fet que és població nascuda a la Franja que no ha rebut cap ensenyament en català però que són de llengua inicial catalana. En canvi, entre els catalanoinicials més joves sí que pot haver-hi joves que han cursat llengua catalana com a assignatura optativa a l'escola a més d'estar més exposats a la llengua escrita en català per proximitat amb Catalunya que no pas la gent més gran i també a un ús informal escrit de la

llengua per via de les noves tecnologies. En aquest sentit, cal destacar que les dades que s'exposen són declarades i en la valoració de la competència intervé l'autoconfiança; pot ser que en el cas dels joves hi hagi més confiança que no pas entre els més grans pel fet que utilitzen més la llengua escrita informal en aplicacions de mòbil, per exemple.

TAULA 3.2
TIPOLOGIA DE CONEIXEMENTS DE CATALÀ SEGONS EDAT. FRANJA, 2014

Competència	TOTAL	Edat			
		De 15 a 29 anys	De 30 a 44 anys	De 45 a 64 anys	De 65 anys o més
Coneixements baixos o molt baixos	33,5 %	41,6 %	40,3 %	28,0 %	24,1 %
El sap parlar, però el llegeix i l'escriu amb dificultats	37,1 %	15,4 %	26,8 %	47,0 %	58,5 %
Té un nivell alt en totes les habilitats	29,3 %	43,0 %	32,9 %	25,1 %	17,4 %

Nota: apareixen en negreta els valors que són significativament més alts de cada competència i grup d'edat.

L'anàlisi del lloc de naixement és el que ens explica amb més claredat el que passa entre el grup d'edat més jove ja que, com passa normalment amb la població immigrada, la població nascuda a l'estranger, que és de recent arribada, és principalment jove (gairebé el 80 % dels nascuts a l'estranger tenen entre 15 i 44 anys i el 36 % són de la franja d'edat de 15 a 29 anys). Llegit d'un altre manera, es pot dir que població jove es troba repartida entre dos grups demogràfics importants: poc més del 50 % han nascut a la Franja i el 30 % aproximadament ha nascut a l'estranger. La població de 30 a 44 anys encara és més heterogènia ja que el 43,3 % és nascuda a la Franja, el 24,5 % a l'estranger i el 19,6 % ha nascut a la resta dels territoris de parla catalana. En canvi la població de 45 i més anys ha nascut principalment a la Franja (entorn el 60 %) i una sisena part (15,5 %) a la resta dels territoris de parla catalana. És important doncs destacar, que els percentatge de població nascuda a la resta dels territoris de parla catalana, principalment, Catalunya i País Valencià, són importants ja que té uns efectes directes en els nivells de coneixements de català.⁶

6 Les dades demogràfiques analitzades aquest paràgraf són dades extretes de l'EULF. Com ja s'ha vist al capítol 1 de metodologia els resultats mostrals de l'enquestes estan ponderats per tal que es corresponguin a l'univers de la Franja. A més, les dades de l'enquesta faciliten informació molt detallada del lloc de naixement que permet arribar a afinar els nascuts

La Taula 3.3 proporciona els percentatges de coneixements de català segons el lloc de naixement i es destaca que, en primer lloc, tots els percentatges són més alts entre la població nascuda a la Franja i la població nascuda a la resta de territoris de parla catalana. Això sí, és important destacar que els coneixements en l'habilitat de llegir i escriure són més alts entre els nascuts a la resta de territoris de parla catalana, qüestió lògica atès que en d'altres territoris sí que es realitza ensenyament en i de llengua catalana.

Entre les persones nascudes a la resta d'Aragó i a la resta d'Espanya els percentatges en la capacitat d'entendre són alts i es redueixen gairebé a la meitat en la capacitat de parlar. La proximitat lingüística entre el català i el castellà fa que els sigui fàcil arribar a entendre la llengua després d'un temps de viure-hi, però sembla que no es realitza el salt a saber-lo parlar. Entre els estrangers el 31 % declara no entendre'l.

TAULA 3.3
 CONEIXEMENTS DE CATALÀ A CADA COMPETÈNCIA SEGONS LLOC DE NAIXEMENT.
 FRANJA, 2014

Competència	TOTAL	Lloc de naixement*				
		La Franja	Reste de territoris de parla catalana	Reste d'Aragó	Reste d'Espanya	Estranger
Entendre	94,1 %	99,6 %	98,8 %	95,3 %	95,7 %	69,0 %
Parlar	80,2 %	96,8 %	93,4 %	51,4 %	54,2 %	34,1 %
Llegir	74,7 %	81,3 %	93,0 %	65,0 %	67,6 %	41,0 %
Escriure	41,2 %	48,1 %	60,2 %	13,6 %	29,0 %	15,3 %

* Les dades ombrejades no són significatives per al càlcul.

Nota: apareixen en negreta els valors que són significativament més alts de cada competència i origen.

Igual que amb l'edat a la Taula 3.4 s'analitza la tipologia de coneixements de català segons el lloc de naixement. Els nascuts a la resta d'Aragó, a la resta d'Espanya i a l'estranger són majoritàriament població sense coneixements de català o amb coneixements baixos (entre el 60 % i el 90 %). Entre els nascuts a la Franja, en canvi, és majoria saber-lo parlar i tenir uns coneixements baixos en llegir i escriure, per tant, població autòctona catalanoinicial que no es troba alfabetitzada a la seva llengua.

als territoris de parla catalana.

TAULA 3.4
TIPOLOGIA DE CONEIXEMENTS DE CATALÀ SEGONS LLOC DE NAIXEMENT.
FRANJA, 2014

Competència	TOTAL	Lloc de naixement*				
		La Franja	Resta de territoris de parla catalana	Resta d'Aragó	Resta d'Espanya	Estranger
Coneixements baixos o molt baixos	33,5 %	10,5 %	15,6 %	62,2 %	74,8 %	92,0 %
El sap parlar, però el llegeix i l'escriu amb dificultats	37,1 %	50,6 %	38,7 %	31,0 %	18,4 %	4,9 %
Té un nivell alt en totes les habilitats	29,3 %	38,8 %	45,7 %	6,9 %	6,8 %	3,1 %

* Les dades ombrejades no són significatives per al càlcul.

Nota: apareixen en negreta els valors que són significativament més alts de cada competència i origen.

Finalment, s'han analitzat també els nivells de coneixement segons el nivell d'estudis de la població (Taula 3.5). En aquest cas es destaca el fet que entre la població amb pocs coneixements de català les diferències entre els que tenen estudis primaris i els que tenen estudis secundaris o universitaris no són importants. En canvi sí que hi ha més diferències en el grup que declara que el sap parlar però no el sap llegir ni escriure ja que és més freqüent que es doni entre la població amb pocs estudis. El grup amb un nivell alt de català en totes les habilitats és més freqüent amb la població amb estudis universitaris (el 46,3% de la població amb estudis universitaris té un nivell alt en totes les habilitats). Cal destacar l'alta probabilitat que aquesta població cursi els seus estudis universitaris a Catalunya.

TAULA 3.5
TIPOLOGIA DE CONEIXEMENTS DE CATALÀ SEGONS NIVELL D'ESTUDIS.
FRANJA, 2014

Competència	TOTAL	Nivell d'estudis			
		Sense estudis	Estudis primaris	Estudis secundaris	Estudis universitaris
Coneixements baixos o molt baixos	33,5 %	53,4 %	29,5 %	36,0 %	31,3 %
El sap parlar, però el llegeix i l'escriu amb dificultats	37,1 %	40,7 %	49,8 %	31,5 %	22,4 %
Té un nivell alt en totes les habilitats	29,3 %	5,9 %	20,6 %	32,5 %	46,3 %

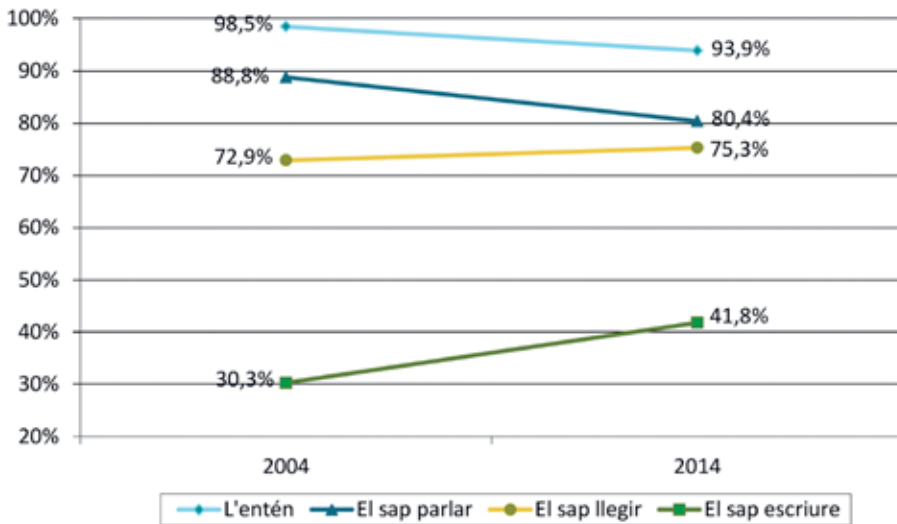
* Les dades ombrejades no són significatives per al càlcul.

Nota: apareixen en negreta els valors que són significativament més alts de cada competència i nivell d'estudis.

L'evolució del coneixement del català

El coneixement oral del català es manté en cotes altes l'any 2014, però ha sofert variacions importants, que són sobretot rellevants en la competència oral. Així, s'ha reduït en 8,4 punts percentuals la capacitat de parlar el català i en 4,6 punts la capacitat d'entendre'l en el període 2004-2014. Les competències escrites durant el decenni han vist augmentar de forma important els resultats, tant en les competències actives de saber escriure (11,5 punts) com de saber llegir (2,4 punts) (vegeu-ho al Gràfic 3.4 i Gràfic 3.5).

GRÀFIC 3.4
CONEIXEMENTS DE CATALÀ. FRANJA, 2004-2014. PERCENTATGES*

* Les dades longitudinals de 2014 no incorporen els resultats del Mesquí i Bergantes, per tal d'harmonitzar els dos estudis.

Tot i que la població de la Franja ha augmentat en nombre d'habitants entre el 2004 i el 2014 el nombre de persones que l'entenen i els que el saben parlar ha disminuït. Per contra, el nombre de persones que el saben llegir i els que el saben escriure ha augmentat. Per analitzar aquests fenòmens cal veure que ha passat segons el lloc naixement, que és la variable que té més influència en els nivells de coneixement. Com ja s'ha explicat en el capítol 2, els canvis demogràfics més importants que s'han produït en aquests 10 anys són la reducció de la població autòctona i el creixement de la població estrangera.

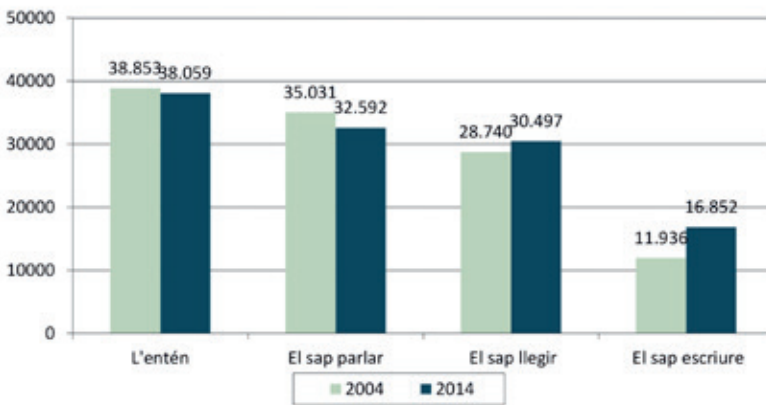
Els canvis en el nombre i percentatge de persones que el saben parlar donen compte dels canvis demogràfics que s'han produït en aquests 10 anys. Així, entre les persones nascudes a la Franja el percentatge de persones que declara que el sap parlar augmenta (de 93,2% a 97,2%) i, en canvi, disminueix el nombre de persones (de 27 370 a 21 350 persones). Entre les persones nascudes als territoris de parla catalana augmenta el percentatge de persones que declara que el sap parlar (de 86,6% a 93,2%) i també el nombre absolut (de 4000 a 5900). Per contra, disminueix el percentatge de les persones nascudes a la resta d'Aragó i d'Espanya que saben parlar-lo (de 65% aproximadament a 55%) i es mantenen en nombres absoluts. La renovació de la població nadiua de la resta d'Aragó i d'Espanya resident a la Franja pot ser la causa de la disminució en el percentatge de coneixements.

I, finalment, el gran canvi es produeix entre la població nascuda a l'estranger que ha experimentat un gran creixement en aquests 10 anys, ja que al 2004 pràcticament no hi havia població estrangera i al 2014 el 16,5% de la població és estrangera (6671 persones). Entre la població estrangera el percentatge de persones que declara que el sap parlar al 2014 és de 34,1% (2277) i al 2004 la dada no té significativitat estadística atès que no hi ha prou base. L'augment de pes dels estrangers fa que el percentatge de coneixements disminueix, i tot i que el nombre absolut d'estrangers podria fer créixer la dada absoluta, aquest augment no compensa prou la pèrdua de població autòctona, que per moviment natural i migratori decau molt en l'última dècada.

Pel que fa a l'edat, el percentatge de població que declara que el sap parlar el català disminueix molt entre els grups més joves (de 15 a 44 anys) que són els grups amb més percentatge de població estrangera, i es manté o disminueix poc entre les persones més grans (de 45 anys o més).

No obstant això, l'habilitat de llegir i escriure augmenta tant en percentatge com en nombres absoluts. Les raons són perquè entre els nascuts a la Franja i altres territoris de parla catalana augmenten considerablement aquests coneixements lligats a l'aprenentatge reglat. Cal dir que tot i que a les escoles de la Franja hi puguí haver augmentat l'oferta de classes i el nombre d'alumnes que realitzen llengua catalana com a optativa també és important l'augment d'inputs que pot haver rebut la població en llengua escrita per l'augment de relacions comunicatives escrites a través de les plataformes en línia de xarxes socials. És així com es percep un augment en els coneixements de llengua escrita entre tots els grups d'edat de 30 anys i més.

GRÀFIC 3.5
 CONEIXEMENTS DE CATALÀ. FRANJA, 2004-2014. NOMBRES ABSOLUTS*

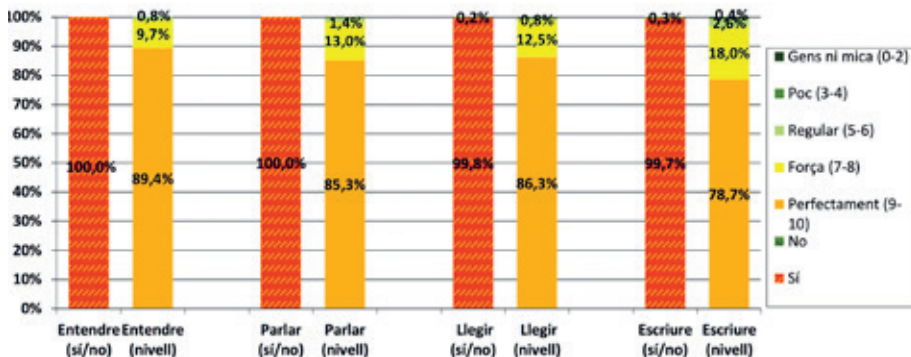

* Les dades longitudinals de 2014 no incorporen els resultats del Mesquí i Bergantes, per tal d'harmonitzar els dos estudis.

El coneixement del castellà

Pel que fa al castellà, la competència lingüística és universal. Tots els enquestats saben parlar castellà i pràcticament tots el saben llegir (99,8%) i escriure (99,7%). Per nivells, el coneixement és alt i supera el 80% la població que el declara entendre'l, parlar-lo i llegir-lo perfectament i el 78,7% els que declaren escriure'l perfectament (vegeu-ho al Gràfic 3.6).

GRÀFIC 3.6
 CONEIXEMENTS DE CASTELLÀ PER NIVELLS. FRANJA, 2014. PERCENTATGES

Coneixement d'altres llengües

El coneixement d'anglès i francès

A la Franja, un 33,7% de la població declara entendre l'anglès (14 200 persones de 15 anys i més), i un 22,4% parlar-lo (9400 persones). A més, el 28,1% poden llegir-lo i el 22,2% el poden escriure.

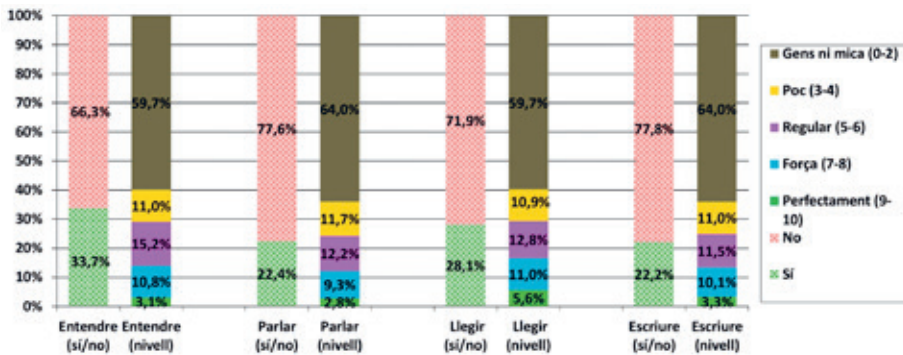
Per nivells, igual que passa amb el català i amb el castellà amb l'autovaloració dels coneixements d'anglès, s'afina i la població que declara que el coneix perfectament o força és menys que la que declara que sí que el coneix. Així el percentatge de població que s'autovalora un nivell de coneixement d'angles de 7 en amunt, és un 13,9% pel que fa a la capacitat d'entendre, un 12,1% pel que fa a parlar-lo, pel que fa a llegir-lo un 16,6%, i pel que fa a escriure'l, un 13,4% (vegeu-ho al Gràfic 3.7).

El francès té nivells de coneixements més baixos que l'anglès en totes les competències. Els que l'entenen són el 26,4% i els que el poden parlar només el 15,9%. Si bé el 20,3% el pot llegir i el 13,5% considera que el pot escriure (vegeu-ho al Gràfic 3.8). Si a aquests nivells de coneixement hi afegim els que declaren saber-lo amb una autovaloració de 5 o 6, els percentatges arriben al nivell d'aquells que diuen que sí l'entenen, el parlen, el llegeixen i l'escriuen; això també passa amb el català, el castellà i l'anglès.

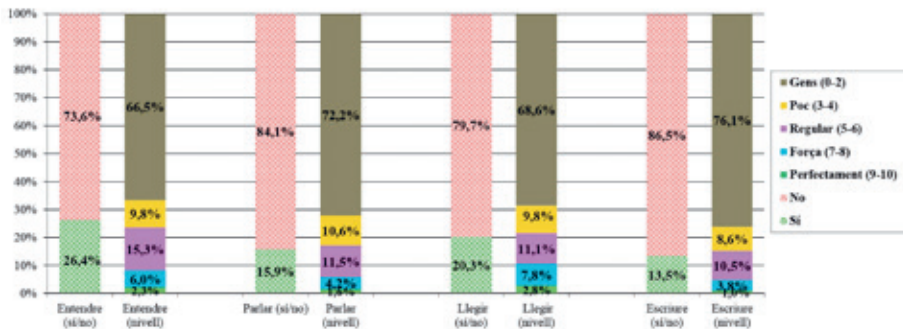
El coneixement d'anglès és més alt entre la població jove: els percentatges de persones que tenen coneixements són entre 25 i 40 punts més alts entre els de 15 a 29 anys, i entre 7 i 13 punts entre els de 30 a 44 anys. Així, un 47,7% de la població de 15 a 29 anys, i un 32,7% de la que té entre 30 i 44 anys, declara que sap parlar l'anglès. Per contra, això no passa pel que fa als coneixements de francès, ja que els coneixements són una mica més alts entre els de 30 a 44 anys (el 22,9% el sap parlar) i entre els de 45 a 64 anys (21,5%), però són més baixos entre els de 15 a 29 anys (12,7%). Aquest fet es relaciona amb el canvi de llengua estrangera en el sistema educatiu de l'Estat, ja que les generacions més grans la llengua estrangera que estudiaven era el francès, i les més joves l'anglès.

Entre les persones nascudes a l'estranger el coneixement de l'anglès en totes les habilitats menys en la d'escriure és entre 10 i 20 punts més alt: així el 33,6% de la població nascuda a l'estranger declara que sap parlar anglès. Això també passa però amb menys intensitat en el cas del francès ja que el 21,4% de les persones nascudes a l'estranger declara que el sap parlar (5,5 punts per sobre del conjunt de la població).

GRÀFIC 3.7
 CONEIXEMENTS D'ANGLÈS PER NIVELLS. FRANJA, 2014. PERCENTATGES

GRÀFIC 3.8
 CONEIXEMENTS DE FRANCÈS PER NIVELLS. FRANJA, 2014. PERCENTATGES

El nivell d'estudis és una de les variables que més condiona el coneixement de les dues llengües estrangeres analitzades. És així com, les persones amb més estudis tenen més coneixement d'anglès i francès: entre les persones amb estudis universitaris el 51,4% declara que sap parlar l'anglès (gairebé 30 punts per sobre de la mitjana) i el 39,5% declara que sap parlar el francès (gairebé 20 punts per sobre de la mitjana) i entre les persones amb estudis secundaris el 29,3% sap parlar l'anglès i el 21% el francès.

Conclusions

A la Franja la competència oral del català és extensa i contrasta amb la limitada competència escrita del català. Entorn el 40% de la població declara que sap escriure el català i el 80% els qui diuen saber-lo parlar. Aquesta qüestió

està relacionada amb el fet que és un territori on l'ensenyament reglat s'imparteix principalment en castellà i no s'hi estableix un ensenyament de la llengua catalana de forma universal.

El coneixement oral del català es manté en cotes altes l'any 2014, però ha sofert variacions importants, que són sobretot rellevants en la competència oral. Així, s'ha reduït la capacitat de parlar el català i d'entendre el català en el període 2004-2014 i, en canvi, les competències escrites durant el decenni han millorat. Segons això, la Franja continuaria estant entre els territoris amb més densitat de persones que saben parlar el català de tots els territoris de llengua catalana, tot i que ja no es percep una diferència respecte dels territoris amb més competència.

Tot i que la població de la Franja ha augmentat en nombre d'habitants entre el 2004 i el 2014, el nombre de persones que declaren entendre'l i saber-lo parlar ha disminuït, i el nombre de persones que declaren saber-lo llegir i escriure ha augmentat. Els canvis demogràfics són els que expliquen principalment aquesta evolució: en aquests 10 anys s'ha reduït la població autòctona i ha crescut la població estrangera. L'augment de pes dels estrangers sense coneixements en llengua catalana fa que el percentatge de coneixements disminueixi i tot i que l'augment d'estrangers que poden haver-se incorporat al coneixement del català podria fer créixer la dada absoluta, aquest augment no compensa prou la pèrdua de població autòctona, que per moviment natural i migratori decau molt en l'última dècada. Entre les persones nascudes als territoris de parla catalana augmenta el percentatge i nombre que declara que el sap parlar, i, en canvi, disminueix el percentatge de les persones nascudes a la resta d'Aragó i d'Espanya que saben parlar-lo encara que es mantinguin en nombres absoluts.

L'evolució dels coneixements segons l'edat reflexa els mateixos processos sociodemogràfics i el fet que no hagi estat una llengua amb prou presència a l'escola. El fet que la població més gran tingui coneixements alts en la capacitat d'entendre i saber parlar però no en les de saber llegir i escriure es relaciona directament amb el fet que és població nascuda a la Franja que no ha rebut cap ensenyament en català, però que són de llengua inicial catalana. En canvi, la població jove es troba repartida entre dos grups demogràfics importants: poc més del 50 % ha nascut a la Franja i el 30 % aproximadament ha nascut a l'estranger. Això fa que el percentatge de població que declara que sap parlar el català disminueixi molt entre els grups més joves però en canvi, l'habilitat de llegir i escriure augmenti tant en percentatge com en nombres absoluts. Cal dir que tot i que a les escoles de la Franja hi pugui haver augmentat l'oferta de classes i el nombre d'alumnes que realit-

zen llengua catalana com a optativa també és important l'augment d'inputs que pot haver rebut la població en llengua escrita per l'augment de relacions comunicatives escrites a través de les plataformes en línia de xarxes socials. És així com es percep un augment en els coneixements de llengua escrita entre tots els grups d'edat de 30 anys i més.

L'anàlisi dels coneixements de català s'extreu una tipologia de la població segons els seus coneixements de català a la Franja: el grup més nombrós és el que declara que el sap parlar, però el llegeix i l'escriu amb dificultats (37,1 %, 14 417 persones) i, en segon lloc, els que tenen un nivell alt en totes les habilitats (29,3 %, 11 389 persones). La resta de petits grups sumen un terç de la població amb coneixements limitats de català.

El grup de població que declara que el sap parlar, però el llegeix i l'escriu amb dificultats és més gran i nascut a la Franja; és tracta de població autòctona catalanoïnicial que no es troba alfabetitzada amb la seva llengua. Entre el grup amb coneixements alts en totes les habilitats hi ha més presència de població de la Franja i de població dels territoris de parla catalana amb estudis secundaris i universitaris (el 46,3 % de la població amb estudis universitaris té un nivell alt en totes les habilitats). Quant a l'edat, el grup amb coneixements alts són més aviat joves (de 15 a 44 anys). Entre la població amb coneixements limitats de català destaquen especialment els nascuts a l'estranger, però també es dona amb major freqüència entre les persones nascudes a la resta d'Aragó i a la resta d'Espanya, ja que els percentatges en la capacitat d'entendre són alts i es redueixen gairebé a la meitat en la capacitat de parlar. La proximitat lingüística entre el català i el castellà fa que els sigui fàcil arribar a entendre la llengua després d'un temps de conèixer-hi però sembla que no es realitza el salt a saber-lo parlar. Quant a l'edat hi ha més persones joves en el grup de coneixements baixos i no hi ha diferències entre els que tenen estudis primaris i els que tenen estudis secundaris o universitaris. Per tant, es troba que entre el grup d'edat més jove hi ha població sense pràcticament coneixements de català i població amb coneixements de català en totes les habilitats. En primer lloc, els joves amb coneixements baixos són principalment estrangers que poden tenir estudis secundaris i fins i tot universitaris i, els joves amb coneixements alts són autòctons que poden haver estudiat l'assignatura de llengua catalana a la Franja o bé haver cursat estudis universitaris a Catalunya.

Per tot això es veu que l'evolució dels coneixements a la Franja van lligats a l'evolució demogràfica, a l'evolució del paper de la llengua en el seu sistema escolar i a les relacions que s'estableixin amb els territoris de llengua catalana veïns, principalment Catalunya.

Respecte els coneixements d'altres llengües la Franja no és una excepció respecte la resta dels territoris de llengua catalana i respecte la resta de l'Estat: el coneixement de llengües estrangeres de tradició a l'ensenyament no és universal i, en el cas de la Franja, la població que declara que sap parlar l'anglès no arriba a un terç i la que declara que sap parlar el francès no arriba a una cinquena part. També es reproduïx el fet que el coneixement d'anglès és més alt entre la població jove i els coneixements de francès entre la població de mitjana edat.

CAPÍTOL 4 LES LLENGÜES A LA FRANJA

Javier Giralt Latorre i Maria Teresa Moret Oliver
Universitat de Saragossa

Introducció

En el quart capítol d'aquest estudi es tractaran els resultats obtinguts de les qüestions vinculades amb els conceptes de llengua inicial i d'identificació, d'una banda, i s'analitzaran les respostes que ens ofereix la pregunta sobre quina és la llengua habitual dels enquestats, de l'altra. Per tant, partim del concepte de *llengua inicial*, també anomenada *primera llengua* o *L1*, com aquella que la persona entrevistada diu haver parlat primer a casa seva. Respon al punt número 6 del qüestionari: «Quina llengua va parlar primer vostè?» i es considera que és la que ha estat transmesa familiarment i adquirida en el procés de socialització de l'individu. Segons les dades que ens proporciona l'enquesta, hi ha un 52,2% de persones que tenen el català com a primera llengua apresada o llengua inicial, i un 33,8% que hi té el castellà. La freqüència dels enquestats que responen que les seves llengües inicials són tant el català com el castellà és del 4,5%, i dels que en tenen d'altres, de l'11,6%.

Quant a la *llengua d'identificació*, fa referència a la identitat individual i respon a la primera pregunta «Quina és la seva llengua?», és a dir, la llengua que es considera com a pròpia. La diferència entre aquesta qüestió i l'anterior rau en el fet que la inicial en bona part és aquella que els fills empren a l'hora de relacionar-se amb els progenitors, mentre que la d'identificació és fruit de l'elecció del parlant; per tant, és l'associació conscient que hom efectua vers aquella llengua, la que considera com a pròpia i la que té a veu-

re amb la identitat individual. Segons les dades obtingudes de l'enquesta, hi ha un 50,7% de persones que s'identifiquen amb el català, un 38,6% amb el castellà, un 2,7% tant amb el català com el castellà i un 8% amb altres llengües.

En relació a la *llengua habitual*, les dades corresponen a la qüestió: «Quina és la seva llengua habitual?», que ens proporcionen una visió general sobre l'ús lingüístic de la persona enquestada, ja que en cas de dubte se li afegia l'aclariment: «ens referim a la llengua que parla més sovint». Tenint en compte les xifres de l'enquesta, un 49,6% d'informants tenen el català com a llengua habitual, un 40,6% el castellà, un 6,3% ambdues llengües i un 3,6% altres llengües i combinacions.

Llengua inicial

Quan hom pregunta sobre quina és la llengua inicial, les formulacions que es desenvolupen abracen un ventall ampli de respostes que són de tipus general:

Llengua inicial i llengua d'identificació a l'EULF-14. Formulació de les preguntes i opció de resposta P1, P5

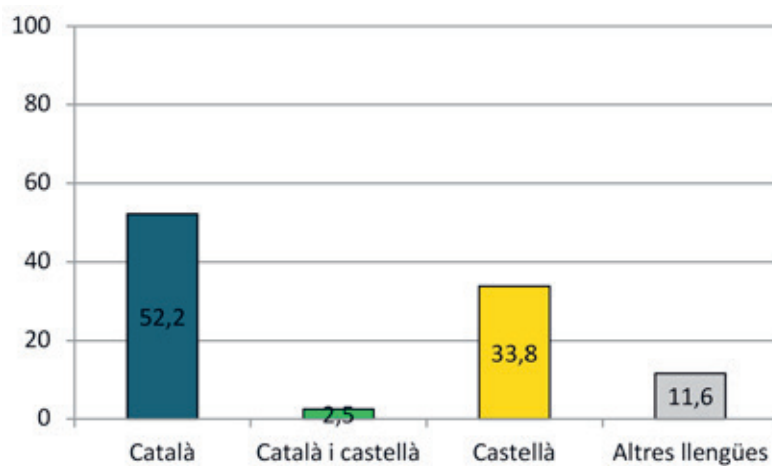
- P.1 Quina és la seva llengua?
 P.5 Recorda quina llengua va parlar primer vostè, a casa, quan era petit?
1. Català
 2. Castellà
 3. Català i castellà per igual
 4. Altra llengua o combinació de llengües

És interessant el fet que en aquests territoris les persones que es declaren parlants inicials de català (52,2%) són més de la meitat dels enquestats, fet que evidencia que entre la gent nascuda a la Franja aquesta llengua ha estat majoritària en la transmissió de pares a fills i, per tant, són catalanoparlants inicials. Tanmateix, hi ha un nombre força significatiu de castellanoparlants (33,8%), seguit a molta distància dels que tenen altres llengües inicials o combinacions, els al·loglots (11,6%), i, finalment, del grup dels bilingües inicials (2,5%) (veg. Gràfic 4.1).

Per tant, segons els percentatges, distingim dos grups principals, els catalanoparlants inicials i els castellanoparlants inicials. Pot dir-se que a la Franja el català es manté encara majoritàriament com a llengua inicial, tot i que solament sigui una mica més de la meitat de la població, i que comença

a ser prou considerable el pes específic que ha assolit el castellà com a L1. Aquesta situació podria estar motivada per diversos factors: l'arribada de gent castellanoparlant a la zona, la no-transmissió de la llengua per part de progenitors catalanoparlants, l'existència de matrimonis mixtos, en el si dels quals ha prevalgut la llengua castellana com a llengua rebuda i, per últim, l'arribada de nousvinguts, ja que l'augment de població d'altres procedències té a veure amb persones que declaren tenir una altra llengua com a inicial.

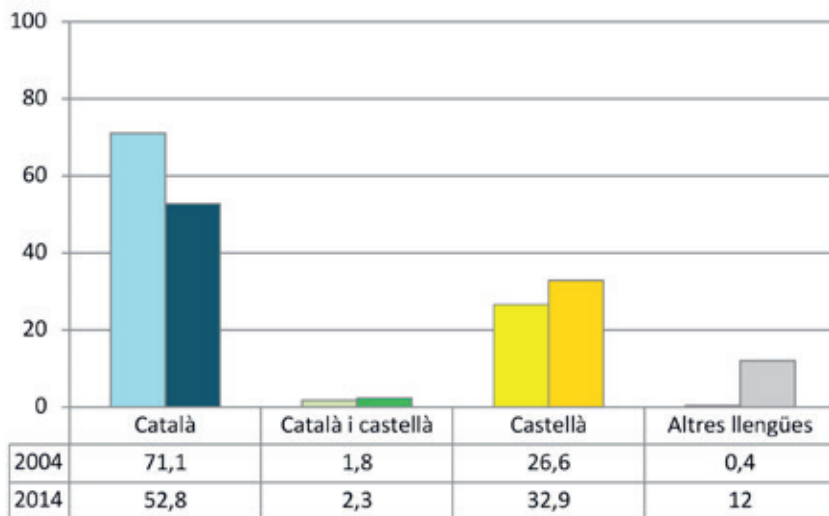
GRÀFIC 4.1
LLENGUA INICIAL. LA FRANJA, 2014. PERCENTATGES

En comparar els resultats obtinguts en l'enquesta de 2014 amb els de 2004 (veg. Gràfic 4.2), s'adverteix un descens considerable de la proporció d'informants que manifesten tenir el català com a llengua inicial; l'any 2004 n'hi havia un 71,1% i en la de 2014 s'ha produït una davallada de més de 18 punts, un 52,8%. Altrament, hi ha un lleuger augment entre els que es consideren bilingües (1,8% en 2004 i 2,3% en 2014), tot i que és molt matisat. Pel que fa als enquestats que van respondre que la seva llengua inicial és el castellà s'hi constata un augment notable, de manera que s'hi copsa un ascens de sis punts, el 2004 hi havia un 26,6% i en 2014 un 32,9%; aquest fet evidencia que s'ha pogut produir un augment de població castellanoparlant no nascuda a la Franja –com quedarà palès en aquest capítol més endavant–, però també un reflex d'aquells casos en què les famílies han deixat de transmetre el català als seus fills (veg. Cap. 5).

Com s'observa al Gràfic 4.2, l'any 2004 els al·loglots tenien una presència més aviat minsa a la Franja, mentre que en 2014 hi representen un 12 % dels enquestats, increment causat per les fortes migracions internacionals rebudes a la Franja.

GRÀFIC 4.2
LLENGUA INICIAL. LA FRANJA, 2004-2014. PERCENTATGES

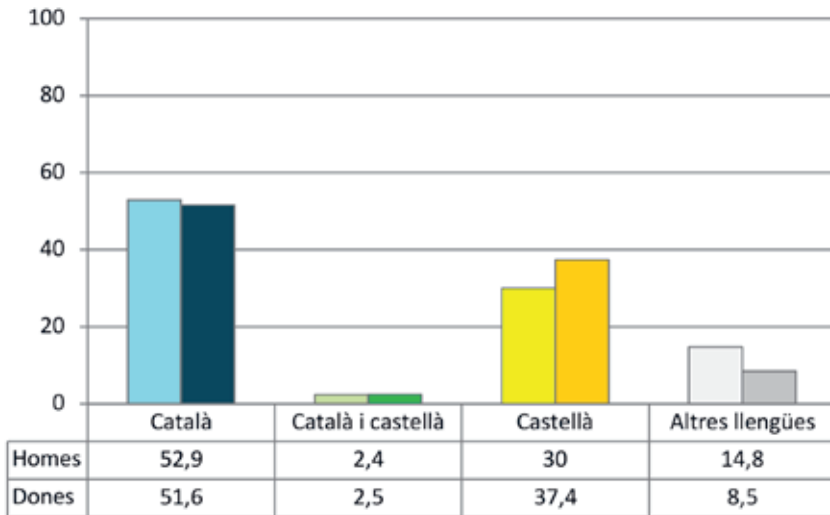
Llengua inicial i gènere

La variable de gènere mostra desviacions molt lleugeres en relació a la llengua inicial, com és habitual arreu dels territoris de llengua catalana (veg. Gràfic 4.3). En cap dels casos estudiats les diferències no són significatives estadísticament. Però podem marcar algun tipus de tendència que és raonable que s'estigui produint a l'hora de considerar el català com a llengua inicial, atès que el 52,9 % dels homes manifesta tenir-lo com a llengua primera enfront del 51,6 % de les dones. Sí que es fa notar una major diversitat entre homes (30 %) i dones (37,4 %) a l'hora de considerar el castellà com a L1, possiblement per l'afluència d'immigració castellanoparlant; i pel que fa a altres llengües, hi ha una diferència de més de sis punts entre els homes (14,8 %) i les dones (8,5 %) que tenen altres llengües o combinacions com a L1.

De totes aquestes dades es pot intuir que és possible que a la Franja s'hagin assentat més homes procedents de l'estranger, i aquesta circumstàn-

cia explicaria per què hi ha més homes que tenen altres llengües com a llengua primera.

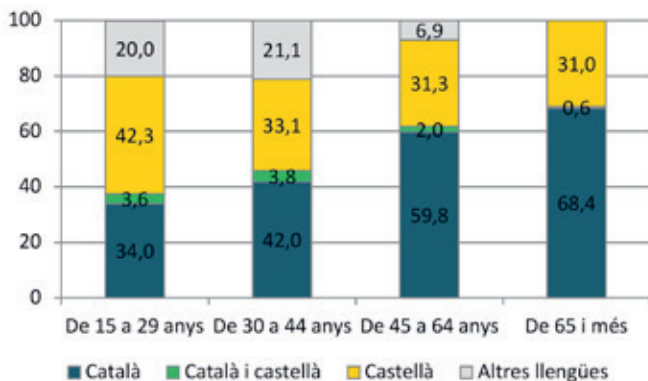
GRÀFIC 4.3
LLENGUA INICIAL PER GÈNERE. LA FRANJA, 2014. PERCENTATGES

Llengua inicial i edat

Segons la variable d'edat, s'observa una relació proporcional entre els que consideren tenir el català com a L1 i l'augment d'edat dels enquestats. Si ens fixem en el Gràfic 4.4, comprovem que el 68,4% dels que tenen més de 65 anys contesten que el català és la seva llengua primera; així mateix, el 59,8% dels parlants entre 45 i 65 anys i el 42% dels parlants entre 30 i 44 anys, però només el 34% dels parlants entre 15 i 29 anys responen tenir la llengua catalana com a inicial. Contràriament, aquesta progressió s'inverteix amb el castellà, ja que la major part del grup de menor edat la té com a L1, en concret el 42,3% dels enquestats, xifra que disminueix fins al 30%, aproximadament, en els tres grups restants. Pot intuir-se, doncs, que les generacions més joves tenen menys catalanoparlants inicials i més castellanoparlants. D'altra banda, els parlants inicials d'altres llengües són rellevants en els grups d'edat d'entre 15 i 44 anys (al voltant d'un 20% del total), enfront del 6,9% dels que en tenen entre 45 i 65 (de més grans, no n'hi ha), perquè aquestes dues franges d'edat congreguen el gruix d'al·loglots més significatiu.

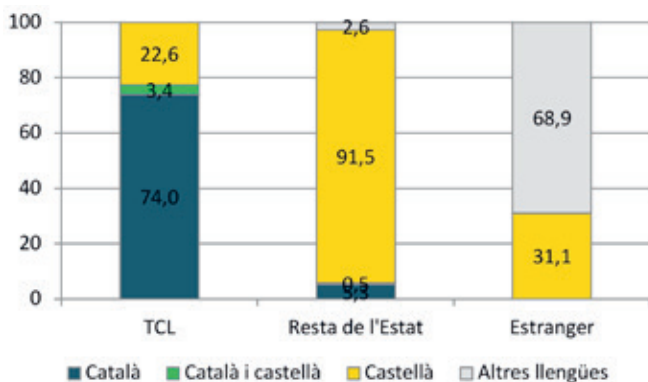
GRÀFIC 4.4
LLENGUA INICIAL PER EDAT. LA FRANJA, 2014. PERCENTATGES

Llengua inicial i lloc de naixement

En analitzar les dades obtingudes relatives a aquest apartat queda palès, en línies generals, que hi ha una correspondència entre les dues variables: lloc de naixement i llengua inicial (veg. Gràfic 4.5). D'una banda, els nascuts en territoris de llengua catalana tenen el català com a L1 de forma majoritària, i, de l'altra, els nats a la resta de l'Estat espanyol hi tenen el castellà. Com calia esperar, gran part dels nascuts a l'estranger són els que tenen altres llengües o combinacions com a L1, encara que un terç són parlants inicials de castellà. Així mateix, és prou significatiu que un 22,6% dels nascuts en territoris catalandòfons afirmi que el castellà és la seva llengua inicial; per contra, només un 5,3% dels nascuts a la resta de l'Estat espanyol han adquirit el català com a L1.

GRÀFIC 4.5
LLENGUA INICIAL PER LLOC DE NAIXEMENT. LA FRANJA, 2014. PERCENTATGES

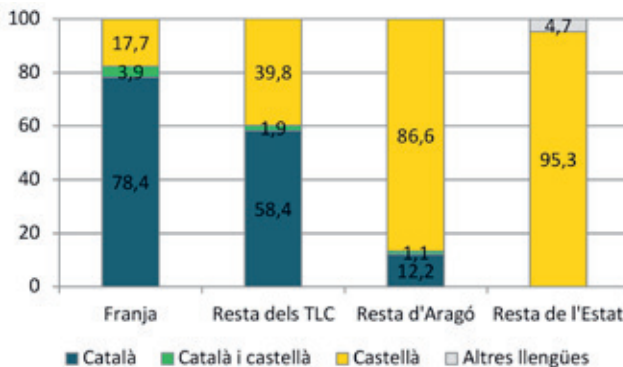
Llengua inicial i lloc de naixement desagregat

Les dades proporcionades per la taula de contingència relativa al lloc de naixement desagregat permeten de fer algunes matisacions respecte de les valoracions realitzades en l'apartat anterior, ja que es constaten certes divergències entre allò que contesten els nascuts a la Franja i els nascuts en altres zones de parla catalana, o entre el que responen els nascuts a la resta d'Aragó i els nascuts a la resta de l'Estat espanyol (veg. Gràfic 4.6).

Segons les dades obtingudes, el 78,4% dels nascuts a la Franja tenen el català com a L1, mentre que només el 17,7% asseguren tenir-hi el castellà, i el 3,9% declaren ser bilingües. Tanmateix, entre els nascuts a la resta de territoris de parla catalana, hi ha un 58,4% que té el català com a L1, mentre que el castellà és la llengua inicial del 39,5% dels enquestats (possiblement gent originària de zones que van rebre les migracions castellanoparlants dels anys 60-70), i només hi ha un 1,9% de bilingües. Pensem que, tant en un cas com en l'altre, hi intervé el condicionant de l'origen dels progenitors, que haurà determinat la llengua apresada en el nucli familiar, i de manera especial en els nascuts en altres zones catalanòfonas.

D'altra banda, dels nats a la resta d'Aragó, enfront d'un 86,6% que té el castellà com a llengua inicial, un 12,2% apunta que hi té el català, dada que pot ser atribuïble també a la procedència d'algun dels pares de la pròpia Franja o d'altres territoris de llengua catalana.

GRÀFIC 4.6
LLENGUA INICIAL PER LLOC DE NAIXEMENT DESAGREGAT. LA FRANJA, 2014.
PERCENTATGES

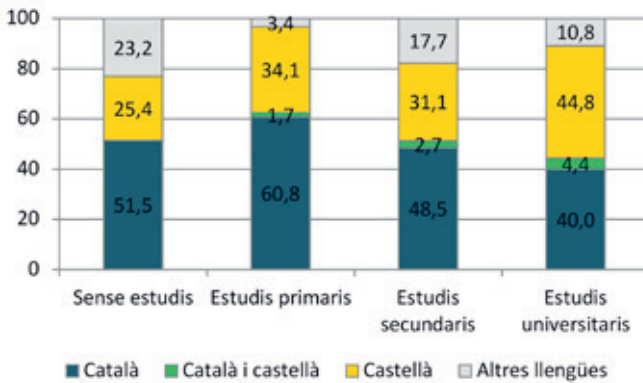

Llengua inicial i estudis

Les dades relatives al nivell d'estudis dels enquestats permet de confegir una anàlisi sobre la llengua inicial segons el nivell de formació (veg. Gràfic 4.7).

Les dades demostren que el manteniment del català com a inicial té especial incidència entre aquells que no tenen estudis (51,5 %) i encara més entre els que han cursat estudis primaris (60,8 %); en canvi, el percentatge minva fins al 48,5 % i al 40 % dels que tenen estudis secundaris i universitaris, respectivament. Tot el contrari s'observa amb el castellà, que es manté com a L1 sobretot entre aquells que tenen estudis superiors, en concret el 44,8 %, i va descendint aquesta proporció al 31,1 % dels que contesten tenir estudis secundaris, al 25,4 % amb estudis primaris i al 23,2 % sense estudis.

GRÀFIC 4.7
LLENGUA INICIAL PER NIVELL D'ESTUDIS. LA FRANJA, 2014. PERCENTATGES

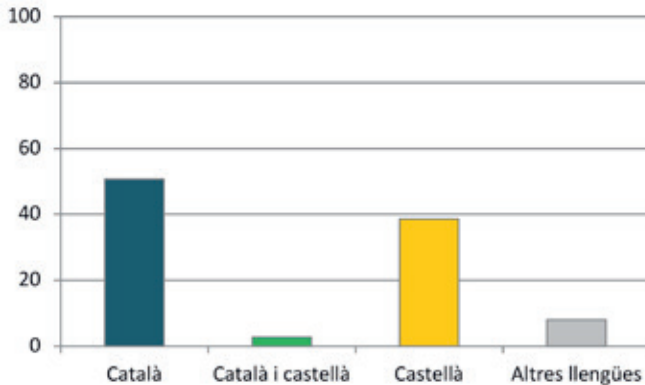
Sembla, doncs, que el nivell de formació dels enquestats s'associa a l'augment de persones que tenen el castellà com a L1 i, paral·lelament, a la disminució d'aquelles que mantenen el català en aquesta posició; cal tenir molt present aquí que a la Franja hi ha un nombre important de titulats superiors, ocupant llocs de treball en els àmbits sanitari, educatiu i bancari, que procedeixen de territoris no-catalanoparlants, fet que es deu reflectir també en aquest augment del castellà. El grau de formació acadèmica també determina l'augment de bilingües (del 1,7 % amb estudis primaris, al 2,7 % amb estudis secundaris i al 4,4 % amb formació universitària) i la reducció del nombre d'al·loglots. En relació amb aquests últims, cal remarcar que únicament el 3,4 % del grup d'estudis primaris manifesta tenir una altra llengua com a inicial, tal vegada perquè la major part de la població amb estudis primaris és població autòctona gran.

Llengua d'identificació

En comparar les dades obtingudes entre el català com a llengua inicial i d'identificació pot observar-se que no hi ha excessiva diferència pel que fa al

percentatge que ofereixen les respostes (veg. Gràfic 4.8).¹ Com en el cas anterior, hi ha dos grups centrals, d'una banda, els parlants que s'identifiquen amb el català, amb un 50,7% dels enquestats, i, de l'altra, els que ho fan amb el castellà, un 38,6%. La identificació amb el castellà i el català alhora només suposa un 2,7% de les respostes, i amb altres llengües un 8%.

GRÀFIC 4.8
LLENGUA D'IDENTIFICACIÓ. LA FRANJA, 2014. PERCENTATGES

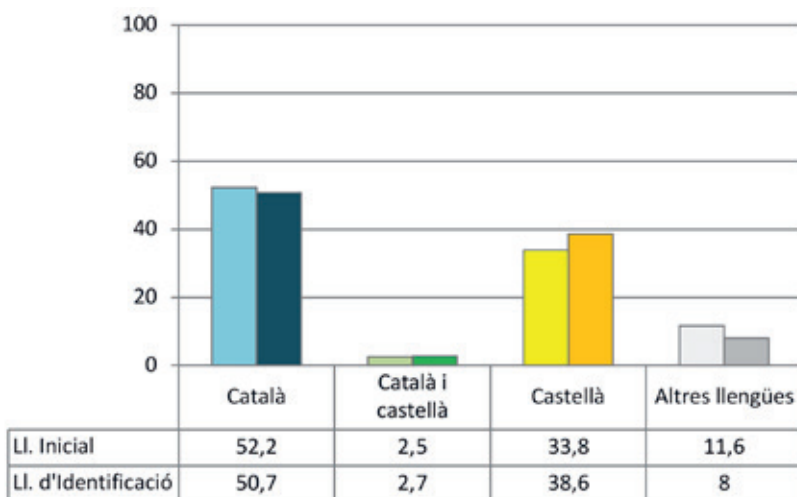

Tanmateix, en relació amb les xifres relatives a la llengua inicial (veg. Gràfic 4.9), s'aprecia un augment notable del castellà, gairebé 5 punts més, enfront del català que en perd pràcticament 1. És per això que podria confirmar-se l'existència de més persones que s'identifiquen amb el castellà, circumstància que es dona sobretot entre els estrangers, i, en conseqüència, que esdevingui la veritable llengua d'atracció, fins i tot per als catalanoparlants inicials, encara que sigui mínimament (no arriba a un punt); caldrà tenir present també el paper dels bilingües inicials, una part dels quals, en el cas de la Franja, declara passar-se al castellà com a llengua d'identificació.

Si comparem aquests resultats amb els de l'enquesta de 2004 (veg. Gràfic 4.10), pot observar-se que els percentatges també han variat. L'any 2004, un 66,6% dels informants s'identificava amb el català, mentre que en les enquestes de 2014 s'ha produït un descens fins al 50,8%; així mateix, aquesta davallada es percep entre aquells que s'identifiquen amb les dues llengües alhora, del 3,3% al 2,7%.

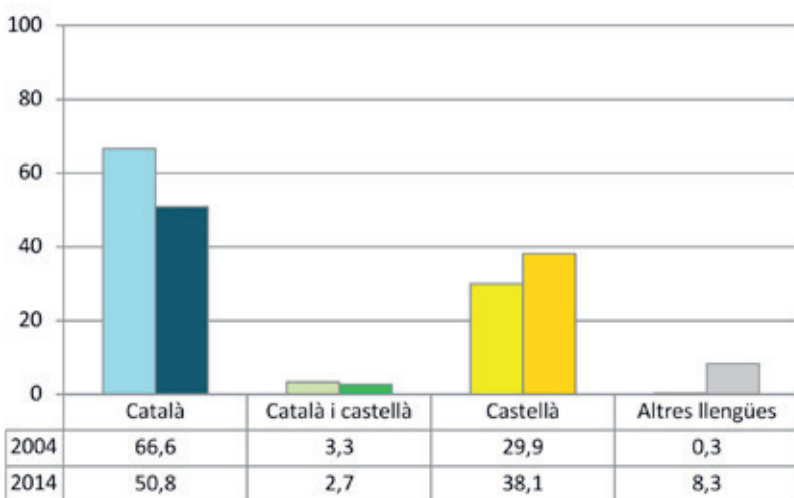
1 Cal assenyalar que la comparació entre llengua inicial i llengua d'identificació apunta a canvis que produeixen en les persones al llarg de la vida, ja que hom pot tenir com a L1 una llengua però posteriorment pot identificar-se amb una altra.

GRÀFIC 4.9
LLENGUA INICIAL I LLENGUA D'IDENTIFICACIÓ. LA FRANJA, 2014. PERCENTATGES

Per un altre costat, l'augment d'enquestats que s'identifiquen amb el castellà és rellevant: el percentatge s'eleva del 29,9% l'any 2004 al 38,1% el 2014. A més, la immigració determina que aparegui en 2014 la identificació amb altres llengües, un 8,3% dels enquestats (en 2004 només n'hi havia enregistrat un 0,3%).

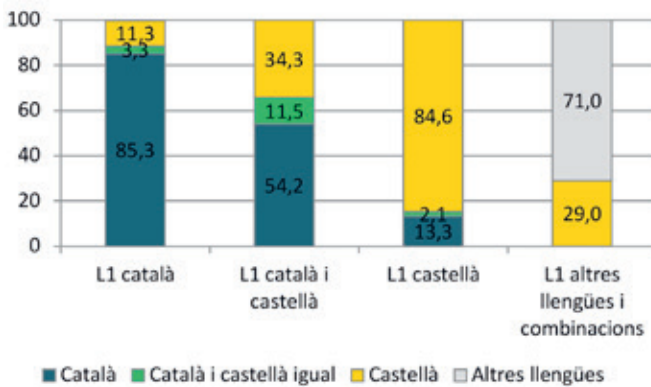
GRÀFIC 4.10
LLENGUA D'IDENTIFICACIÓ. LA FRANJA, 2004-2014. PERCENTATGES

Queda palès, doncs, que entre 2004 i 2014 el castellà ha guanyat terreny com a llengua d'identificació a la Franja, sobretot entre els estrangers, i que també comença a tenir una considerable capacitat d'atracció entre els catalanoparlants inicials.

Si valorem ara quina és la llengua d'identificació que declaren tenir els enquestats de la Franja segons la seva llengua inicial (veg. Gràfic 4.11), comprovem que hi ha tendència a fer coincidir la llengua inicial amb la d'identificació. Segons les dades, el 85,3 % dels catalanoparlants inicials considera que ho és el català; el 84,6 % dels castellanoparlants inicials són persones que s'identifiquen amb el castellà; el 71 % dels al·loglots respon que s'identifica amb la seva llengua nativa, però tan sols un 11,5 % dels bilingües inicials manté el català i el castellà com a llengües d'identificació.

GRÀFIC 4.11
LLENGUA D'IDENTIFICACIÓ SEGONS LA LLENGUA INICIAL. LA FRANJA 2014.
PERCENTATGES

En el gràfic veiem també que, dels catalanoparlants inicials, un 11,3 % s'identifica amb el castellà i un 3,3 % amb el català i el castellà alhora, mentre que dels castellanoparlants inicials un 13,3 % s'identifica amb el català i un 2,1 % amb el català i el castellà simultàniament. Aquestes xifres posen de manifest, encara que només sigui per una diferència aproximada de 2 punts, que el català té una mica més de capacitat d'atracció entre els parlants inicials de castellà, que no pas el castellà entre els parlants inicials de català. Pel que fa als bilingües inicials, un 54,2 % s'identifica amb el català, mentre que el 34,3 % ho fa amb el castellà, cosa que també demostra que el català posseeix una major capacitat d'atracció en aquest tipus de parlants. En relació als al·loglots inicials, hi ha un 29 % d'enquestats que s'identifica amb el castellà, llengua

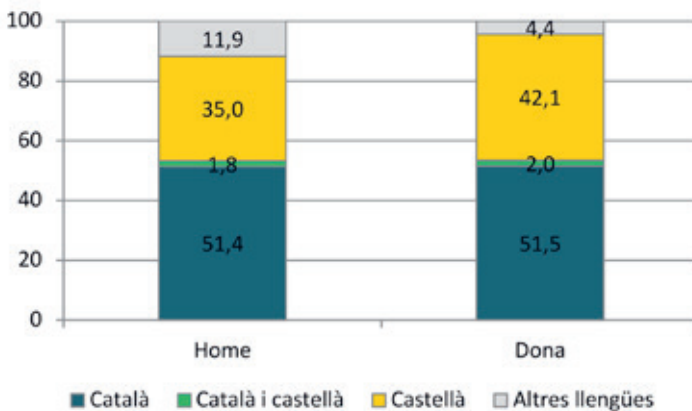
que, com ja s'ha assenyalat, esdevé l'única amb veritable capacitat d'atracció dins aquest sector de la població.

En resum, tot i que les dades globals reflecteixen que el castellà guanya terreny com a llengua d'identificació, els resultats de la taula de contingència proven que es tracta d'una conseqüència de l'augment d'al·loglots a la Franja; el català, tanmateix, manté certa capacitat d'atracció entre els castellanoparlants inicials i els bilingües, més que no pas el castellà entre els catalanoparlants inicials.

Llengua d'identificació i gènere

No hi ha pràcticament diferències entre homes i dones a l'hora d'assenyalar que la llengua d'identificació és el català, una mica més del 51 % en els dos casos (veg. Gràfic 4.12); tampoc no n'hi ha quant als que manifesten identificar-se amb les dues llengües (sobre un 2 %). En canvi, no succeeix el mateix quan ens referim al castellà, on es veu que el 35 % d'homes s'identifica amb aquesta llengua, percentatge superat per les dones, les quals sumen un 42,1 %. En relació a la identificació amb altres llengües, un 11,9 % dels homes enquestats té el castellà com a llengua d'identificació, mentre que només el té com a tal un 4,4 % de les dones. Així, doncs, cal deduir que la major identificació dels homes amb el castellà podria estar lligada amb migracions nord-africanes i d'Europa de l'est, més masculinitzades, mentre que la xifra inferior en el cas de les dones estaria lligada a migracions sud-americanes, més feminitzades.

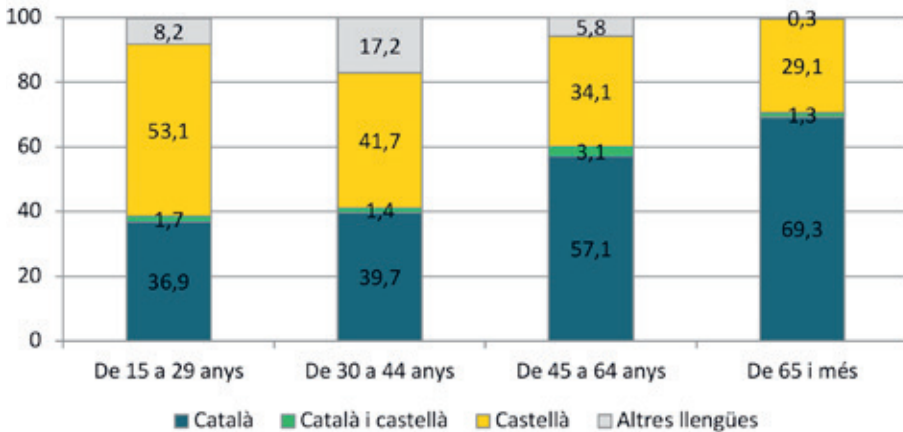
GRÀFIC 4.12
LLENGUA D'IDENTIFICACIÓ PER GÈNERE. LA FRANJA 2014. PERCENTATGES

Llengua d'identificació i edat

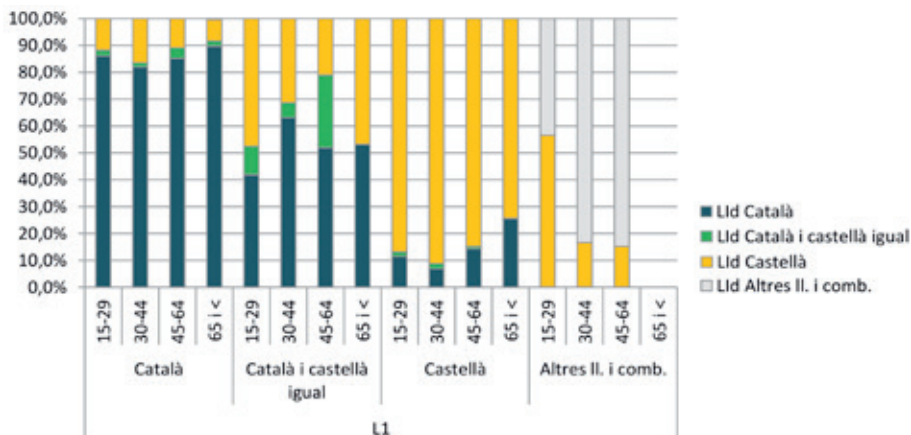
Si es té en compte l'edat (veg. Gràfic 4.13), hi ha una clara inclinació dels majors de 65 anys a identificar-se amb el català, el 69,3 % dels enquestats, percentatge que descendeix proporcionalment a mesura que disminueix la franja d'edat: 57,1 % dels que tenen entre 45 i 64 anys, 39,7 % dels que en tenen entre 30 i 44, i 36,9 % dels que en tenen entre 15 i 29, fet que és força similar a la variable d'edat segons la llengua inicial, tal i com ja s'ha vist abans.

GRÀFIC 4.13
LLENGUA D'IDENTIFICACIÓ PER EDAT. LA FRANJA, 2014. PERCENTATGES

D'altra banda, la identificació amb el castellà és més alta entre el més joves, fins al 53,1 % dels que tenen entre 15 i 29 anys, percentatge que minva fins arribar al 29,1 % dels majors de 65 anys. Es palesa, doncs, que el castellà és la llengua d'identificació majoritària entre els joves, mentre que entre els més grans ho és el català, fonamentalment perquè els més joves són també els que més declaren tenir-la com a inicial. Tanmateix, no sembla que hi hagi una correlació entre l'edat i la identificació amb el castellà, almenys si tenim en compte la correspondència entre llengua inicial, llengua d'identificació i edat (veg. Gràfic 4.14); en aquest sentit, les dades venen a demostrar que el joves es mantenen fidels a la seva llengua inicial, que ja és majoritàriament el castellà, i no sembla que les variacions segueixin el patró d'un augment de la identificació amb el castellà segons disminueix l'edat dels informants.

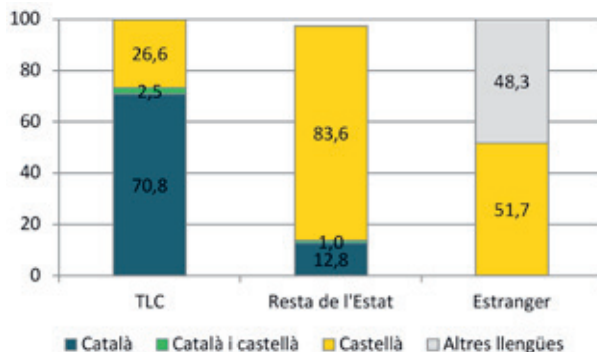
GRÀFIC 4.14
LLENGUA D'IDENTIFICACIÓ SEGONS LA LLENGUA INICIAL, PER EDAT. LA FRANJA, 2014. PERCENTATGES

Llengua d'identificació i lloc de naixement

Les dades analitzades corroboren que els nascuts en territoris de llengua catalana s'identifiquen majoritàriament amb el català i els que ho han fet a la resta de l'Estat espanyol amb el castellà (veg. Gràfic 4.15). Cal posar en relleu, tanmateix, que hi ha un 26,6% dels enquestats que s'identifica amb el castellà tot i haver nascut en zones catalanòfones, percentatge molt superior al d'aquells que s'identifiquen amb el català, un 12,8%, encara que ho hagin fet en territori castellanoparlant. Pel que fa als estrangers, el 51,7% s'identifica amb el castellà, mentre que n'hi ha un 48,3% que ho fa amb la seva llengua inicial. Es verifica també aquí que la capacitat d'atracció del castellà es superior a la del català.

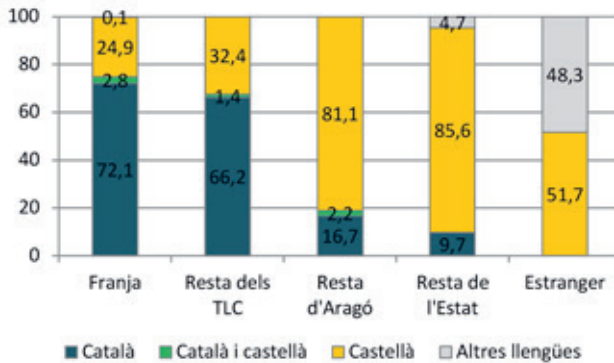
GRÀFIC 4.15
LLENGUA D'IDENTIFICACIÓ PER LLOC DE NAIXEMENT. LA FRANJA, 2014. PERCENTATGES

Llengua d'identificació i lloc de naixement desagregat

Si s'analitzen les dades referides a la variable lloc de naixement desagregat (veg. Gràfic 4.16), pot confirmar-se que, sens dubte, els nascuts a la Franja s'identifiquen sobretot amb el català, un 72,1 %, de la mateixa manera que els nascuts en altres territoris de parla catalana, un 66,2%. Per un altre costat, s'identifiquen amb el castellà el 81,1 % dels nascuts a la resta d'Aragó i el 85,6 % dels nascuts a la resta d'Espanya. S'observa, a més, el manteniment de la diferència relativa al grau d'identificació amb la llengua forana; el 24,9 % dels nascuts a la Franja i el 32,4 % dels nascuts en altres territoris catalanòfons s'identifiquen amb el castellà, mentre que el 16,7 % dels nascuts a la resta d'Aragó i el 9,7 % dels nascuts a la resta d'Espanya ho fan amb el català. En altres paraules, els nascuts en altres territoris de llengua catalana són més propis al castellà, mentre que els nascuts a l'Aragó ho són al català.

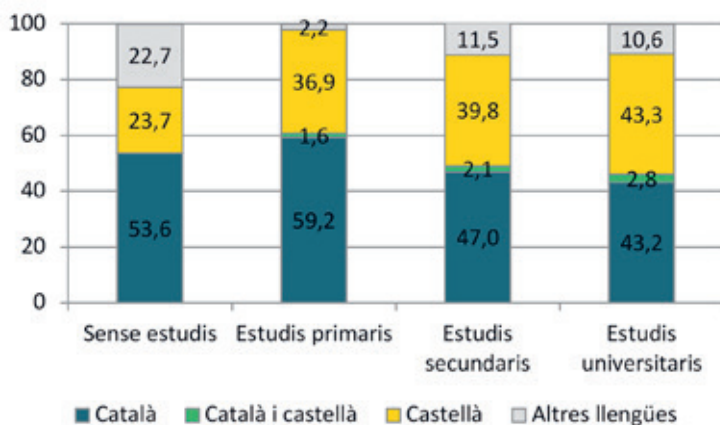
GRÀFIC 4.16
LLENGUA D'IDENTIFICACIÓ PER LLOC DE NAIXEMENT DESAGREGAT.
LA FRANJA, 2014. PERCENTATGES

Llengua d'identificació i estudis

Pel que fa al nivell d'instrucció, hi ha una progressió desfavorable per a la identificació dels parlants amb el català com més elevat és el grau de formació (veg. Gràfic 4.17). El 53,6 % dels enquestats sense estudis s'identifica amb el català i el 23,7 % amb el castellà; entre els que tenen estudis primaris, el 59,2 % s'identifica amb el català, i el 36,9 % amb el castellà; entre els que tenen estudis secundaris, el 47 % s'identifica amb el català i el 39,8 % amb el castellà; i entre els que tenen estudis universitaris, el 43,2 % s'identifica amb el català i el 43,3 % amb el castellà.

GRÀFIC 4.17
LLENGUA D'IDENTIFICACIÓ I ESTUDIS. LA FRANJA, 2014. PERCENTATGES

Queda clar que la identificació amb el castellà augmenta proporcionalment a la formació acadèmica dels parlants. Cal pensar que els estudis primaris i secundaris a la Franja es fan únicament en castellà, circumstància que influeix a l'hora de identificar-se amb la llengua oficial de l'Estat i l'única com a tal dins la Comunitat Autònoma; a més, aquesta vinculació augmenta amb la formació universitària, tot i que és sabut que una bona part de la població estudiantil de la Franja es dirigeix als centres catalans (recordi's igualment que una part d'aquests titulats superiors són castellanoparlants de fora del territori, els quals treballen en àmbits molt concrets). També augmenta tímidament la identificació amb les dues llengües paral·lelament al nivell d'estudis.

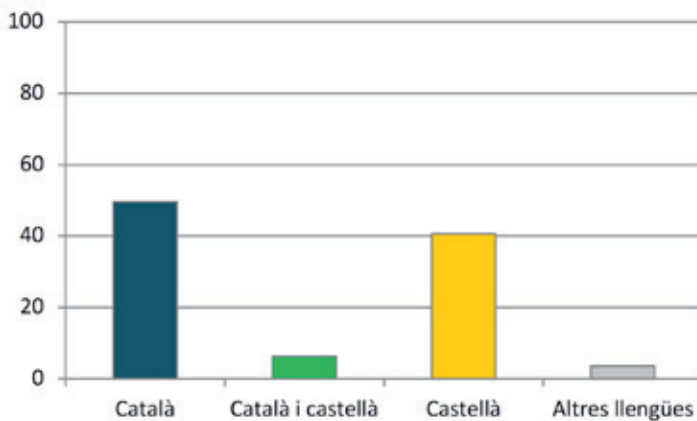
Pel que fa als enquestats que s'identifiquen amb altres llengües, s'ha de subratllar que els al·loglots que tenen estudis primaris (i cal suposar que han estat escolaritzats a la Franja), sembla que ho fan amb les llengües d'acollida, català i castellà, circumstància que no succeeix en els altres grups. Per aquest motiu, doncs, hi ha certa capacitat d'atracció del català, tal vegada per tractar-se de la llengua pròpia del territori.

Llengua habitual

La llengua habitual és aquella que la persona enquestada considera que utilitza amb més freqüència i pot coincidir o no amb la llengua inicial i/o amb la d'identificació. Les respostes obtingudes a la pregunta «Quina és la llengua que parla més sovint?», ens indiquen, en principi, que no hi ha di-

vergències significatives amb els resultats globals comentats relatius a la llengua inicial i la d'identificació (veg. Gràfic 4.18): el català es manté majoritàriament com a llengua habitual, segons ho manifesta el 49,6% dels enquestats, el castellà és la llengua habitual en el 40,6%, ambdues llengües són les habituals en el 6,3%, i altres llengües ho són només en el 3,6% dels parlants.

GRÀFIC 4.18
LLENGUA HABITUAL. LA FRANJA, 2014. PERCENTATGES

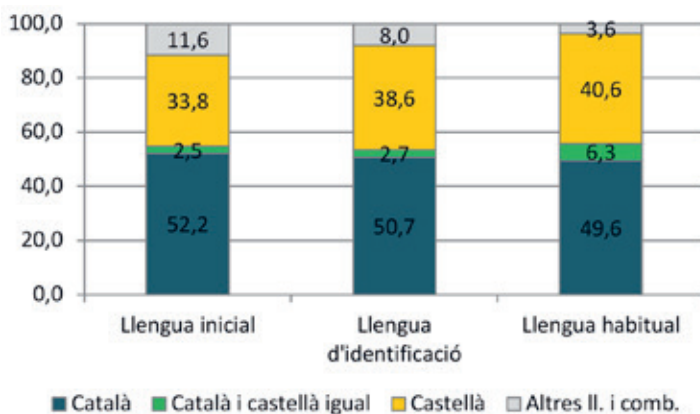

Tanmateix, si es confronten les dades globals de la llengua habitual amb les corresponents a la llengua d'identificació (veg. Gràfic 4.19), resta manifest que en relació amb el català pràcticament no hi ha diferència. Tot el contrari s'observa amb el castellà, que augmenta en 2 punts el percentatge, si el comparem amb la llengua d'identificació, i en 7 punts, si ho fem amb la llengua inicial; en aquest cas, bona part del canvi deu ser per la incorporació d'al·lo-glots. Cal esmentar que, tot i no ser el bilingüisme una opció prou significativa com a llengua inicial, i molt menys com a llengua d'identificació, sí que es presenta com a solució en la comunicació diària dels frangencs la utilització del català i del castellà com a llengües habituals i, de fet, així ho declara el 6,3% dels enquestats (és a dir, amb una diferència de 4 punts). A més, descendeix el percentatge dels qui tenen altres llengües com a habituals: gairebé 5 punts en comparació amb els que s'hi identifiquen i 8 punts en comparació amb els que les tenen com a inicials.

En conclusió, es pot afirmar, d'antuvi, que el català és la llengua que més percentatge presenta com a llengua habitual en el conjunt dels enquestats,

malgrat que és el castellà el que realment creix, si confrontem aquestes dades amb les relatives a les de llengua inicial i d'identificació, al costat dels que diuen emprar habitualment les dues llengües.²

GRÀFIC 4.19
LLENGUA HABITUAL, LLENGUA INICIAL I LLENGUA D'IDENTIFICACIÓ.
LA FRANJA 2014. PERCENTATGES

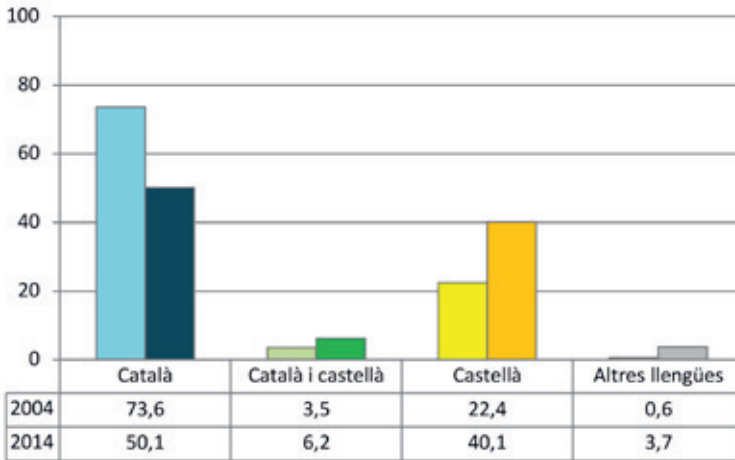
En comparar les dades de 2014 amb les de 2004, podem determinar que, el català ha estat més perjudicat durant els 10 anys transcorreguts entre una enquesta i l'altra (veg. Gràfic 4.20). En 2004 hi havia un 73,6% dels informants que manifestava tenir el català com a llengua habitual, un 3% més que els que deien tenir-lo com a llengua inicial. Però, en 2014, la situació és ben bé la contrària, perquè solament el 50,1% reconeix tenir el català com a llengua habitual, percentatge que representa, a més, un 2,7% menys dels que asseguren tenir el català com a llengua inicial.

El castellà, per la seva part, ha gaudit d'una progressió contrària, perquè en 2004 hi havia un 22,4% dels enquestats amb aquesta llengua com a habitual i en 2014 apareix un 40,1%, gairebé el doble. Aquesta evolució està determinada, no només pels al·loglots que tenen ja el castellà com a llengua habitual (tan sols el 3,7% manté la seva llengua inicial com a habitual), sinó

2 Tal i com assenyala Fabà (2008: 76) i com veurem al capítol 6, cal fer referència a la complexitat d'aquesta pregunta, ja que hi intervenen diversos factors. A més, el fet que aquest territori no posseeixi una legislació pel que fa a la llengua, propicia que l'ús lingüístic depengui de la llengua que parlen els interlocutors, que majoritàriament serà el castellà en els àmbits públics.

sobretot pels catalanoparlants que opten per assumir-lo com a tal. D'altra banda, el percentatge d'enquestats que tenen les dues llengües com a habituals també augmenta, de manera que d'un 3,5 % en 2004 s'arriba fins a un 6,2 % en els resultats de 2014.

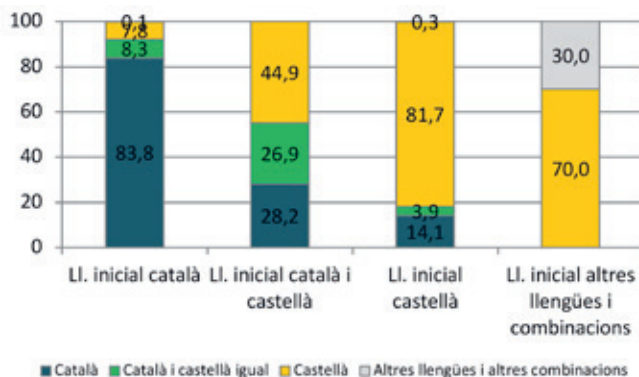
GRÀFIC 4.20
LLENGUA HABITUAL. LA FRANJA, 2004-2014. PERCENTATGES

Si es posen en relació les dades obtingudes sobre la llengua inicial i la llengua habitual, s'observa que ambdues estan estretament relacionades, i així resta reflectit en els resultats de la taula de contingència corresponent (veg. Gràfic 4.21): el 83,8 % dels que tenen el català com a llengua inicial el conserven com a habitual, i el 81,7 % dels que tenen el castellà com a inicial també el mantenen com a habitual. Des d'aquesta òptica, cal remarcar que els parlants bilingües inicials tendeixen a utilitzar més el castellà que no pas el català, tal i com ho declara, respectivament, el 44,9 % enfront del 28,2 % dels enquestats, i únicament el 26,9 % d'ells manifesta tenir ambdues llengües com a habituals. Pel que fa als al·loglots inicials, el castellà és la llengua habitual per a la majoria, fins al 70 % dels informants, davant el 30 % restant que manté altres llengües o combinacions.

És necessari subratllar, així mateix, que el percentatge de castellanoparlants inicials que tenen el català com a llengua habitual és d'un 14,1 %, una mica més del doble dels catalanoparlants que adopten el castellà com a tal (en concret, el 7,8 %). A més, entre els catalanoparlants inicials, un 8,3 % assegura tenir el català i el castellà com a llengües habituals per un igual, davant el 3,9 % dels castellanoparlants inicials.

GRÀFIC 4.21
LLENGUA HABITUAL SEGONS LA LLENGUA INICIAL. LA FRANJA 2014.
PERCENTATGES

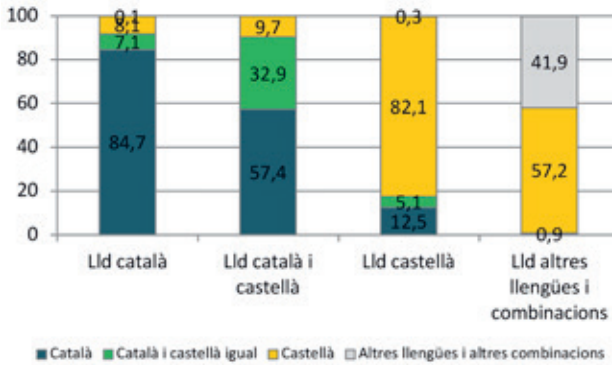

Es demostra, doncs, que 1) els castellanoparlants i els catalanoparlants inicials empren habitualment la seva llengua inicial, tot i que entre els primers té més capacitat d'atracció el català que no pas el castellà entre els segons; i 2) que entre els al·loglots i els bilingües inicials el castellà predomina com a llengua habitual i, en conseqüència, té més capacitat d'atracció que el català.

Si abans s'ha remarcat la relació estreta que existeix entre la llengua inicial i la llengua habitual, cal assenyalar que encara ho és més entre la llengua d'identificació i la llengua habitual (Veg. Gràfic 4.22). De fet, a la Franja, dels enquestats que afirmen que la seva llengua d'identificació és el català, el 84,7% el consideren també llengua habitual; i dels que diuen que la seva llengua d'identificació és el castellà, el 82,1% també el tenen com a llengua habitual. Així mateix, dels que tenen com a llengua d'identificació el català, només el 8,1% assumeix el castellà com a habitual i el 7,1% assegura tenir les dues llengües; en canvi, dels que tenen el castellà com a llengua d'identificació, hi ha un 12,5% que adopta el català com a habitual i el 5,1% diu tenir les dues llengües. En conseqüència, els que s'identifiquen amb el català usen menys el castellà com a llengua habitual, mentre que els que ho fan amb el castellà tendeixen més a emprar el català habitualment, tendència que també s'ha vist en analitzar les dades que relacionen llengua inicial i llengua habitual.

Quant als que s'identifiquen amb el català i el castellà per igual, observem que el 32,9% manté les dues llengües com a habituals i que el 57,4% es decanta pel català, mentre que només el 9,7% adopta el castellà. És clar, doncs, que en aquest grup és preponderant l'ús del català com a llengua habitual, a l'inrevés del que succeeix dins els grups dels bilingües inicials, segons s'ha comentat abans.

GRÀFIC 4.22
LLENGUA HABITUAL SEGONS LA LLENGUA D'IDENTIFICACIÓ. LA FRANJA 2014. PERCENTATGES

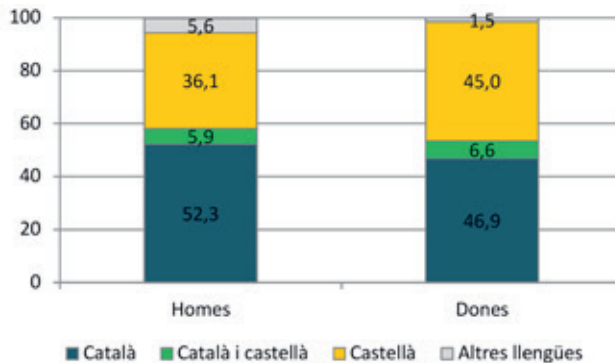

Finalment, com era d'esperar, entre els que s'identifiquen amb altres llengües o combinacions, la majoria pren el castellà com a llengua habitual, tot i que el 41,9 % conserva l'ús de la seva llengua d'identificació.

Llengua habitual i gènere

Segons la variable gènere, és rellevant remarcar que el 52,3% dels homes usa el català com a llengua habitual, enfront del 46,9% de les dones, i que són pocs els que utilitzen les dues llengües (veg. Gràfic 4.23). El gènere femení, en canvi, utilitza més el castellà i així ho manifesta el 45%, un percentatge molt proper al del català, enfront del 36,1% d'homes. D'altra banda, un 5,6% dels barons al·loglots manté la seva llengua inicial, mentre que només ho fa un 1,5% de les dones.

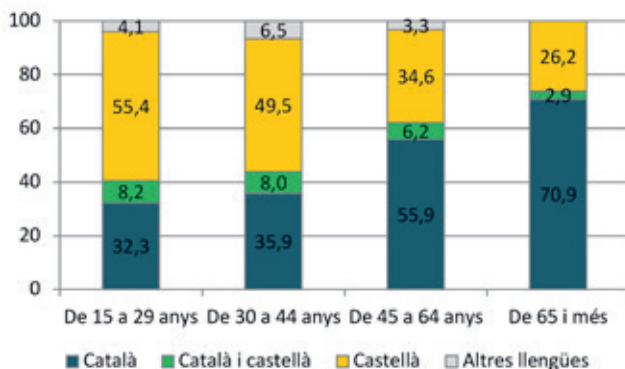
GRÀFIC 4.23
LLENGUA HABITUAL SEGONS EL GÈNERE. LA FRANJA 2014. PERCENTATGES

Llengua habitual i edat

Si avaluem les dades segons l'edat (veg. Gràfic 4.24), pot afirmar-se que el gruix de població de 65 anys o més utilitza habitualment el català més que els altres grups, de manera que del 70,9% descendeix al 55,9% entre els que en tenen de 45 a 64, al 35,9% en els de 30 a 44 anys, i al 32,3% en el grup dels 15 a 29 anys. Contràriament, els més joves usen majoritàriament el castellà, un 55,4% del total, percentatge que baixa segons puja l'edat: 49,5% en el grup de 30 a 44 anys, 34,6% en el de 45 a 64 anys, i 26,2% en el de més de 65 anys. Així mateix, l'ús de les dues llengües augmenta proporcionalment amb la joventut dels parlants, de manera que del 2,9% en el grup dels més grans passem al 8,2% dels més joves. En conclusió, les generacions més joves usen habitualment el castellà més que no pas el català, situació que no afavoreix la pervivència de la llengua autòctona.

GRÀFIC 4.24
LLENGUA HABITUAL PER EDAT. LA FRANJA, 2014. PERCENTATGES

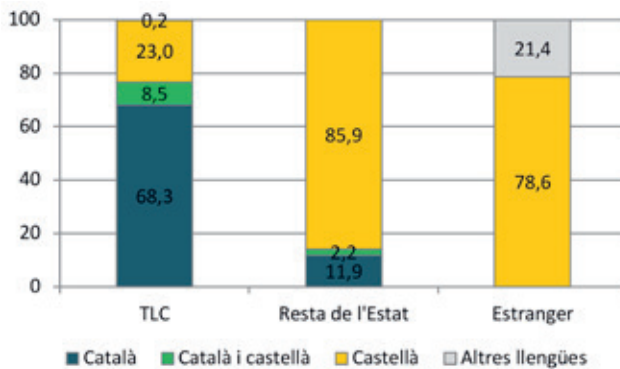

Llengua habitual i lloc de naixement

No s'adverteixen grans divergències en el comportament dels enquestats tenint en compte el lloc de naixement, si ho comparem amb les dades relatives a la llengua inicial i la llengua d'identificació (veg. Gràfic 4.25). Dels nascuts en territoris de llengua catalana, el 68,3% usa habitualment el català enfront d'un 23% que fa ús del castellà; i dels nascuts a la resta de l'Estat, el 85,9% emprava el castellà, mentre que l'11,9% utilitza el català. El 8,5% dels nascuts en zones catalanòfones fa ús de les dues llengües, però només un 2,2% dels nascuts a la resta de l'Estat espanyol. Per tant, el castellà avança de manera progressiva com a llengua d'ús habitual en detriment del català, també entre els nascuts a l'estranger (78,6%).

GRÀFIC 4.25

LLENGUA HABITUAL PER LLOC DE NAIXEMENT. LA FRANJA, 2014. PERCENTATGES

Llengua habitual i lloc de naixement desagregat

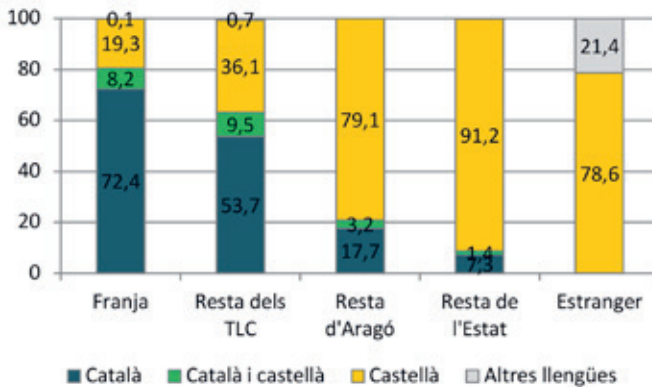
Segons la variable lloc de naixement desagregat, es mantenen les tendències que s'han vist al llarg d'aquest capítol, tot i que cal fer alguna matisació tenint en compte les taules de contingència corresponents a la llengua inicial i la llengua d'identificació (veg. Gràfic 4.26). Les enquestes assenyalen que el 72,4% de la gent nascuda a la Franja usa habitualment el català, i el 18,3% el castellà; el 53,7% de les persones nascudes a la resta de territoris catalanoparlants emprà el català, i el 36,1% el castellà. Pel que fa als nascuts a la resta d'Aragó, el 79,1% fa ús de l'espanyol i el 17,7% del català; i dels nascuts a la resta de l'Estat espanyol, el 91,2% utilitza el castellà i el 7,3% el català.

A partir d'aquestes dades, cal fer dues puntualitzacions: 1) l'ús habitual del castellà té una forta incidència entre les persones nascudes en altres territoris catalanòfons, pràcticament el doble dels que adopten habitualment el castellà havent nascut a la Franja; i 2) les persones nascudes a la resta del territori aragonès usen més el català que no pas els nats a la resta de l'Estat espanyol, amb una diferència de més de 10 punts. A més, l'ús de les dues llengües també és més freqüent entre els nascuts en altres territoris de parla catalana, encara que aquí la diferència no és tant considerable amb els nats a la Franja. En canvi, l'ús de les dues llengües no és usual entre els nascuts a la resta d'Aragó i és una actitud gairebé inèdita entre els nascuts a la resta de l'Estat.

En conclusió, entre les persones nascudes a la Franja hi ha un ús superior del català que entre els que ho han fet als altres territoris catalanoparlants, i els

nascuts a la resta d'Aragó són més proclius a utilitzar aquesta llengua que no pas els nascuts a la resta del territori espanyol.

GRÀFIC 4.26
LLENGUA HABITUAL PER LLOC DE NAIXEMENT DESAGREGAT. LA FRANJA, 2014.
PERCENTATGES

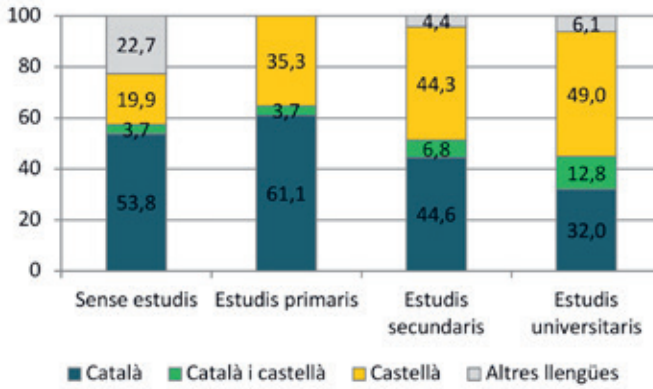

Llengua habitual i estudis

Finalment, són les persones sense estudis (53,8 %) i amb estudis primaris (61,1 %) les que majoritàriament declaren tenir el català com a llengua habitual, com hem vist amb la llengua inicial i llengua d'identificació (veg. Gràfic 4.27). És inversament proporcional la disposició d'una major formació acadèmica amb l'ús habitual del català i l'augment del castellà. Si bé hi ha un equilibri entre les dues llengües en el grup d'estudis secundaris (44,6 % de català i 44,3 % de castellà), s'adverteix un desequilibri considerable a favor del castellà en el grup dels universitaris (32 % de català i 49 % de castellà), de la mateixa manera que ja hem vist en el cas de la llengua inicial i la llengua d'identificació, afavorit segurament per la presència de titulats superiors castellanoparlants. També la utilització de les dues llengües per un igual s'eleva proporcionalment al nivell d'estudis: des del 3,7 % dels que no tenen estudis o estudis primaris, fins al 12,8 % dels que en tenen d'universitaris.

Es verifica, de la mateixa manera, que cap enquestat del grup d'estudis primaris utilitza una llengua distinta del castellà i del català, a diferència del que succeeix en el grup de parlants sense estudis, on hi ha un 22,7 % que usa de forma habitual altres llengües.

GRÀFIC 4.27
LLENGUA HABITUAL I ESTUDIS. LA FRANJA, 2014. PERCENTATGES

Conclusions

La majoria de la població que resideix a la Franja és catalanoparlant inicial, en concret un 52,2%, una mica més de la meitat. El segon grup en importància és els dels castellanoparlants inicials, un 33,8% del total. Els segueixen els que tenen llengües inicials diferents del català i del castellà, un 11,6%, i, finalment, hi ha una mínima presència d'enquestats que es declaren bilingües inicials, un 2,5%.

En relació a la llengua d'identificació, el 50,7% dels enquestats declaren sentir que el català és la seva llengua. El segon grup, un 38,6%, correspon als que s'identifiquen amb el castellà, seguit dels qui ho fan amb altres llengües diferents del castellà i el català, el 8%. Finalment, el grup menys nombros està format pels que s'identifiquen tant amb el català com amb el castellà, el 2,7%.

Com s'observa en ambdós casos, el grup de persones enquestades que tenen com a llengua inicial el català i, a més, s'hi identifiquen, és el més nombros. Els resultats dels percentatges ens presenten, per tant, també el català com a llengua d'identificació majoritària entre els habitants de la Franja, tot i que s'hi adverteix un ascens de 4,8 punts entre els que s'hi identifiquen amb el castellà tenint el català com a L1.

És per aquest motiu que podria afirmar-se que el castellà incrementa la seva presència entre les persones que viuen a la Franja, fet que es corrobora amb els percentatges que ens ofereixen les estadístiques sobre la trajectòria

vital dels sondats. Així, un 34% dels informants entre 15 i 29 anys tenen el català com a L1, mentre que un 42,3% hi té el castellà. Contràriament, i a l'altra cara de la franja d'edat, les persones més grans, de 65 anys endavant, són les que tenen com a L1 el català, un 68,4%, enfront d'un 31% que té el castellà. Pel que fa al castellà com a llengua d'identificació, torna a tenir uns percentatges més alts entre la població més jove de la Franja, perquè el 53,1% dels enquestats entre 15 i 29 anys s'identifiquen amb el castellà, mentre que un 36,9% ho fa amb el català. En l'altre extrem, dels majors de 65 anys que viuen a la Franja, un 69,3% s'identifica amb el català, mentre que un 29,1% ho fa amb el castellà.

Quant a la llengua habitual, el seu ús és força similar a les dades que hem analitzat fins ara: el 49,6% manifesta que el català és la seva llengua habitual, un 40,6% que ho és el castellà, el 6,3% contesta que ho són ambdues llengües, i finalment, un 3,6% que ho són d'altres. Es pot concloure, per tant, que el català continua essent la llengua habitual a la Franja i que, si el castellà comença a ocupar un cert espai en els quefers diaris dels frangencs, possiblement és perquè és l'única llengua vehicular en els estudis primaris i secundaris, la que tota la població ha adquirit obligatòriament pel sistema educatiu vigent, i així mateix la llengua vehicular pròpia de l'administració, d'alguns serveis i de l'església.

Bibliografia

- FABÀ, Albert (2008). Les llengües a Catalunya. Joan Solé (coord.), *Enquesta d'usos lingüístics de la població 2008: anàlisi. Volum I: Les llengües a Catalunya: coneixements, usos, transmissió i actituds lingüístics*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, p. 63-81.

CAPÍTOL 5
LA LLENGUA A CASA I LA TRANSMISSIÓ
LINGÜÍSTICA INTERGENERACIONAL

Natxo Sorolla
Universitat Rovira i Virgili (URV)
Centre Universitari de Sociolingüística i Comunicació (CUSC-UB)

En general a la Franja la situació del català en l'àmbit familiar és complexa. Els indicadors interns assenyalen que la comunitat lingüística continua reproduint-se, i es mantenen alguns indicatius positius d'atracció de la llengua. Amb tot, hi ha tendències demogràfiques que encenen certes alertes.

Llengua i fecunditat

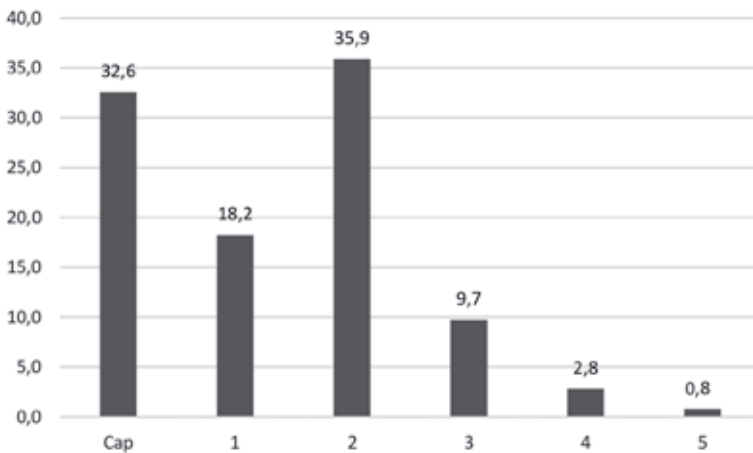
La població enquestada (de 15 i més anys) de mitjana té 1,34 fills. Si es fa esta anàlisi segons l'origen lingüístic familiar, els catalanoparlants tenen un índex una mica superior al dels castellanoparlants (1,41 i 1,25 fills de mitjana, respectivament). Per contra, els bilingües familiars tenen 0,74 fills de mitjana. Els al·loglots familiars en tenen 1,73.¹

Per nombre de fills, cal tenir en compte que el 32,6% de la població no té fills. Amb tot, el més habitual és tenir dos fills (35,9% de la població), però també un fill (18,2%) o tres (9,7%). Els enquestats amb quatre o cinc fills són més excepcionals (2,8% i 0,8%, respectivament). Vegeu-ho al Gràfic 5.1 Per grups sociolingüístics, el nombre de catalanoparlants familiars que no tenen fills és similar a la mitjana de la població (31,6%), mentre que en el cas

1 Cal tenir en compte que els catalanoparlants familiars de mitjana tenen més edat (53 anys) que els castellanoparlants (46 anys), els bilingües familiars (38 anys) o els al·loglots (37 anys). Per a una reflexió més aprofundida, podeu seguir les anàlisis de Torres (2007, p. 102 i ss. 2011, p. 83 i ss.), i en ternes més estructurals, les de Domingo (2014).

dels castellanoparlants familiars este valor és molt superior (37,0%). Així, és més comú tenir fills entre els catalanoparlants que entre els castellanoparlants (68,4% i 63,0%, respectivament). Però en ambdós casos en solen tenir més d'un, perquè tant per a uns com per als altres és poc comú tenir només un fill (14,9% i 16,7%, respectivament). Es destacable el fet que els catalanoparlants solen tenir dos fills, d'una manera més habitual que no la resta de la població (39,3%. En el cas dels bilingües familiars, el més comú és que no tinguin fills (53,3%), perquè en tenen un el 22,3%, i només el 19,7% en tenen dos. Ben al contrari, els al·loglots que no tenen fills són pocs (12,1%), i la gran majoria en té un (35,6%) o dos (33,0%), i hi ha certa tendència a tenir-ne tres (14,0%) o quatre (5,3%).

GRÀFIC 5.1
NOMBRE DE FILLS DELS ENQUESTATS. PERCENTATGES. EULF, 2014.

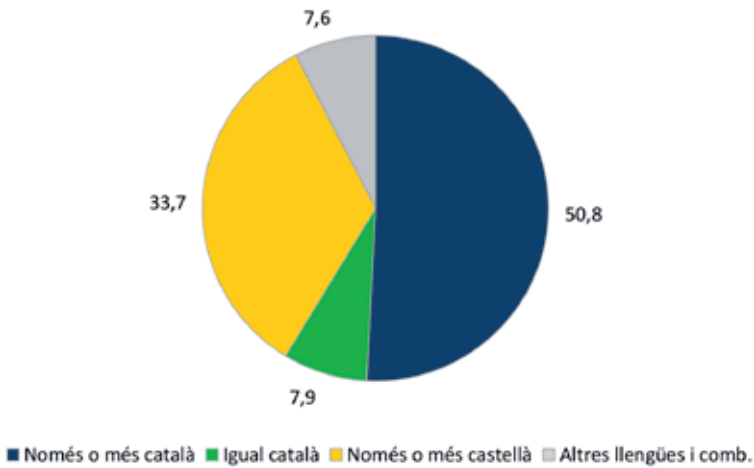

Usos lingüístics a casa

A la casa actual la meitat de la població de la Franja utilitza només o més el català (50,8%), un terç utilitza el només o més el castellà (33,7%), el 7,9% utilitza igual català que altres llengües, i un 7,6% utilitza altres llengües i combinacions.² Vegeu-ho al Gràfic 5.2.

² Els resultats que es publiquen en este capítol poden diferir lleugerament, en alguns casos, respecte altres de publicats anteriorment (Sorolla, 2015a, 2015b). Els resultats han estat harmonitzats amb l'exploració general de les Enquestes d'Usos Lingüístics de la resta de territoris, on la categoria «només o més català» no només agrupa aquells que usen més català que castellà, si no també aquells que utilitzen més català que qualsevol altra llengua.

GRÀFIC 5.2
USOS LINGÜÍSTICS A LA CASA ACTUAL. PERCENTATGES. EULF, 2014.

Usos lingüístics amb els avis, els progenitors i els fills

Si comparem els usos lingüístics que els enquestats fan amb els diferents familiars, no s'observen canvis sociolingüístics importants al llarg de les generacions.³ En general, per tant, es pot parlar d'estabilitat de les llengües en l'àmbit familiar. Amb tot, al llarg de les generacions s'observa el decrement dels usos combinats de català i castellà, a favor de l'ús predominant d'una llengua o de l'altra. Vegeu-ho al Gràfic 5.3.

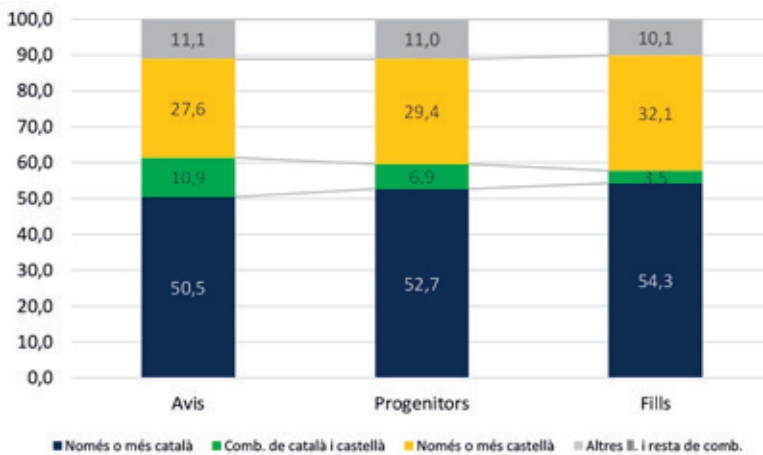
Al voltant de la meitat de la població utilitza només o més català amb els seus familiars, ja siga amb les generacions més grans (amb els avis, 50,5 %, i amb els progenitors, 52,7 %), o amb les noves generacions (amb els fills, 54,3 %). L'ús del castellà també varia entre un poc més de la quarta part de la població que usa més o només el castellà amb els avis (27,6 %), alguns més amb els progenitors (29,4 %) i el terç dels enquestats que ho fa amb els fills

El mateix tipus de tractament rep la categoria «combinacions de català i castellà» i «només o més castellà». Així, en molts casos estes tres categories tenen alguna dècima més que en les explotacions publicades anteriorment, mentre que la resta de combinacions, agrupades en la categoria «altres llengües i resta de combinacions» tenen algunes dècimes menys. En tot cas, els canvis són menors, i no són significatius a nivell teòric.

3 Vegeu les consideracions que es fan sobre la fecunditat dels diferents grups sociolingüístics al primer apartat d'este capítol. Esta fecunditat diferencial pot tenir algun efecte sobre els punts tractats en este apartat.

(32,1 %). Com hem dit, este increment dels usos predominants, tant del català com del castellà, s'associa amb el decrement dels usos bilingües, o altres combinacions de català i castellà, més comuns amb la generació dels avis (10,9%), menys amb la generació dels progenitors (6,9%), i encara menys amb la generació dels fills (3,5%). Finalment, l'ús d'altres llengües és força estable, on al voltant d'una dècima part de la població usa només altres llengües, o combinacions on les altres llengües tenen certa preponderància, tant amb els avis i progenitors (11,1 % i 11,0 %, respectivament) com amb els fills (10,1 %).

GRÀFIC 5.3
LLENGUA PARLADA AMB ELS AVIS, AMB ELS PROGENITORS I AMB ELS FILLS.
PERCENTATGES. EULF, 2014.

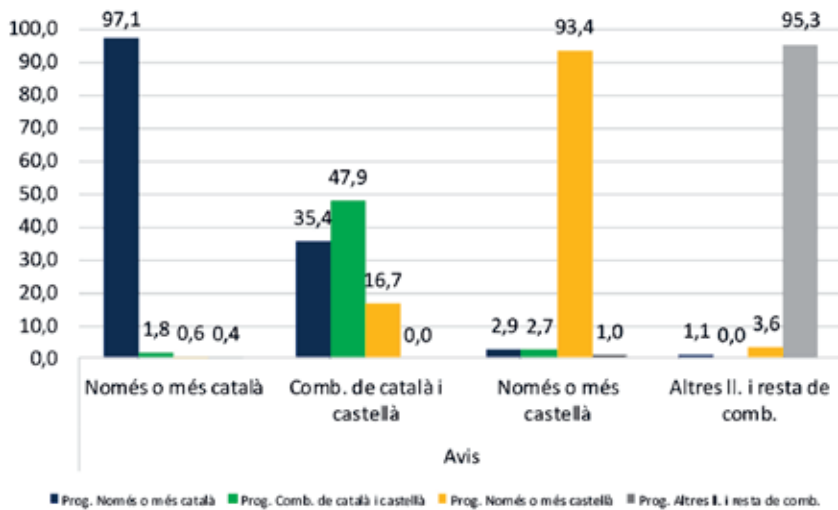

Així, tot i que és general la continuïtat lingüística, i tant el català com el castellà mantenen el seu volum a nivell familiar, en els pocs canvis que es produeixen s'observa com hi ha certa tendència més favorable al català que no pas al castellà, tant pel que fa al manteniment familiar de la llengua d'ambdós grups, com en els fluxos que es produeixen en les famílies on conviuen les dues llengües. Vegem-ho detingudament en la llengua parlada amb els progenitors segons la llengua parlada amb els avis (Gràfic 5.4) i la llengua parlada amb els fills segons la llengua amb els progenitors (Gràfic 5.5).

La major part dels enquestats que parlen de forma predominant en català amb els seus avis, també parlen català amb els seus progenitors (97,1%). La retenció en el cas del castellà és similar, encara que lleugerament inferior

(93,4%). En el cas d'enquestats que parlen les dues llengües amb els seus avis, bona part d'ells continuen mantenint este bilingüisme amb els seus progenitors (47,9%), però en el casos en què predomina una de les llengües, ho fa més sovint el català (35,4%) que no pas el castellà (16,7%). També en el cas dels que parlen altres llengües i combinacions la retenció és important (95,3%). Vegeu-ho al Gràfic 5.4.

GRÀFIC 5.4
LLENGUA PARLADA AMB ELS PROGENITORS SEGONS LA LLENGUA PARLADA AMB ELS AVIS. PERCENTATGES. EULF, 2014.

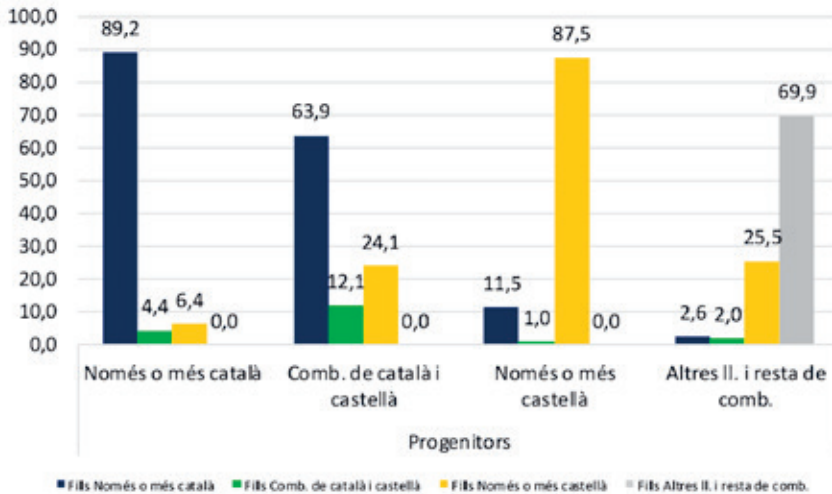

En relació als usos lingüístics que els enquestats fan amb els fills, segons la llengua parlada amb els progenitors, les dinàmiques són similars a les vistes anteriorment. La variació en els usos familiars són més importants en el pas de la llengua amb progenitors a la llengua amb els fills, però les dinàmiques lleugerament favorables al català es mantenen.

Els qui parlen més o només català amb els progenitors continuen parlant-lo amb els seus fills (89,2%), en una proporció similar (i una mica superior) a la que els castellanoparlants continuen transmetent el castellà (87,5%). En el cas de les combinacions de les dues llengües, s'observa que l'ús bilingüe es redueix, i només el 12,1% continua usant les dues llengües amb els fills, triant la major part el català (63,9%), i una proporció menor el castellà (24,1%). En el cas dels que usen altres llengües i combinacions amb els seus progenitors, la major part continua transmetent estes llengües als seus fills (69,9%), però una bona part

trenca esta transmissió, usant més o només el castellà (25,5%). Els que la trenquen en favor del català o les dues llengües són un percentatge molt reduït (2,6% i 2,0%, respectivament). Vegeu-ho al Gràfic 5.5.

GRÀFIC 5.5
LLENGUA PARLADA AMB ELS FILLS SEGONS LA LLENGUA PARLADA AMB ELS
PROGENITORS. PERCENTATGES. EULF, 2014.

Si tenim en compte que es disposa d'informació conjunta sobre la llengua usada amb avis, progenitors i fills en una mica menys de dos tercers parts de la població, i agrupem aquesta informació per tipologies, els grups més voluminosos són els de la població en què es produeix continuïtat en els usos familiars. Així, el grup més nombrós és el dels enquestats que parlen català en totes tres generacions (46,0%), seguit dels qui a les tres els parlen castellà (22,2%), i dels qui els parlen altres llengües i combinacions (9,9%). Entre els tres sumen pràcticament 8 de cada 10 enquestats dels que es disposa d'informació per a les tres generacions.

Els grups on es produeix un canvi de llengua familiar tenen una presència menor, entre els que en destaquen tres tipologies.

- En el cas dels usos bilingües familiars hem observat anteriorment que en bona part són favorables al català, i agrupen aproximadament un 5% de la població. En la meitat d'estos casos el canvi favorable al català es produeix entre els avis i els progenitors (2,5%), i en l'altra meitat s'ha produït entre els progenitors i els fills (2,3%).

- També havíem observat canvis provinents de l'ús d'altres llengües que afavorien el castellà. Els que parlen altres llengües o combinacions amb avis i progenitors, però parlen més o només castellà als fills, representen el 4% de la població.
- Finalment, observem un canvi que no és tant perceptible en l'anàlisi general. En este cas, és negatiu per al català, i es manté relativament ocult, perquè a pesar que les taxes de manteniment de transmissió de les dues llengües és similar, el volum dels catalanoparlants és més important i a nivell general afecta de forma més notable. Aproximadament 5% de la població s'agrupa en els qui parlen català amb els avis i amb els progenitors, però transmeten als fills més o només castellà (2,8%), o tant català com castellà o una altra llengua (1,9%). El recorregut invers, del castellà cap al català, només representa un 2,0% de la població.

Per tant, la gran majoria dels enquestats manté la mateixa llengua en totes les generacions familiars. Però hi ha dos tendències amb conseqüències oposades per al català: en les famílies mixtes es tendeix a primer l'ús del català, però en les famílies monolingües on hi ha canvis, prevalen les que abandonen el català.

Transmissió intergeneracional: ITI

Per a la mesura homogeneïtzada de la transmissió familiar d'una llengua s'usa l'Índex de Transmissió Intergeneracional (ITI) i l'Índex de Canvi Lingüístic (ICL), ambdós dirigits a comparar l'increment o decrement de l'ús d'una llengua amb els fills en relació a l'ús amb els progenitors.⁴

L'Índex de Transmissió Lingüística mesura en tants per un la diferència entre estes dues variables. Així, els 1,6 punts percentuals d'increment d'ús del català que hi ha entre l'ús amb els progenitors (52,7%) i l'ús amb els fills (54,3%) resulta un ITI de 0,02.^{5,6} Com a mesura estandarditzada permet comparar de forma sintètica el lleuger increment de l'ús predominant del ca-

4 L'Índex de Transmissió Intergeneracional (ITI) ha estat proposat per Joaquim Torres (Torres i Pla, 2007; Torres, Vila, Fabà, Bretxa, & Pradilla, 2005), i l'Índex de Canvi Lingüístic, per Miquel Strubell (1981). Vegeu-ne una discussió més aprofundida a Sorolla (2016a).

5 L'ITI sol donar-se amb dos decimals, que arrodoneixen a 0,02 el 0,016 de 3 decimals.

6 Si segreguem les dades només per a la població que té fills, els que són d'origen catalanoparlant representen el 53,6%, una mica més que no pas en la població en general (52,7%). Ben al contrari, els que usen el català amb els fills continuen representant el 54,3%, com és evident. Així, la diferència de 1,6 punts percentuals favorables que s'observa en la població general (ITI = 0,02) es modera si només atenem a la població que té fills, i passa a ser de només 0,7 punts percentuals (ITI = 0,01).

talà a nivell familiar, que en l'onada de 2004 a la Franja era també de 0,02. El valor de l'ITI és similar al País Valencià (0,02), però és molt superior a Andorra (0,17), Catalunya (0,11) i les Illes Balears (0,07), i és inferior a la Catalunya del Nord (-0,06) i l'Alguer (-0,16).⁷

L'impacte sociolingüístic de la parella

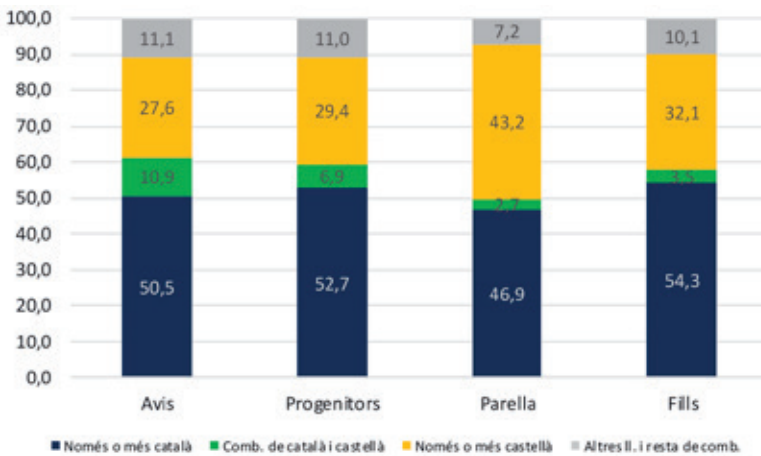
Com hem vist més amunt, en termes generals, tant el català com el castellà es mantenen en la transmissió lingüística intergeneracional, tant en el pas de la llengua parlada als avis a la llengua parlada amb els progenitors, com en el pas de la llengua parlada als progenitors a la llengua parlada als fills. Però en l'àmbit dels usos lingüístics familiars la parella sol ser un espai més sensible a l'alteració del comportament sociolingüístic. Als territoris de llengua catalana les normes de tria lingüística són favorables a la convergència lingüística al castellà (Villaverde, 2007; Boix-Fuster, 2009; Francesc Xavier Vila i Moreno & Galindo Solé, 2012; Bretxa & Ubalde, 2015). Així, en la creació de parelles lingüísticament mixtes ha estat habitual l'adopció del castellà com a llengua d'interacció dels catalanoparlants amb la seua parella castellanoparlants (o fins i tot bilingüe). Este fet pot ser encara més intens en casos en què catalanoparlants familiars es coneixen en contextos que afavoreixen l'ús del castellà com a *llengua no marcada* (Myers-Scotton, 1995; Woolard, 2016). Per exemple, bona part de les parelles es coneixen amb la mediació del sistema educatiu, i desenvolupen les seues interaccions en castellà, fins i tot després de *descobrir* que l'altre també és catalanoparlant familiar (Sorolla, 2016b). Esta oscil·lació sociolingüística en l'àmbit familiar posteriorment pot variar, *retornant* amb els fills l'ús de la llengua de cada progenitor.

Així, si bé un 50,5 % dels enquestats usa el català amb els seus avis (61,4 % si hi sumem els usos bilingües de català) i un 52,7 % usa el català amb els seus progenitors (59,6 % si hi sumem els usos bilingües de català), l'ús del català amb la parella es redueix al 46,9 % (49,6 % si hi sumem els usos bilingües de català). Amb tot, pareix que en l'ús amb els fills l'oscil·lació sociolingüística retorna al català un ús similar al que té amb progenitors i avis, i fins i tot pot ser superior, amb un 54,3 % d'ús de català (57,8 % si hi sumem

7 L'Índex de Canvi Lingüístic (ICL) també compara de forma estandarditzada els canvis entre la llengua parlada amb els progenitors i la llengua parlada amb els fills, però permet posar les variacions en relació amb el volum que el percentatge pot realment incrementar o reduir-se. Així, l'ICL a la Franja l'any 2014 és de 0,03, que es pot traduir en què l'increment dels qui usen el català amb els fills representa un 3 % dels qui no l'usen amb els progenitors.

els usos bilingües de català). Si ens fixem en l'ús del castellà, el desenvolupament confirma que la norma de convergència afavoreix el castellà, però en la transmissió als fills es retornaria a l'estadi anterior: parla castellà amb els avis un 27,6% de la població, i amb els progenitors un 29,4%, l'ús del castellà s'incrementa amb la parella, a un 43,2%, i amb els fills retorna a l'estadi anterior, amb un 32,1%, situant-se en un percentatge similar, però una mica superior a l'ús amb progenitors i avis. L'ús de les altres llengües i altres combinacions recorre un trajecte similar al del català, amb percentatge d'ús del 11,1% amb avis i 11,0% amb progenitors, reduint-se l'ús amb la parella al 7,2%, i *retornant* en els fills a un estadi similar al de progenitors i avis, però una mica més baix, amb un 10,1%. Vegeu-ho al Gràfic 5.6.

GRÀFIC 5.6
LLENGUA USADA AMB ELS AVIS, ELS PROGENITORS, LA PARELLA, I ELS FILLS.
PERCENTATGES. EULF, 2014.

De fet, parlen castellà amb la parella fins a un 22,2% dels qui parlen català amb els progenitors (i un 20% dels qui parlen català amb els avis). Mentre que la tendència inversa, això és, els qui parlen català amb la parella, són menys: el 14% dels qui parlen castellà amb els progenitors, i el 8,3% dels qui parlen castellà amb els avis. Pel que fa als que usen les dues llengües amb els progenitors, tendeixen a parlar a la parella tant en català (46,6%) com en castellà (43,8%). En el cas dels al·loglots familiars, la tendència és encara més marcada, amb un 39,6% que usa el castellà amb la parella, i altres llengües amb els progenitors.

Per tant, és clar que la parella és l'espai on es produeixen canvis sociolingüístics més importants en l'àmbit familiar. Pel que fa al retorn a l'ús del cata-

là amb els fills, les dades ens apunten que si bé el 9 % dels enquestats amb fills parla català amb els progenitors i castellà amb la parella, la meitat mantindria la transmissió del català als fills (4,4 % del total de població amb fills), però el 3,1 % hauria trencat la transmissió del català, i els transmetria el castellà, i l'1,5 % els parlaria les dues llengües. Amb tot, els resultats també marcarien que fins a un 3,1 % de la població amb fills parlaria castellà amb els progenitors, però usaria el català amb la parella, i continuaria usant el català amb els fills, sent pocs els que mantindrien la transmissió del castellà (0,8 %). En el cas dels parlants d'origen al·loglot, entre aquells que usen el castellà amb la parella (5,4 % de la població amb fills), la major part transmet als fills només o més castellà (3,3 %), transmetent l'altra llengua (o combinacions) en només un 1,4 % de les ocasions. Per tant, les dades mostren que en la transmissió als fills, els catalanoparlants que parlen castellà amb la parella, es divideixen entre més de la meitat que mantenen el català amb els fills, i menys de la meitat que trenquen la transmissió a favor del castellà. Per contra, la majoria dels castellanoparlants que parlen català amb la parella, canvien a l'ús del català amb els fills. I la majoria dels al·loglots que canvien de llengua amb la seua parella, també canvien a la transmissió del castellà als seus fills.

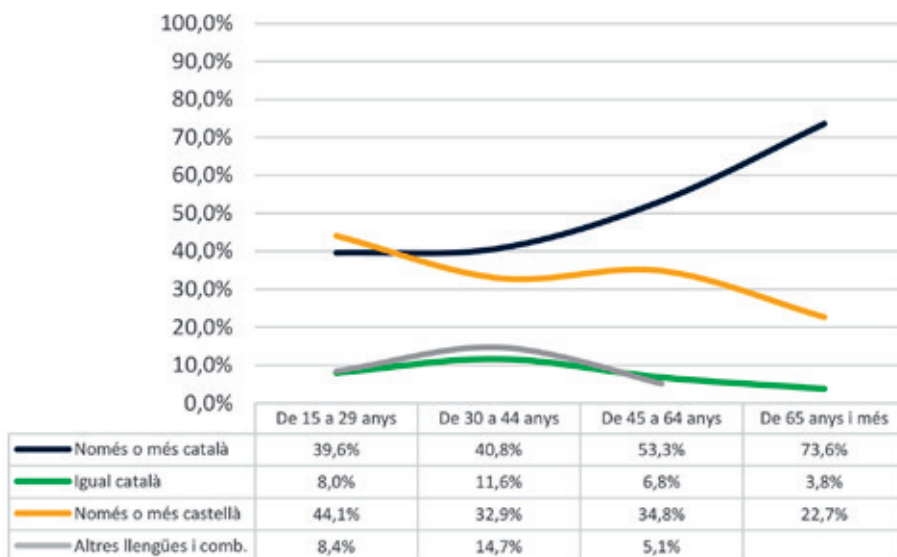
Edat

Per grups d'edat s'observa un decrement de l'ús del català a casa. En el grup de més de 65 anys és molt predominant l'ús del català (73,6 %), però este ús es va reduint al llarg de les cohorts, fins els més jòvens, en què l'ús del català (39,6 %) és menor que el del castellà (44,1 %). Vegeu-ho al Gràfic 5.7.

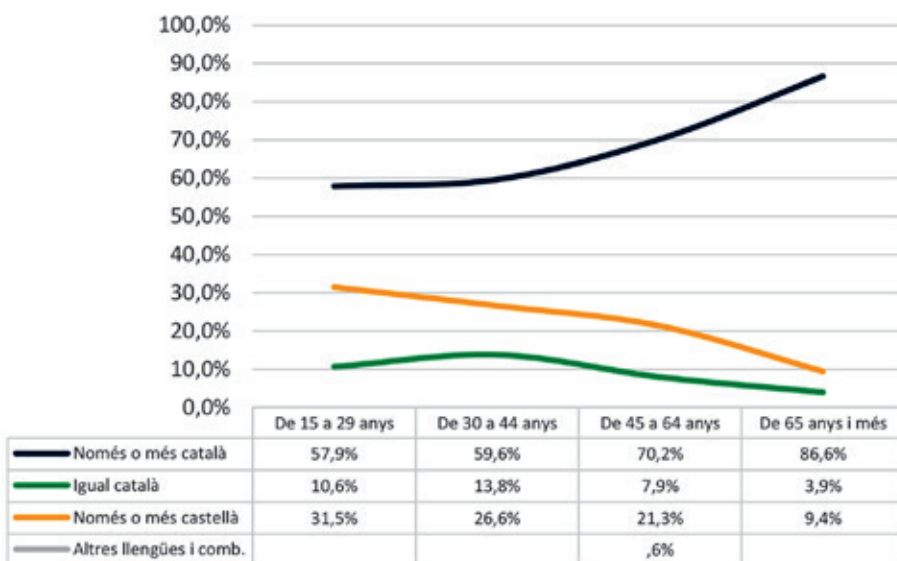
Si tenim en compte l'origen geogràfic de la població, entre la població nascuda als territoris de llengua catalana (TLC), l'ús del català és predominant, amb un 68,8 % de la població que utilitza més o només el català a casa. Un 9,1 % utilitza igual català que altres llengües, un 21,9 % utilitza només o més castellà, i l'ús d'altres llengües i combinacions és testimonial (0,2 %). Ben al contrari, la penetració del català en les cases de la població nascuda fora és reduïda, encara que significativa, amb un 9,4 % de població nascuda fora que utilitza més o només català, i un 5,0 % que usa les dues llengües, si bé un 60,7 % fa ús més o només del castellà, i un significatiu 24,9 % utilitza altres llengües o combinacions.

Si observem este ús a casa per cohorts, però només de la població nascuda als territoris de llengua catalana, en tots els grups d'edat hi ha un ús majoritari del català, encara que també es produeix un decrement del seu ús al llarg de les cohorts des del 86,6 % que es registra en els més grans, al 57,9 % que es registra en els més jòvens. Vegeu-ho al Gràfic 5.8.

GRÀFIC 5.7
LLENGUA PARLADA A CASA SEGONS ELS GRUPS D'EDAT. PERCENTATGES.
EULF, 2014.

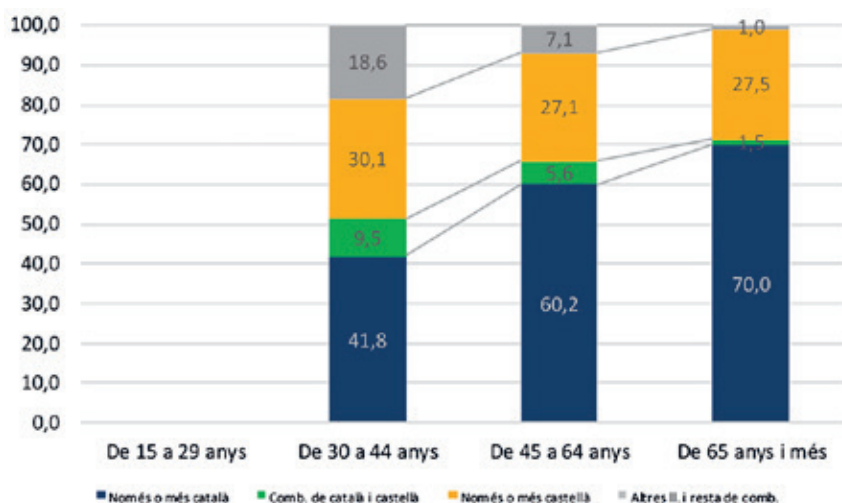

GRÀFIC 5.8
LLENGUA PARLADA A CASA PER EDATS DELS NASCUTS ALS TERRITORIS
DE LLENGUA CATALANA (TLC). PERCENTATGES. EULF, 2014.

Passant a l'anàlisi de l'ús lingüístic amb els diferents membres de la família, es pot comprovar que també varia de forma molt abrupta per grups d'edat, situant-se l'ús del català entre els joves a nivells molt inferiors que no pas entre la població vella. Així, si bé la població de 65 i més anys que transmet el català als fills és del 70,4%, entre els que tenen de 30 a 44 anys és del 39,9%, un percentatge molt proper al 31,7% que transmet el castellà.⁸ Vegeu-ho al . Amb tot, el canvi està més relacionat amb les transformacions demogràfiques de la població que no a canvis de comportament estrictament sociolingüístic, perquè este ús amb els fills és molt similar a l'ús amb els progenitors, ja que usa el català el 70,0% de la població gran, i el 41,8% dels adults joves. Vegeu-ho al Gràfic 5.9.

GRÀFIC 5.9
LLENGUA USADA AMB ELS PROGENITORS SEGONS L'EDAT. PERCENTATGES.
EULF, 2014.

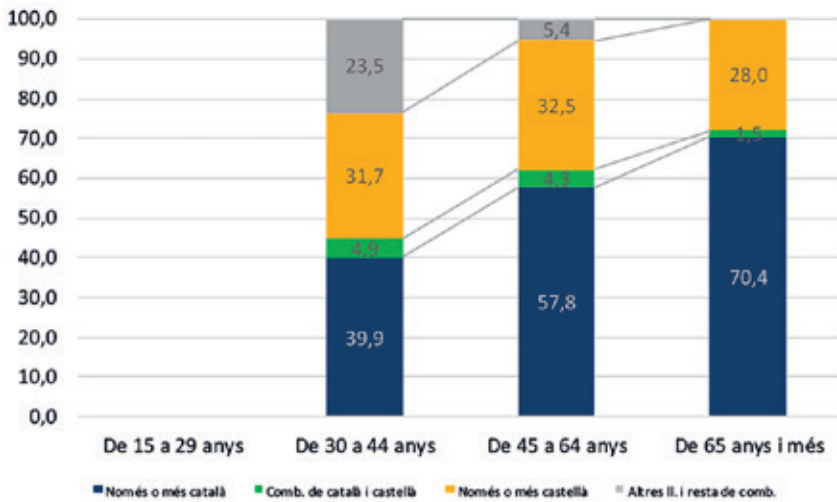

En general la transmissió lingüística se situa en un estat de certa estabilitat, i fins i tot en un creixement molt moderat, ja que el català s'usa 1,6 punts percentuals més amb els fills que no amb els progenitors, com hem vist més

8 No s'ofereixen els resultats del grup d'edat més jove (de 15 a 29 anys) perquè només el 16% dels enquestats d'este grup d'edat ha tingut fills. En el grup d'edat immediatament superior, de 30 a 44 anys, el percentatge de població amb fills és de 71,8%.

amunt, al Gràfic 5.3. Amb tot, si analitzem esta diferència per grups d'edat, observem que la població gran té valors sensiblement positius (de 0,5 punts percentuals favorables al català els de 65 i més anys), i els adults grans i els adults jòvens els tenen negatius (-2,3 els de 45 a 64 anys i -1,9 els de 30 a 44 anys). Vegeu-ho al Gràfic 5.10.

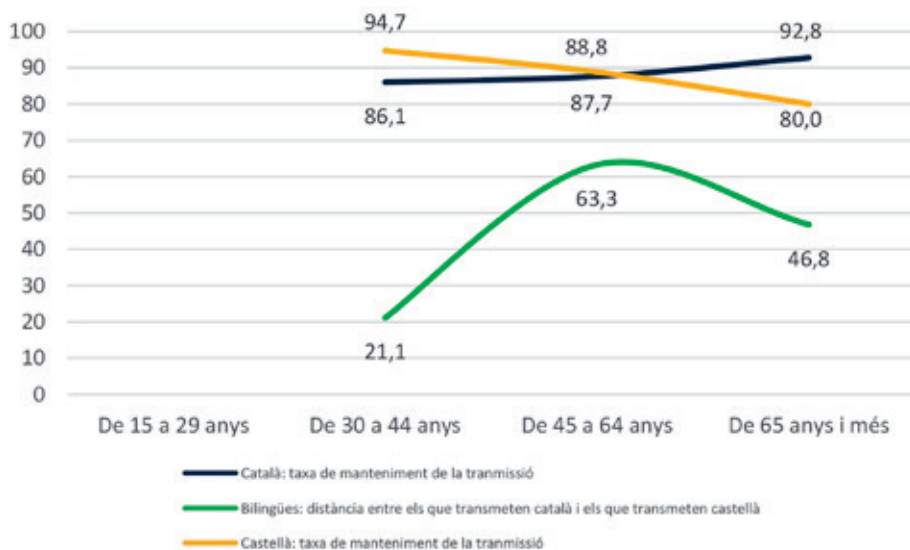
GRÀFIC 5.10
LLENGUA USADA AMB ELS FILLS SEGONS L'EDAT. PERCENTATGES. EULF, 2014.

Si es creuen les dues variables, la llengua parlada amb els progenitors i la llengua parlada amb els fills, les taxes de transmissió lingüística varien segons l'edat de l'enquestat, i es perd certa posició avantatjosa que el català disposa en els grups de població més gran. Però els canvis no són greus per al català. Com es pot veure al Gràfic 5.11, la taxa de retenció de catalanoparlants en la transmissió del català es redueix, del 92,8% que té entre els més grans, al 87,7% entre els que tenen de 45 a 64 anys, i el 86,1% entre els que tenen de 30 a 44 anys. De fet, entre els castellanoparlants la taxa de transmissió del castellà s'intensifica, perquè era baixa entre els grans (80,0%), però s'ha anat incrementat al llarg de les generacions, fins igualar-se a la dels catalanoparlants en el grup de 45 a 64 anys (88,8%) i superar-la de llarg entre els adults jòvens (94,7%). Finalment, també es modera el factor de millora dels bilingües, pel fet que privilegien el català més que no pas el castellà. Tot i que entre els adults jòvens és manté, ho fa amb marges menys beneficiosos per al català.

GRÀFIC 5.11

LLENGUA AMB PROGENITORS I LLENGUA AMB ELS FILLS: RETENCIÓ DEL CATALÀ, RETENCIÓ DEL CASTELLÀ, I TRIA DELS BILINGÜES. PERCENTATGES. EULF, 2014.

Comarques

La situació del català per comarques és força divers. Mentre que al sud, al Matarranya,⁹ l'ús del català en l'àmbit familiar és el més alt, amb xifres que superen els dos terços de la població, a l'àrea central i septentrional, això és, el Baix Cinca, la Llitera i la Ribagorça, els valors se situen al voltant de la meitat de la població o menys. Així, el Matarranya és on es registra major ús del català a casa (65,5%), seguit de la Llitera (50,3%), el Baix Cinca (42,1%) i la Ribagorça (38,3%). El Baix Cinca és la comarca on major presència hi ha d'altres llengües (14,3%), mentre que a la Llitera i la Ribagorça el percentatge és menor, i al Matarranya, testimonial. Vegeu-ho al Gràfic 5.12.

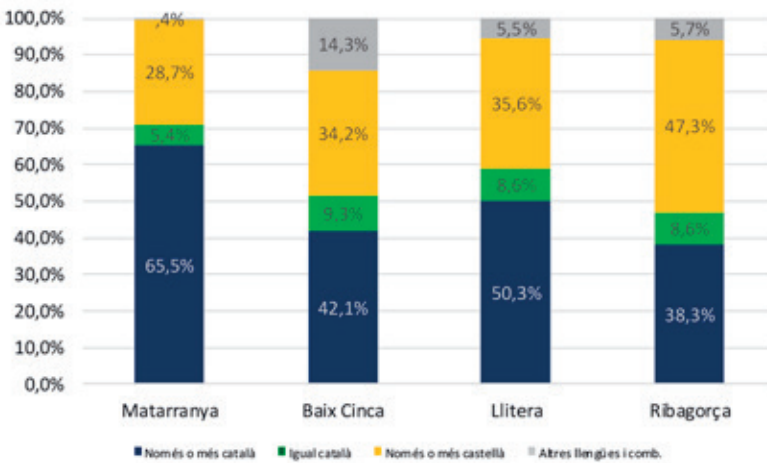
Amb tot, la capacitat d'atracció, o l'erosió de la llengua, en l'àmbit familiar, no sempre es correspon amb el major o menor nivell d'ús. De fet, pareix apuntar-se que si bé al sud i la banda central hi ha resultats més positius, a la banda nord hi ha erosions significatives. Mentre que al Matarranya hi ha un

⁹ En el Matarranya s'agrupen les poblacions catalanoparlants de les comarques del Matarranya, el Baix Aragó, i el Baix Aragó-Casp.

guany de 3,9 punts en l'ús del català amb els fills, en relació a l'ús que se'n fa amb els progenitors (ITI = 0,04), i al Baix Cinca el guany és de 2,6 punts (ITI = 0,03), a la banda nord hi ha xifres negatives, amb una pèrdua relativament matisada a la Llitera, de -0,8 punts (ITI = -0,01), i més important a la Ribagorça, de -1,6 punts (ITI = -0,02). Vegeu-ho al Gràfic 5.13.

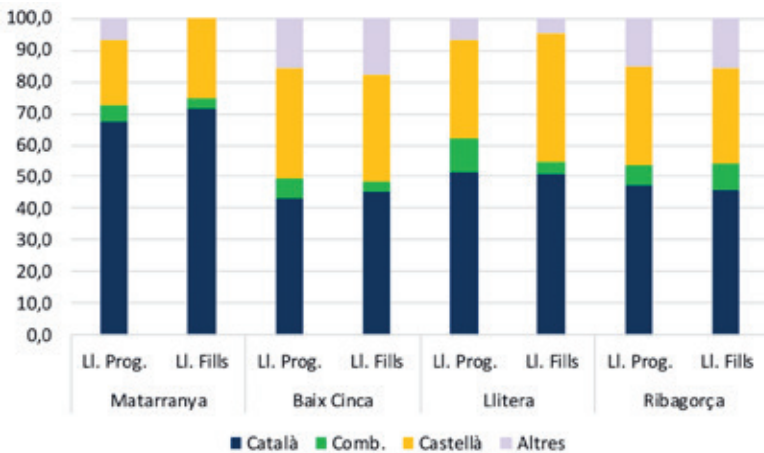
GRÀFIC 5.12

LLENGUA PARLADA A CASA, PER COMARQUES. PERCENTATGES. EULF, 2014.

GRÀFIC 5.13

LLENGUA AMB PROGENITORS I LLENGUA AMB ELS FILLS, PER COMARQUES. PERCENTATGES. EULF, 2014.

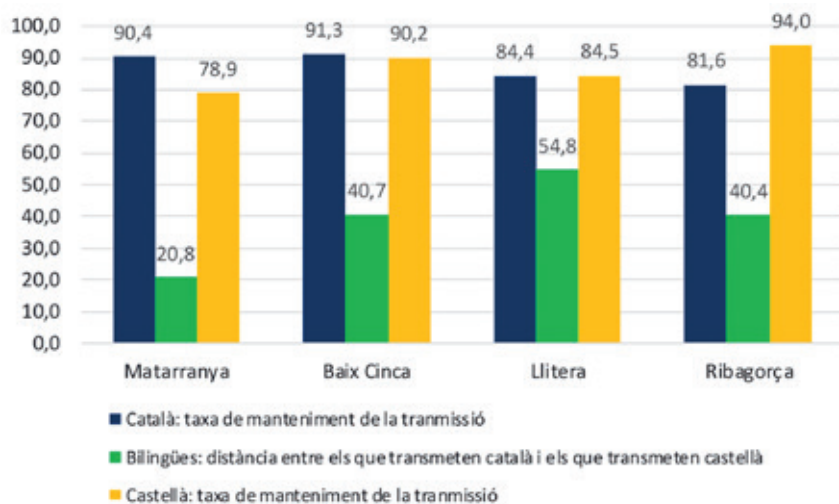

Atenent al comportament de cada grup sociolingüístic en la transmissió intergeneracional, al Matarranya i al Baix Cinca s'observen nivells importants de manteniment dels catalanoparlants en transmetre la llengua als fills (90,4 % i 91,3 %, respectivament), mentre que a la Llitera, i especialment a la Ribagorça, els valors són més baixos (84,4 % i 81,6 %, respectivament).

Si els comparem amb la taxa de manteniment dels castellanoparlants, observarem certa coherència amb els canvis sociolingüístics. Al Matarranya és on hi ha una taxa menor de manteniment del castellà (78,9 %), que juntament amb la taxa més alta del català, s'obtenen els resultats generals més positius per al català. Al Baix Cinca, per contra, la taxa de manteniment del castellà (90,2 %) és similar a la del català, igual que a la Llitera, on a pesar de tenir una taxa de manteniment del castellà baixa (84,5 %), també ho és la del català. En ambdós casos l'índex de transmissió és més proper a l'estancament. Ben al contrari, a la Ribagorça la taxa de manteniment del castellà és la més alta (94,0 %), que juntament amb la taxa més baixa de manteniment del català, donen com a resultat l'ITI negatiu més significatiu. Pel que fa a les tries dels bilingües familiars, els valors són més favorables al català a la Llitera, que no pas al Baix Cinca o la Ribagorça, o encara menys al Matarranya. Vegeu-ho al Gràfic 5.14.

GRÀFIC 5.14

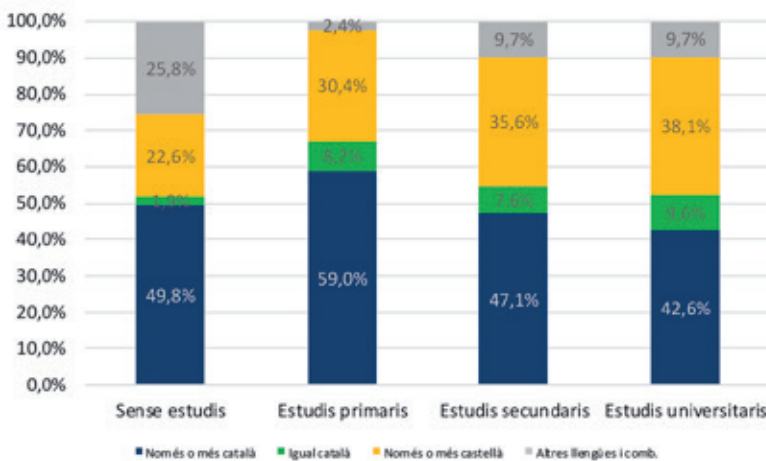
LLENGUA AMB PROGENITORS I LLENGUA AMB ELS FILLS: RETENCIÓ DEL CATALÀ, RETENCIÓ DEL CASTELLÀ, I TRIA DELS BILINGÜES. PERCENTATGES. EULF, 2014.

Nivell d'estudis

Per nivell d'estudis, el major ús del castellà (38,1%), i de les dues llengües (9,6%), es produeix entre la població més instruïda. El major ús del català es produeix entre la població que té estudis primaris (59,0%). El major ús d'altres llengües a casa és entre la població sense estudis (25,8%). Vegeu-ho al Gràfic 5.15. Estos resultats segurament són conseqüència de l'estructura demogràfica, més que no pas del propi nivell d'estudis.

GRÀFIC 5.15
LLENGUA PARLADA A CASA, SEGONS EL NIVELL D'ESTUDIS DE L'ENQUESTAT.
PERCENTATGES. EULF, 2014.

Evolució sociolingüística: 2004–2014

A continuació compararem els principals resultats tractats en l'estudi de de 2014 amb la situació de l'any 2004.¹⁰ En la comparació de dades demogràfiques

10 Tingueu en compte que els resultats de 2014 que es mostren en este apartat s'han adaptat per a poder ser estrictament comparables als de 2004, i solen variar en algunes dècimes dels que apareixen en els apartats anteriors. Per a dades sincròniques de 2014 sobre la llengua familiar tingueu com a referència les dades publicades en els aparats anteriors, i per a dades diacròniques sobre l'evolució sociolingüística durant la dècada tingueu com a referència les dades publicades en este apartat.

Les diferències en el tractament entre l'estudi de 2004 i l'estudi de 2014 són que, d'una banda, l'àmbit territorial de l'enquesta de 2004 no va tenir en compte el Mesquí-Bergantes. Per tant, en els resultats comparables de 2014 que es mostren en este territori es filtra esta població,

cal tenir en compte dues qüestions prèvies. La primera és que la mateixa informació pot analitzar-se en dades proporcionals (percentatges) o nombres absoluts (nombre de persones). En territoris que han incrementat o reduït el seu volum total de població (per immigració, emigració, defuncions, taxes de natalitat altes o baixes....) el sentit d'unes dades i les altres pot ser diferent, o fins i tot, oposat. Estes diferències en les dades proporcionals i les dades absolutes s'han observat en els territoris de llengua catalana durant l'última dècada i mitja, en què el coneixement i l'ús del català arreu s'ha reduït a nivell proporcional per l'efecte dels fluxos migratoris, però en nombres absoluts el coneixement i l'ús del català en ocasions s'ha mantingut estable, en altres ha augmentat, o en altres també s'ha reduït (Sorolla & Vila i Moreno, 2018; Vila & Sorolla, 2017).

La segona qüestió que hem de tenir en compte en l'anàlisi longitudinal de les dades sociolingüístiques de la Franja és més pròpia de la singularitat demogràfica del territori, que s'ha vist abocat a dinàmiques demogràfiques pròpies d'una societat lligada al sector primari. El territori ha viscut històricament una pèrdua de població durant tot el segle XX (Sorolla, 2016b, p. 189-196), tant per dinàmiques d'emigració a nuclis urbans, com per l'envelliment demogràfic, i per tant, la població més gran no és restituïda amb suficient intensitat pels naixements que s'hi produeixen. Esta dinàmica s'ha mantingut al llarg del decenni que estudiem (de 2004 a 2014). En esta època, a mes, s'ha sumat una immigració molt rellevant, com a la resta dels territoris. Això ha fet que, tot i que el còmput total de població s'ha mantingut força estable entre les dues dates, amb un increment del 2,0% de la població (dels 46 694 habitants l'any 2004 als 47 631 l'any 2014) (vegeu-ho més a fons al segon capítol) la població nascuda a la Franja o a la resta dels territoris de llengua catalana (TLC) ha passat del 75,1% l'any 2004 al 68,3% l'any 2014, amb una minva de 6,8 punts percentuals. Així, observem que el decrement proporcional de població dels TLC (-2,0%) ha estat molt superior que no pas el que correspondria a

que sí que ha estat enquestada en la segona onada. De l'altra, l'any 2004 els usos lingüístics es van tractar amb 3 categories de resposta que contraposen l'ús del català i el castellà (ús predominant de català, ús predominant de castellà, o ús igual de català i castellà) a més d'una quarta que agrupava qualsevol ús d'altres llengües, o combinacions amb estes. Els usos familiars de 2014 tractats més amunt s'han tractat d'una forma sensiblement diferent, en consonància amb la proposta d'explotació comparada de tots els territoris. En esta explotació es contraposa l'ús de català i de la resta de llengües. Així, la primera categoria de resposta es refereix a l'ús predominant de català juntament amb qualsevol altra llengua, la segona a l'ús igual de català i qualsevol altra llengua, afegint una tercera categoria d'ús predominant de castellà i qualsevol altra llengua, i una quarta categoria d'ús predominant d'altres llengües (o ús igual de castellà i altres llengües). Així, en les dades comparatives de 2014 es tracta els usos familiars segons la categorització que es va utilitzar en l'anterior edició, on es contraposa l'ús del català i el castellà.

l'increment del volum de població per població immigrada (6,8 punts). De fet s'han d'interposat dues dinàmiques, en direccions oposades: d'una banda la pèrdua de població autòctona, i de l'altra, l'arribada de població immigrada que compensa, i fins i tot supera, esta pèrdua de població autòctona. Així, durant el decenni es detecta en la població general una pèrdua de 2734 nascuts a la Franja (-10,0%), juntament amb l'increment dels nascuts a l'estranger, en 4187 efectius, que per tant, superen la pèrdua de nascuts a la Franja. La resta de grups es mantenen relativament estables, tant els nascuts a la resta dels TLC (+193 efectius) com aquells amb origen en territoris no catalanoparlants, ja siguin nascuts a la resta d'Aragó (-659 efectius) o a la resta de l'Estat (-50 efectius).^{11,12,13}

TAULA 5.1
EVOLUCIÓ DE LA POBLACIÓ SEGONS EL LLOC DE NAIXEMENT. NOMBRES
ABSOLUTS I PERCENTATGES. FONT: IAE.

	Nombres absoluts			Proporcions		
	2004	2014	2014-04	2004	2014	2014-04 (punts perc.)
Franja	27 216	24 482	-2734	58,3	51,4	-6,9
Resta dels TLC	7836	8029	193	16,8	16,9	0,1
Resta d'Aragó	6004	5345	-659	12,9	11,2	-1,6
Resta de l'Estat	2410	2360	-50	5,2	5,0	-0,2
Estranger	3228	7415	4187	6,9	15,6	8,7
TOTAL	46 694	47 631	937	100,0	100,0	0,0

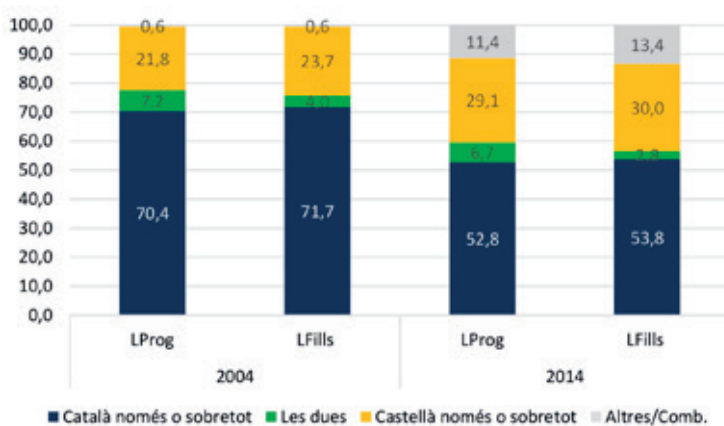
11 La pèrdua de població autòctona es pot estar produint per la mort de la població més grans (encongiment de la piràmide de població) o per emigració de la població jove, o per una combinació d'ambdues. En el cas de les dades de l'enquesta, que ateny només a la població de 15 i més anys, cal tenir en consideració que l'encongiment de la piràmide de població no se situaria en la natalitat que s'estiga produint en l'actualitat, si no en la restitució que fan les generacions dels adolescents i jòvens nascuts durant la dècada dels 90, que s'han incorporat a l'estudi, i són menys voluminoses que les seues predecessors del babyboom.

12 Recordeu que les dades longitudinals comparables es refereixen a estimacions per a la població de la Franja de 15 i més anys, excloent la població del Mesquí-Bergantes.

13 També en les estimacions demogràfiques dels dos estudis es pot observar com es reprodueixen les tendències demogràfiques que s'han apuntat en este apartat per al total de la població. Hi ha una pèrdua de població autòctona, que és restituïda (i superada) per l'arribada de població al·lòctona. En els dos estudis es maneja una xifra de població d'unes 40 000 persones (majors d'edat), amb un lleuger increment durant el decenni (4,2%). Ben al contrari, l'estimació de la població nascuda als TLC és l'any 2004 de 34 009 persones, i l'any 2014, de 28 306 persones, que significa que la població autòctona (TLC) s'ha reduït en nombres absoluts (-16,8%). La reducció més gran es produeix entre els majors de 65 anys i els jòvens de 15 a 29 anys.

Estes dues tendència demogràfiques tenen un efecte sociolingüístic clar: l'establiment de nova població reduirà els nivells de coneixement i ús de la llengua a nivell proporcional. I així s'observa en analitzar l'evolució dels usos lingüístics familiars durant el decenni de 2004 a 2014. L'ús del català ha de- crescut a nivell proporcional al llarg de la dècada, tant amb els progenitors (-17,5 punts) com amb els fills (-17,9 punts). Vegeu-ho al Gràfic 5.16.

GRÀFIC 5.16
LLENGUA PARLADA AMB ELS PROGENITORS I LLENGUA PARLADA ALS FILLS.
PERCENTATGES. EULF, 2004 I 2014.

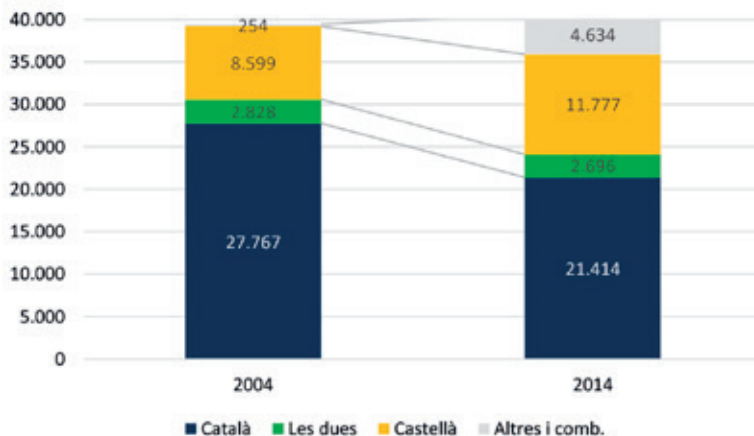

Nota: les dades longitudinals de 2014 han estat adaptades per tal de permetre la comparació amb les de 2004 (vegeu-ho a la nota a peu de pàgina 38). Per a veure els resultats de tota la població de la Franja l'any 2014 aneu als apartats anteriors.

Però a més d'una reducció de l'ús de la llengua en termes proporcionals, si es redueix el volum de població autòctona, també comporta la reducció de catalanoparlants en nombres absoluts, i per tant, la reducció del nombre de persones que usen la llengua familiarment. I així s'observa en les dades. L'any 2004 hi havia 27767 persones que parlaven català amb els progenitors, i l'any 2014 n'eren 21414, que equival a una reducció del volum total de persones que parlaven català amb els progenitors de fins el 22,9 % dels efectius. El volum de les persones que usaven el català amb els fills també es reduïa en un 23 %, dels 18995 de l'any 2004 als 14626 l'any 2014). Vegeu-ho al Gràfic 5.17 i al Gràfic 5.18.

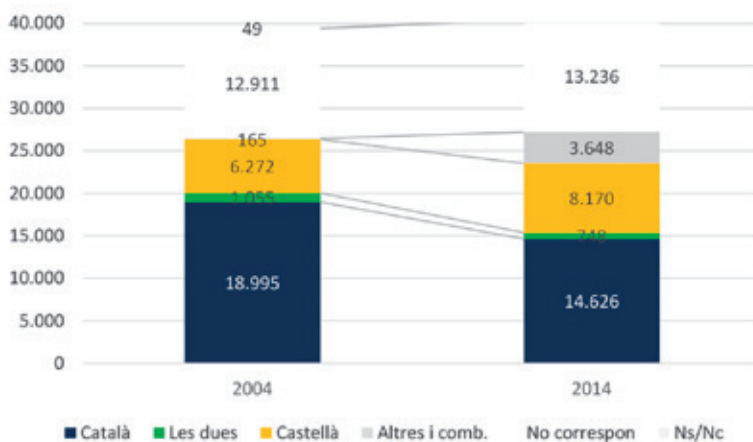
Cal tenir en compte que la important reducció del nombre de persones que usen el català en l'àmbit familiar es produeix en un context on ambdós estudis apunten que, a nivell general, hi ha certa estabilitat en la transmissió de la llengua, perquè els canvis que s'estan produint són (encara) moderats.

GRÀFIC 5.17
LLENGUA USADA AMB ELS PROGENITORS. NOMBRES ABSOLUTS.
EULF, 2004 I 2014

Nota: les dades longitudinals de 2014 han estat adaptades per tal de permetre la comparació amb les de 2004 (vegeu-ho a la nota a peu de pàgina 38). Per a veure els resultats de tota la població de la Franja l'any 2014 aneu als apartats anteriors.

GRÀFIC 5.18
LLENGUA USADA AMB ELS FILLS. NOMBRES ABSOLUTS. EULF, 2004 I 2014.

Nota: les dades longitudinals de 2014 han estat adaptades per tal de permetre la comparació amb les de 2004 (vegeu-ho a la nota a peu de pàgina 38). Per a veure els resultats de tota la població de la Franja l'any 2014 aneu als apartats anteriors.

Esta estabilitat és confirmada, d'una banda, pel fet que en el total de població l'any 2014 hi ha una proporció superior, de 0,9 punts de diferència,¹⁴ de població que transmetia el català als fills que no pas els qui parlaven català amb els progenitor. I estos percentatges tenien una distància similar l'any 2004, de 1,3 punts, tal com es pot comprovar també al Gràfic 5.16. En relació al castellà, que també té una diferència que li és favorable, els valors també són similars en ambdós estudis, amb valors de 1,0 i 1,9 respectivament.

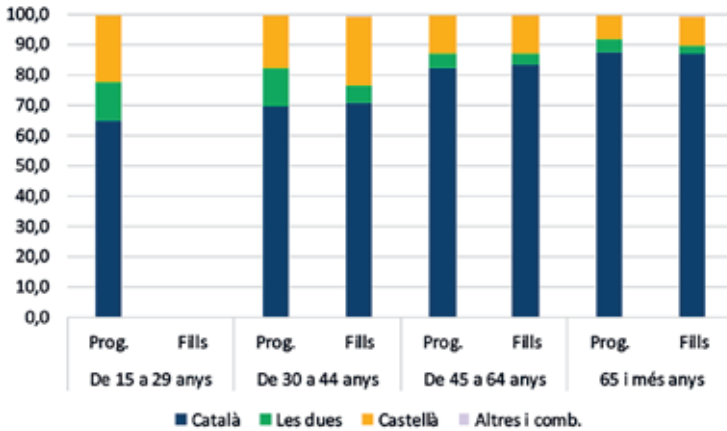
D'una altra banda, també confirma que hi ha certa estabilitat el fet que, atenent només a la població nascuda als territoris de llengua catalana, el percentatge de població que parla català amb els progenitors és similar en els dos estudis (77,7% l'any 2004 i 74,7% l'any 2014), com també ho és l'ús del català amb els fills (80,6% l'any 2004 i 78,5% l'any 2014). I entre els autòctons, la transmissió intergeneracional també atreu nous parlants de català, ja que en els dos estudis el seu ús amb els fills és superior a l'ús amb els progenitors (3,0 punts superior la primera onada, i 3,9 a la segona).

Esta reducció en l'ús del català que es detecta en la població autòctona, tant amb els progenitors (-3,0 punts), com amb els fills (-2,1 punts), es deu a que en les generacions més joves hi ha un major volum de no catalanoparlants, perquè la població no catalanoparlant s'autoctonitza. Ho podeu veure, per exemple, com ocorria ja durant l'any 2004 (Gràfic 5.19) en què les generacions joves autòctones (esquerra del gràfic) tenien més castellanoparlants que no pas les grans. Tal com estes generacions més joves reemplacen les més grans, es produeix una reducció de l'ús del català en l'àmbit familiar entre la població autòctona. Vegeu com l'any 2014 hi ha més població autòctona jove que usa únicament el castellà amb els progenitors (Gràfic 5.20).

Cal tenir en compte, però, que si bé el català redueix la seua presència familiar fins i tot entre la població autòctona, l'ús amb els progenitors continua sent similar a l'ús amb els fills. Era així l'any 2004 (per a cada grup d'edat compareu les barres de llengua amb progenitors i llengua amb els fills en el Gràfic 5.19), i continua sent així l'any 2014 (vegeu-ho en el Gràfic 5.20). Només s'observa una lleugera pèrdua entre els grups d'edat més grans l'any 2014, fet que no s'observava l'any 2004.

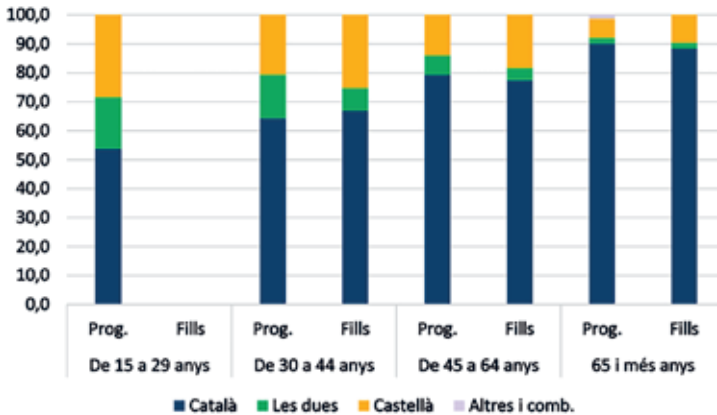
14 Tingueu en compte que aquesta xifra fa referència a les dades comparables de 2014, i difereixen sensiblement de les dades sincròniques dels apartats anteriors.

GRÀFIC 5.19
LLENGUA AMB ELS PROGENITORS I AMB ELS FILLS DE LA POBLACIÓ AUTÒCTONA. PERCENTATGES. EULF, 2004

Nota: les dades longitudinals de 2014 han estat adaptades per tal de permetre la comparació amb les de 2004 (vegeu-ho a la nota a peu de pàgina 38). Per a veure els resultats de tota la població de la Franja l'any 2014 aneu als apartats anteriors.

GRÀFIC 5.20
LLENGUA AMB ELS PROGENITORS I AMB ELS FILLS DE LA POBLACIÓ AUTÒCTONA. PERCENTATGES. EULF, 2014

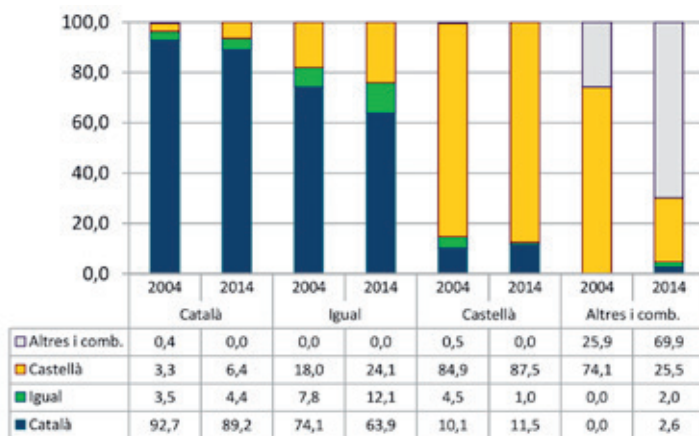
Nota: les dades longitudinals de 2014 han estat adaptades per tal de permetre la comparació amb les de 2004 (vegeu-ho a la nota a peu de pàgina 38). Per a veure els resultats de tota la població de la Franja l'any 2014 aneu als apartats anteriors.

Finalment, si s'analiza a fons l'evolució de la transmissió intergeneracional, a pesar que hi ha cert retrocés del dinamisme del català, confirmen que

sempre es mou dintre d'uns paràmetres d'estabilitat generalitzada. Així, el nivell de manteniment dels catalanoparlants s'erosiona lleument al llarg del decenni, tenint en compte que l'any 2004 el 92,7 % dels qui parlaven català amb els progenitors també els ho transmetien als fills, i l'any 2014 este percentatge és del 89,2%. Per contra, dels que usaven el castellà amb els progenitors i el transmetien amb els fills es mantenien en posicions estables, però amb un augment menut (84,9% l'any 2004 i 87,5% l'any 2014). Així, el català havia perdut capacitat de retenció, i el castellà n'havia guanyat, quedant els dos grups lingüístics l'any 2014 en un nivell de retenció molt proper. A més, entre els que combinaven l'ús de les dues llengües amb els progenitors es continuava privilegiant la transmissió del català, però de forma menys intensa que no pas un decenni enrere. Els al·loglots, per contra, pareix que accentuaven la transmissió als fills de les llengües altres i les seues combinacions, més que no pas del castellà com feien els pocs que se'n registraven l'any 2004. Vegeu-ho al Gràfic 5.21.

GRÀFIC 5.21

LLENGUA PARLADA ALS FILLS SEGONS LA LLENGUA PARLADA AMB ELS PROGENITORS. PERCENTATGES. EULF, 2004 I 2014.

Nota: les dades longitudinals de 2014 han estat adaptades per tal de permetre la comparació amb les de 2004 (vegeu-ho a la nota a peu de pàgina 38). Per a veure els resultats de tota la població de la Franja l'any 2014 aneu als apartats anteriors.

Per tant, a la Franja s'observa certa estabilitat en l'ús del català en l'àmbit familiar per part dels catalanoparlants adults, i també en la seua transmissió intergeneracional. Però al llarg del decenni l'ús del català en l'àmbit familiar ha minvat a nivell general, tant en termes proporcionals com en termes absoluts. Estos canvis van més enllà de l'entrada de nova població, que ha estat un

factor generalitzat en la resta de territoris de llengua catalana, i s'hi suma un factor singular de la Franja, i és la pèrdua en el nombre absolut de població autòctona nascuda als territoris de llengua catalana. Conseqüentment, l'ús familiar del català no només ha minvat en valors absoluts, si no que també ha minvat en el nombre absolut de catalanoparlants familiars.

Conclusions

La situació sociolingüística del català en l'àmbit familiar a la Franja és complexa. Per més que en general els indicadors interns marquen que la comunitat lingüística continua reproduint-se, que els catalanoparlants continuen transmetent el català als seus fills, i fins i tot que els fills de parella mixta tendeixen a preferir transmetre el català als seus fills, hi ha tendències demogràfiques que han d'encendre certes alertes.

Així, entre les tendències que mostren certa estabilitat, o estancament, almenys en l'àmbit familiar dels adults catalanoparlants, és el fet que l'ús del català es mostra estable, i els nivells d'ús són similars al llarg de les quatre generacions (avis, progenitors i fills), i que la transmissió intergeneracional del català es manté estable, i en algunes ocasions, en nivells superiors als del castellà. A més, els bilingües familiars, que han rebut el català i una altra llengua en l'àmbit familiar, tendeixen a privilegiar l'ús del català en l'ús amb les generacions posteriors.

Però també són diverses les llums d'alarma que s'encenen en aprofundir en les dades. Alguns resultats apunten que la intensitat del manteniment familiar del català s'ha reduït, encara que de forma molt matisada, mentre que el castellà ha recuperat algunes pèrdues que tenia una dècada abans. De fet, el castellà està penetrant cada vegada més com a llengua familiar en les generacions més joves. És visible per la pèrdua d'ús proporcional al llarg del decenni. Però també al llarg de les cohorts, inicialment en població nouvinguda, però que posteriorment s'autoctonitza. De fet, entre les generacions més joves el català i el castellà ja tenen un volum similar en l'àmbit familiar. Esta qüestió, sumada a una absència de visibilitat pública i de prestigi de la llengua, arracona la llengua pròpia en el principal àmbit del que disposa: el familiar. Si a més hi sumem que la població nouvinguda es manté força impermeable a la llengua, i que l'àmbit familiar és pràcticament l'únic àmbit on la població adquireix una competència suficient de la llengua, tot fa pensar que esta dinàmica portarà la llengua a la minorització demogràfica, amb conseqüències en altres contextos, que poden acabar contagiant-se en l'àmbit familiar de la població més jove i les futures famílies (Sorolla, 2016b). En algunes comarques, de fet,

especialment les del nord (Ribagorça i Llitera) alguns resultats apunten que el manteniment de la transmissió intergeneracional del català ja no és generalitzat, i sofreix una erosió rellevant.

Al llarg del decenni, l'ús del català en l'àmbit familiar ha minvat a nivell general, tant en termes proporcionals com en termes absoluts. Estos canvis van més enllà de l'entrada de nova població, que ha estat un factor generalitzat en la resta de territoris de llengua catalana. S'hi suma un factor singular de la Franja, i és la pèrdua en el nombre absolut de població autòctona nascuda als territoris de llengua catalana, per processos d'envelliment demogràfic i emigració dels autòctons jòvens. Conseqüentment, l'ús familiar del català no només ha minvat en valors proporcionals, si no que també ha minvat en el nombre absolut de catalanoparlants familiars.

El territori perd població autòctona, en una tendència que ve patint al llarg de tot el segle XX. Esta dinàmica demogràfica fins ara no havia tingut conseqüències negatives en el camp sociolingüístic. De fet, es pot considerar que els fluxos d'emigració anaven lligats amb l'absència dels fluxos immigratoris, que altres àrees costaneres i urbanes sí havien patit durant els anys 60 i 70, i per tant, havia estat favorable a la conservació de l'hegemonia catalanoparlant al territori. Però l'última dècada s'ha vist com la tendència a perdre població autòctona s'ha mantingut, a la qual s'ha sumat un procés oposat d'arribada d'immigració estrangera, per la qual cosa els nivells d'ús de la llengua en l'àmbit familiar no només s'han reduït a nivell proporcional com a la resta de territoris, si no que també s'ha reduït el volum absolut dels catalanoparlants. En l'àmbit familiar s'observa de forma clara la conjunció d'un procés històric de minorització sociolingüística amb un de més recent de minorització demogràfica, que pot acabar per trencar el difícil equilibri del català a la Franja.

Bibliografia

- BOIX-FUSTER, E. (2009). Les Normes d'ús interpersonal a la Catalunya de començament del segle XXI. En F. Vallverdú (Ed.), *Simposi Internacional sobre el Català al Segle XX: Balanç de la Situació i Perspectives de Futur*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. <https://www.academia.edu/10706567/Les_normes_d%C3%BAAs_interpersonal_a_la_Catalunya_de_comen%C3%A7ament_del_segle_XXI>.
- BRETXA, V., & Ubalde, J. (2015). Les normes d'ús en converses bilingües i les percepcions i preferència lingüístiques. En Generalitat de Catalunya (Ed.), *Anàlisi de l'Enquesta d'usos lingüístics de la població 2013. Resum dels factors clau*. (Genera-

- litat de Catalunya, Departament de Cultura, p. 34-36). Barcelona. <http://llengua.gencat.cat/web/.content/documents/publicacions/btpl/arxius/15_EULP2013_factors_clau.pdf>.
- DOMINGO I VALLS, A. (2014). Balanç i perspectiva demogràfica del conjunt dels territoris de llengua catalana. En *II Jornada sobre Llengua i Societat als Territoris de Parla Catalana* (Generalitat de Catalunya). Barcelona. <http://llengua.gencat.cat/web/.content/documents/publicacions/btpl/arxius/12_II-Jornada_Lleng_i_Soc_Calaceit.pdf>.
- MYERS-SCOTTON, C. (1995). *Social motivations for codeswitching: Evidence from Africa*. Oxford University Press.
- SOROLLA, N. (2015a). El català a la Franja. Any 2014. *Llengua i Ús: Revista Tècnica de Política Lingüística*, (57), 75-88.
- SOROLLA, N. (2015b, juliol). *Les enquestes d'usos lingüístics als territoris de llengua catalana. La Franja, 2014*. Presentat a III Jornada sobre Llengua i Societat als Territoris de Parla Catalana, Barcelona. <http://llengua.gencat.cat/ca/serveis/dades_i_estudis/territoris-de-llengua-catalana/jornades-sobre-llengua-i-societat/2015/>.
- SOROLLA, N. (2016a). Context demogràfic i econòmic. L'evolució de la comunitat lingüística. En Xarxa CRUSCAT, *IX Informe sobre la situació de la llengua catalana (2015)*. Barcelona: Observatori de la Llengua Catalana. <<http://blogs.iec.cat/cruscat/publicacions/informe/>>.
- SOROLLA, N. (2016b). *Tria de llengües i rols sociolingüístics a la Franja des de la perspectiva de l'anàlisi de xarxes socials*. Universitat de Barcelona, Departament de sociologia i anàlisi de les organitzacions. <<https://xarxes.wordpress.com/tesi-natxo-sorolla/> <http://www.tdx.cat/handle/10803/373905>>.
- SOROLLA, N., & Vila i Moreno, F. X. (2018). Els grups segons els usos lingüístics i l'evolució de l'ús del català entre 2003 i 2013. En Direcció General de Política Lingüística (Ed.), *Anàlisi de L'Enquesta d'usos lingüístics de la població a Catalunya 2013. Volum 1: Coneixements, usos, transmissió i actituds lingüístics*. (Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura). Barcelona. <http://llengua.gencat.cat/ca/serveis/informacio_i_difusio/publicacions_en_linia/btpl_col/analisi-eulp-a-catalunya-2013-volum-1/>.
- STRUBELL I TRUETA, M. (1981). *Llengua i població a Catalunya* (2^a ed.). Barcelona: La Magrana.
- TORRES I PLA, J. (2007). L'ús familiar i la transmissió lingüística intergeneracional. En E. Querol, E. Chessa, N. Sorolla, J. Torres, & J. A. Villaverde, *Llengua i societat als territoris de parla catalana a l'inici del segle XXI. L'Alguer, Andorra, Catalunya, Catalunya Nord, la Franja, Illes Balears i Comunitat Valenciana*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. <http://www20.gencat.cat/docs/Llengua/Documents/Publicacions/Publicacions%20en%20linea/Arxius/llenguaisocietat_inicisXXI.pdf>.
- TORRES I PLA, J. (2011). La transmissió lingüística intergeneracional. En Generalitat de Catalunya, M. Masats, C. Torras, M. Martínez, A. Torrijos, A. Fabà, M. D. Olivares, *Enquesta d'usos lingüístics de la població 2008: anàlisi. Volum I. Les llengües a*

- Catalunya: coneixements, usos, transmissió i actituds lingüístics*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. <<http://www20.gencat.cat/portal/site/Llengcat/menuitem.b318de7236aed0e7a129d410b0c0e1a0/?vgnextoid=e124183b8bd21310VgnVCM2000009b0c1e0aRCRD&vgnnextchannel=e124183b8bd21310VgnVCM2000009b0c1e0aRCRD&vgnnextfmt=default>>.
- TORRES, J., Vila, F. X., Fabà, A., Bretxa, V., & Pradilla, M. À. (2005). *Enquesta dels Usos Lingüístics a Catalunya 2003. Llengua i societat a Catalunya en els inicis del segle XXI*. Barcelona: Secretaria de Política Lingüística, Generalitat de Catalunya. <<http://llengua.gencat.cat/permalink/49154085-5386-11e4-8f3f-000c29cdf219.pdf>>.
- VILA, F. X., & Sorolla, N. (2017). La realitat i l'evolució a partir dels grups d'origens i usos lingüístics. En J. Melià & M. del M. Vanrell (Ed.), *Enquesta d'usos lingüístics a les Illes Balears. 2014 Anàlisi* (Conselleria de Cultura, Participació i Esports (Govern de les Illes Balears) -Departament de Cultura (Generalitat de Catalunya)-Universitat de les Illes Balears, p. 106-124). <<http://www.caib.es/govern/sac/fitxa.do?codi=3107481&coduo=2390443&lang=ca>>.
- VILA I MORENO, Francesc Xavier, & Galindo Solé, M. (2012). Sobre la història i l'extensió de la norma de convergència lingüística a Catalunya. En F. Xavier Vila i Moreno, *Posar-hi la base. Usos i aprenentatges lingüístics en el domini català*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. <http://publicacions.iec.cat/Front/PopulaFitxa.do?moduleName=novetats_editorials&subModuleName=&idCatalogacio=17208>.
- VILLAVERDE, J. A. (2007). Comportament dels grups lingüístics i representacions sobre la llengua. En E. Querol (Ed.), *Llengua i societat als territoris de parla catalana a l'inici del segle XXI*. L'Alguer, Andorra, Catalunya, Catalunya Nord, la Franja, Illes Balears i Comunitat Valenciana (p. 143-182). Barcelona: Generalitat de Catalunya. <www20.gencat.cat/docs/Llengcat/Documents/Publicacions/Publicacions%20en%20linea/Arxius/llenguaisocietat_inicisXXI.pdf>.
- WOOLARD, K. A. (2016). *Singular and Plural: Ideologies of Linguistic Authority in 21st Century Catalonia*. Oxford University Press.

CAPÍTOL 6
LES LLENGÜES EN ELS USOS INTERPERSONALS
I EN ELS ÀMBITS DE CONSUM I SERVEIS

Maria Teresa Moret Oliver i Javier Giralt Latorre
Universitat de Saragossa

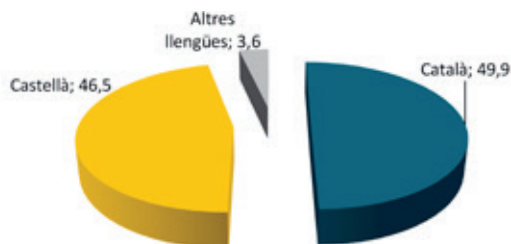
La llengua habitual i els percentatges d'ús lingüístic

Com s'ha comprovat en el capítol 4, segons les dades de l'EULF, l'any 2014 a la Franja hi havia essencialment dues llengües habituals, que eren el català per a un 49,6% i el castellà per a un 40,6%, a les quals s'hi pot sumar un 6,3% que deia usar totes dues llengües de manera habitual. Suplementàriament, un 3,6% declarava tenir altres llengües o altres combinacions (que podien incloure també el català i/o el castellà, a més de terceres llengües) com a idiomes habituals.

És cert que aquestes dades sobre la llengua habitual ofereixen una visió molt genèrica dels usos lingüístics, perquè les respostes solen estar condicionades per determinades actituds dels parlants. Per això, al costat de les preguntes sobre la llengua habitual, se n'inclou una altra sobre els percentatges d'ús oral global de cada una. Les xifres resultants d'aquesta qüestió, encara que no donen una imatge exacta de la pràctica que els parlants fan de la seva llengua, permeten obtenir-ne una altra de més matisada.

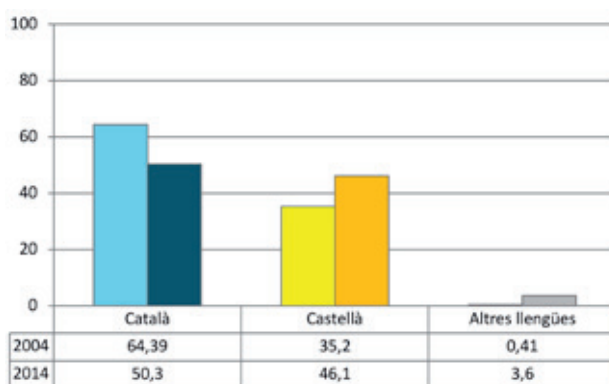
Amb aquesta altra pregunta, les dades demostren que els habitants de la Franja empen bàsicament dues llengües (veg. Gràfic 6.1): la mitjana d'ús del català és de 49,9% mentre que la d'ús de castellà és de 46,5%; però també hi ha un 3,6% que correspon a altres llengües. Si comparem aquestes xifres amb les relatives a la llengua habitual citades abans, veurem que són pràcticament coincidents, malgrat que el resultat és ara una mica més favorable al castellà perquè és, com veurem més endavant, la més beneficiada a l'hora redistribuir-ne l'emprament en determinats àmbits (veg. Gràfic 6.6).

GRÀFIC 6.1
PERCENTATGE D'ÚS DE LA LLENGUA. LA FRANJA, 2014. MITJANA

Aquests percentatges no s'han mantingut, amb gran diferència, durant la darrera dècada. Si es comparen les dades de l'enquesta de 2014 amb les obtingudes a l'enquesta de 2004 (veg. Gràfic 6.2),¹ es palesa que la mitjana d'ús del català descendeix del 64,39% al 50,3%, que la del castellà augmenta del 35,20% al 46,1%, i que la d'altres llengües passa d'un insignificant 0,41% al 3,6% actual. En conseqüència, s'adverteix un canvi significatiu en 10 anys, perquè la mitjana d'ús de català i castellà pràcticament s'ha equiparat i, a més, ha aparegut la utilització d'altres llengües, fets que es poden atribuir, en principi, a l'arribada de castellanoparlants d'altres parts de l'Estat espanyol i, molt especialment, d'al·loglots, els quals parlen la seva llengua inicial i alhora aprenen i usen pràcticament en exclusiva el castellà per adaptar-se al nou territori. Tanmateix, veurem més endavant que no és l'únic factor que provoca aquest augment considerable de l'ús del castellà.

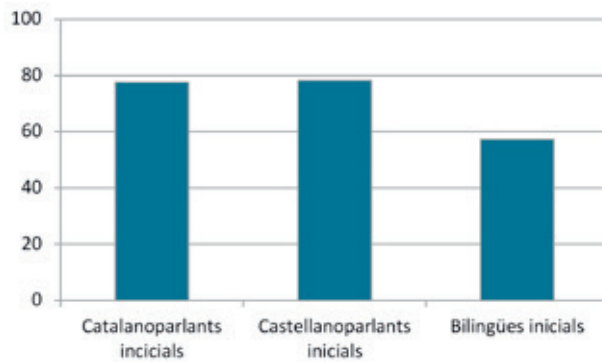
GRÀFIC 6.2
PERCENTATGE D'ÚS DE LA LLENGUA. LA FRANJA, 2004-2014. MITJANA

¹ Tot i que les preguntes no foren exactament iguals, perquè la de 2004 parla d'ús i la de 2014 es desajusta en parlar, llegir i escriure.

Així mateix, cal comentar quines són les mitjanes de preferència del català i del castellà en funció de diverses variables, ja que s'hi descobreixen comportaments que estan estretament lligats a alguns factors contextuals de la persona. Com queda representat al Gràfic 6.3, la llengua inicial del parlant és determinant, ja que l'ús del català depèn essencialment dels catalanoparlants inicials, amb una mitjana del 77,6%, i el del castellà per part dels castellanoparlants inicials, un 78,2%. És en el cas dels bilingües inicials on veiem una inclinació favorable cap a l'ús del català, de manera que un 57,2% fa servir aquesta llengua al llarg d'un dia.

GRÀFIC 6.3
MITJANA D'ÚS DEL CATALÀ. LA FRANJA, 2014. PERCENTATGES

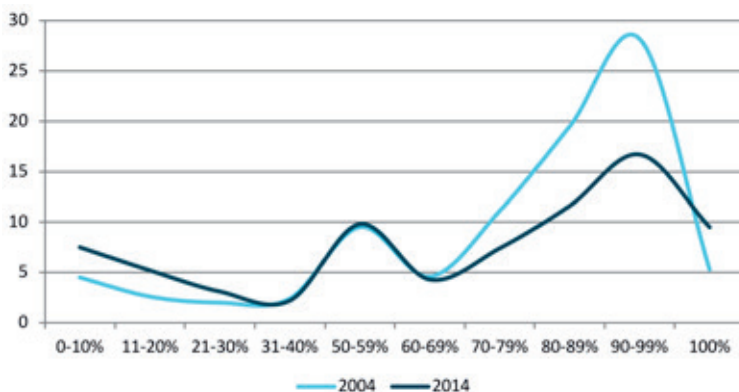
Com és natural, el lloc de naixement també esdevé cabdal. Així doncs, segons l'enquesta, els nascuts en territori catalanòfon utilitzen més el català, amb una mitjana del 66,7%, i els nascuts a la resta de l'Estat usen més el castellà, amb una mitjana del 79,5%. No obstant això, cal subratllar que els nats dins l'àmbit lingüístic català utilitzen més el castellà, com demostra una mitjana del 32,7%, mentre que els nascuts a la resta de l'Estat usen molt menys el català, com ho assenjala una mitjana del 19,5%. A més, si tenim en compte la variable lloc de naixement desagregat, veiem que els nascuts a la Franja empren més el català que no pas els nats a la resta dels territoris catalanòfons, amb una mitjana del 69,1% davant el 58,7%, respectivament.

Pel que fa a la variable gènere, els homes fan servir més el català, amb una mitjana del 51,7%, mentre que les dones parlen pràcticament les dues llengües per igual, tot i que es mostren una mica més favorables al castellà, amb una mitjana del 49,4%. D'altra banda, la mitjana d'ús del català davalla paral·lelament a l'edat: del 67,3% dels que tenen més de 65 anys al 36,5% del grup de 15 a 29 anys.

Si ens detenim ara en el mesurament de percentatges d'ús, aplegats en franques del 10 %, haurem d'afirmar que els habitants de la Franja no conformen dos blocs, un de parlants de català i un altre de parlants de castellà, sinó un seguit de possibilitats que va des d'aquells que utilitzen una llengua en exclusiva fins a aquells que declaren no parlar absolutament mai la llengua en qüestió.

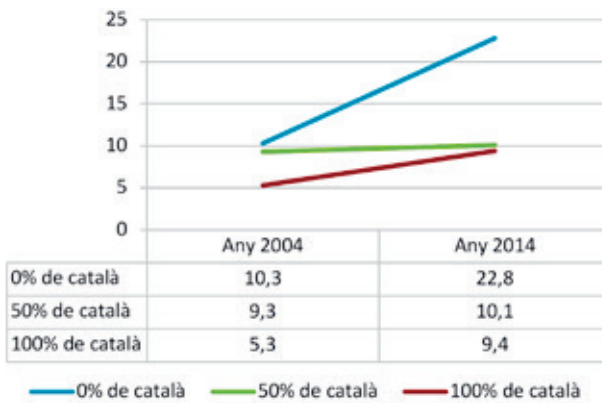
L'anàlisi del Gràfic 6.4 ens duu a afirmar que la població que només en parla estrictament una és clarament minoritària: 9,4 % en català i 16,2 % en castellà. La majoria dels frangencs, doncs, utilitza en alguna proporció les dues llengües i, per tant, prevalen usos més o menys bilingües. Dins d'aquest darrer comportament, cal remarcar que s'observa una lleugera tendència a usar més el català, perquè hi ha al voltant d'un 28 % que en fa ús entre un 80 % i un 99 % de les ocasions, percentatge que coincideix aproximadament amb el d'aquells que declaren emprar el castellà entre un 1 % i un 20 % dels casos. Contràriament al que acabem de dir, s'ha de reconèixer que un 22,8 % dels enquestats admet que no parla mai en català, mentre que únicament un 9,4 % assegura que no ho fa en cap ocasió en castellà. Està clar, d'una banda, que la xifra de no-usuaris absoluts de català agrupa els monolingües castellanoparlants i els al·loglots que, tot i entendre aquesta llengua, no l'enraonen mai; i, d'una altra, que els catalanoparlants absoluts són una minoria, per la inclinació dels parlants de català a adequar-se a la llengua de l'interlocutor, fet que quedarà demostrat en l'anàlisi dels usos per àmbits. En conseqüència, parlar català no significa, amb molta diferència, que no es pugui parlar castellà o altres llengües; en canvi, parlar castellà sí pot induir a usar exclusivament aquest idioma, senzillament perquè el parlant no sol tenir necessitat d'aprendre'n cap altre per comunicar-se habitualment.

GRÀFIC 6.4
PERCENTATGES D'ÚS DEL CATALÀ. LA FRANJA, 2014. PERCENTATGES

El panorama que constatem a través de les dades de 2014 no varia gaire del que hi havia en 2004 (veg. Gràfic 6.5), en el sentit que els parlants també adoptaven majoritàriament usos lingüístics bilingües, mentre que les opcions unilingües representaven igualment una minoria, amb un 5,3% per al català i un 10,5% per al castellà; a més, de la mateixa manera que en 2014 i en una proporció molt semblant, l'ús exclusiu del castellà en 2004 estava per damunt del català, amb una diferència de 5 punts a favor del primer.

GRÀFIC 6.5
EVOLUCIÓ DELS PERCENTATGES D'ÚS DEL CATALÀ PER A 0% / 50% / 100%.
LA FRANJA, 2004-2014. PERCENTATGES

Nogensmenys, dins l'opció bilingüe es palesen comportaments diferents, ja que entre 2004 i 2014 hi ha un descens considerable en els percentatges que corresponen als trams d'ús de català que van del 70% al 99%: si els sumem tots, comprovem que, en 2004, el 58,6% dels parlants usava el català en més del 70% de les ocasions en el conjunt d'un dia, mentre que en 2014 la xifra es redueix al 37,5% de la població. Quant al castellà, justament el canvi més significatiu es percep en els trams que van de l'1% al 30%: si sumem tots els percentatges, veiem que en 2004 hi havia un 59,4% de parlants que empraven el castellà en menys del 30% de les ocasions en el conjunt d'un dia, mentre que en 2014 aquesta xifra minva fins al 37,4% dels informants. Cal tenir en compte, a més, una altra discrepància important entre els dos moments en què es dugueren a terme les enquestes i que es refereix al nombre dels no-usuaris de català. Si l'any 2004 els qui deien no usar mai el català representaven un 10,5% de la població, una dècada després han esdevingut el 22,6%. De la mateixa manera ha passat amb el castellà, que del 5,3% que declarava en 2004 no utilitzar-lo mai la xifra ha augmentat fins al 9,5%.

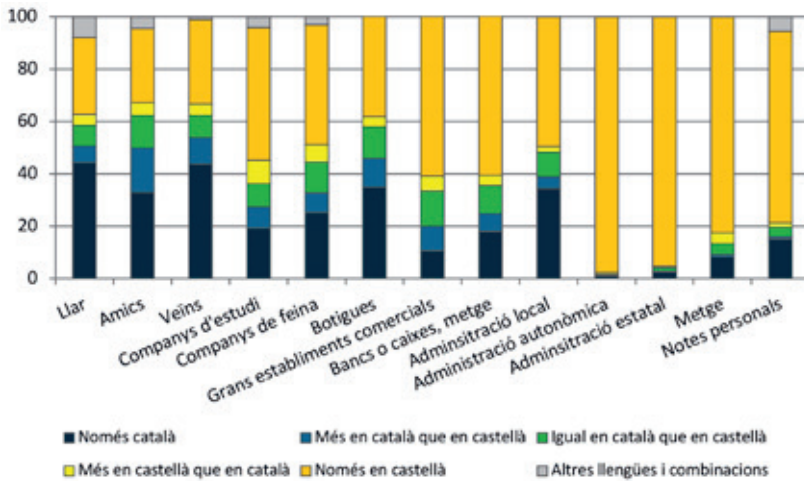
En definitiva, la comparació de les dades de les enquestes de 2004 i 2014 confirma que el castellà ha guanyat terreny enfront del català en l'ús diari de les dues llengües per part dels habitants de la Franja, entre d'altres coses perquè la incorporació de castellanoparlants inicials i d'al·loglots a l'ús del català és poc significativa, segons demostra l'elevada xifra dels no-usuaris d'aquesta llengua.

Els usos lingüístics per àmbits

El comportament amb els interlocutors més directament implicats en la transmissió lingüística intergeneracional ja ha estat analitzat en el capítol 5. Ara hem de conèixer els usos lingüístics amb la resta d'interlocutors i situacions comunicatives, que pertanyen a diversos camps socials i que tenen en comú, llevat del cas de les notes personals, que sempre atenyen a la llengua parlada. Tanmateix, els usos estudiats aquí fan referència bàsicament a interlocutors que pertanyen a col·lectius determinats i amb els quals es manté una relació menys intensa, més utilitària i unidimensional, i sovint en entorns físics i temporals molt precisos. En aquest apartat parlem d'usos segmentats per àmbits i esbrinarem com es distribueixen i quins factors hi participen. Els podem agrupar en els següents camps socials: familiar (la llar actual), amistat (amics), veïnatge (veïns), escolar (companys d'estudi), laboral (companys de feina), consum (botigues i grans establiments comercials), serveis (bancs o caixes d'estalvis, metge), administració (local, autonòmica i estatal) i privat escrit (notes personals). En cada camp s'ha presentat als informants una sèrie de respostes, amb les quals es pretén conèixer quin és l'ús exclusiu o predominant d'una determinada llengua, que s'agrupen de la següent manera: *només català, més en català que en castellà, igual en català que en castellà, més en castellà que en català, només en castellà i altres llengües i combinacions*.

La primera constatació és que, com ja percebíem en l'ús habitual global, català i castellà, ja sigui a soles o en combinació, monopolitzen tots els dominis, encara que en alguns es mantenen altres llengües diferents en una reduïda proporció que correspon als al·loglots. Un cop d'ull al gràfic (veg. Gràfic 6.6) permet confirmar que el català i el castellà ocupen el 100 % dels àmbits que pertanyen als camps del consum, dels serveis i de l'administració, i més d'un 90 % en els camps familiar, de l'amistat, el veïnatge, l'escolar, el laboral i el privat escrit. Quant als altres idiomes, es veu que només tenen una certa representació en la parcel·la estrictament privada, o sia, la llar (7,9 %) i les notes personals (5,6 %), la qual minva progressivament amb els amics (4,6 %), els companys d'estudi (4 %), els companys de feina (3,1 %) i els veïns (1,2 %).

GRÀFIC 6.6
USOS PER ÀMBITS. LA FRANJA, 2014. PERCENTATGES

La segona verificació davant el Gràfic 6.6 és que el repartiment dels usos del català i el castellà presenta una distribució funcional, perquè respon a l'oposició entre àmbits públics i àmbits privats, formals i informals, malgrat que no tant pel prestigi del castellà, sinó pel respecte a l'interlocutor, com podem demostrar més endavant. S'observa que els parlants canvien de codi de manera general quan passen d'un àmbit a un altre, i en alguns dels estudiats més del 50% dels parlants fan ús específicament d'una de les dues llengües, i encara més si tenim en compte la suma d'usos exclusius i predominants. Per tant, segons les dades obtingues, a la Franja actual l'àmbit d'ús influencia la tria de la llengua i caldrà esbrinar en cada cas per què succeeix.

La llar, els veïns i els amics són les parcel·les on es manté amb més força l'ús del català com a llengua exclusiva i, encara més, si hi afegim l'opció de llengua més utilitzada en combinació amb el castellà. El català és l'únic idioma familiar per al 44,2% dels enquestats i el més emprat per al 6,4%, davant el 29,5% dels parlants que manifesten usar només el castellà i un 4,1% més el castellà que el català. Es pot afirmar, doncs, que la transmissió intergeneracional segueix essent clau per a la pervivència del català a la Franja, fins i tot en aquelles famílies que podríem identificar com a bilingües. Tanmateix, no pot passar in advertit el percentatge que correspon a nuclis familiars monolingües de la Franja en castellà, inclosos aquells en què hi ha parelles mixtes des d'una perspectiva lingüística, el qual suma un 33,6% dels enquestats. L'arribada de famílies castellanoparlants de la resta d'Aragó, d'Espanya i del món, així com l'augment considerable de gent d'origen estranger, ha contribuït a la regressió del català.

Com hem indicat, també el català és la llengua més usada amb els veïns. De fet, és l'única per al 43,7% de la població, i la més utilitzada per a un 10,1%. No obstant això, un 32,2% dels enquestats només fa servir el castellà i un 4,3% declara que usa aquesta llengua més que el català.

En les relacions amb els amics, tot i que hi ha un major equilibri en l'ús de les dues llengües en contacte, encara es manté el català per damunt del castellà, ja que el 33% dels enquestats diu que l'usa com a únic idioma i un 16,8% afirma que parla més en català que en castellà. En canvi, el 28,2% manifesta que només fa servir el castellà i el 4,9% que parla més aquesta llengua. També cal assenyalar que el percentatge dels qui tendeixen al bilingüisme és d'un 12,5% dels informants, xifra que supera en 5 i 4 punts, respectivament, el registre de bilingües a la llar i amb els veïns. Per tant, constatem que el castellà va guanyant, a poc a poc, pes específic en la comunicació amb les amistats, segurament per la presència de castellanoparlants inicials o, fins i tot, d'al·loglots.

Els dos àmbits relatius a les relacions interpersonals de caràcter privat i informal, on es palesa un ús minoritari del català, són els companys de feina i, sobretot, els companys d'estudi. Pel que fa als primers, el 45,8% afirma que només utilitza el castellà, al costat d'un 6,6% que usa més aquesta llengua que el català. Per contra, el 25,1% declara que únicament parla en català i el 7,6% diu que utilitza més el català que el castellà. Així doncs, més de la meitat dels enquestats reconeix que empra el castellà per comunicar-se amb els companys de treball, circumstància que deu estar motivada pel fet de treballar en un ambient on aquesta llengua prima en la comunicació per una major presència de castellanoparlants inicials i al·loglots.

Amb els companys d'estudi encara es veu més clarament l'abandó del català, perquè el 50,7% només fa servir el castellà i el 9% diu que l'utilitza més; en canvi, el 19,3% diu que parla únicament català i el 8,1% més que castellà. Aquesta diferència tan accentuada amb els altres àmbits de les relacions personals on prevalia el català, és la conseqüència d'un ensenyament i d'una escolarització exclusivament en castellà, cosa que haurà beneficiat notablement que la comunicació oral en l'àmbit d'estudi es dugui a terme sobretot en castellà, tenint en compte, a més, que la incorporació de castellanoparlants inicials i la integració dels al·loglots per part dels catalanoparlants inicials es fa en castellà i no pas en català. No s'oblidi, d'altra banda, que les generacions més joves declaren emprar el castellà com a llengua habitual més que el català, factor que també haurà condicionat que s'usi més el castellà amb els companys d'estudi (veg. Gràfic 4.24).

Si avaluem ara el comportament en els camps del consum, serveis i administració, verifiquem que, en conjunt, són els entorns en què hi ha més ús de castellà, tot i que cal fer alguna puntualització en alguns dels àmbits que els integren. En el cas de les botigues, és cert que preval la utilització exclusiva del castellà, segons les respostes del 38,3 % dels enquestats. Però, si al 34,9 % que reconeix usar únicament el català hi afegim l'11 % dels que afirmen emprar més el català, el resultat és favorable a aquesta llengua, perquè únicament el 3,8 % assegura utilitzar més el castellà. D'aquesta manera, la suma de només i més ús de cadascuna de les llengües en contacte esdevé lleugerament més alta en el cas del català (45,9 %) que en el cas del castellà (42,1 %). Pensem que l'elecció de la llengua depèn dels interlocutors amb qui interactua el parlant, especialment a les botigues dels pobles d'aquesta zona i voltants.

Tanmateix, pel que fa als grans establiments comercials, el castellà és la llengua preferent, segons les respostes del 61 % dels informants, percentatge al qual s'ha de sumar un 5,7 % que declara usar més el castellà. En aquest àmbit, el català resta reduït al 10,5 % de la població que diu emprar només el català i al 9,5 % que afirma utilitzar-lo més. Atesa la fesomia municipal de la Franja, constituïda majoritàriament per pobles petits, és fàcil d'entendre que els grans establiments comercials es troben en poblacions ubicades fora del territori (tret d'alguns que pot haver-hi a les localitats més grans, com pot ser el cas de Tamarit o Fraga), i en bona mesura a l'àrea castellanoparlant d'Aragó, cosa que condiciona l'ús preferent del castellà; i també caldrà tenir present la llengua dels treballadors d'aquestes superfícies comercials, segurament el castellà en la majoria dels casos.

L'anàlisi de les dades referents al camp dels serveis permet afirmar que també el castellà és la llengua preminent. Així es veu en els bancs o les caixes, on un 60,8 % dels enquestats diu que només usa el castellà i un 4 % més aquesta llengua; en canvi, el català és llengua exclusiva per al 17,9 % de la població i la més utilitzada per al 7 %. Sense cap dubte, la raó que empara aquesta situació és fonamentalment la llengua del treballador de l'entitat financera, castellanoparlant en moltes ocasions; a més, no haurem d'obviar que el context comunicatiu també constreny la possibilitat de parlar català, perquè el llenguatge que s'hi utilitza és molt tècnic i exigeix un grau de formalitat superior al que requereixen d'altres.

Així mateix, l'atenció sanitària beneficia la utilització del castellà. Veiem que el 82,5 % dels enquestats afirma que només parla castellà i el 4,1 % més aquesta llengua, mentre que tan sols el 8,2 % declara usar només el català i l'1 % emprar-lo més. El prestigi del castellà pot tenir igualment importància a l'hora d'escollir la llengua de comunicació amb el metge, atesa l'alta conside-

ració social que sempre ha tingut el facultatiu en l'ambient rural. A més, com hem assenyalat en el cas dels bancs i caixes, també aquí el tipus de llenguatge que s'empra eleva el grau de formalitat de la situació comunicativa.

Pel que fa al camp de l'administració, hi ha una diferència ben marcada entre el panorama de l'àmbit local i el de l'autonòmic i l'estatal. Justament en aquests dos últims és on tenim el percentatge més alt d'ús exclusiu del castellà: 97,8% en el primer cas i 95,4% en el segon, mentre que el català queda minimitzat, respectivament, a l'1,1% i al 2,5% de la població. Ben diferent és la conjuntura a l'administració local, perquè hi ha un 34,3% dels informants que afirmen usar només el català, al costat d'un 4,5% que diu emprar-lo més, malgrat que el 49,6% de la població únicament parla castellà i un 2,1% més aquesta llengua. En definitiva, la tria del codi lingüístic és conseqüència de l'adequació del parlant a l'interlocutor, al funcionari de torn, i és clar que en l'administració local hi ha una major presència de catalanoparlants, moltes vegades veïns del poble (cosa que no succeeix en els altres àmbits), però tampoc no hi manquen els funcionaris forans castellanoparlants als quals se supe-diten lingüísticament.

Si fem atenció a les dades referents a la llengua en l'escriptura personal, el 73,2% dels enquestats diu que redacta les seves notes personals només en castellà, mentre que tan sols el 15,1% assegura utilitzar exclusivament el català; també hi ha 5,6% que fa ús d'altres llengües o combinacions, percentatge que correspon als al·loglots. El comportament dins aquest àmbit, tot i no ser estrictament formal, era totalment esperable perquè a la Franja no hi ha —ni hi ha hagut mai— un ensenyament reglat del català, únicament en castellà, i en conseqüència la major part de la població només té capacitat d'escriure en castellà, la llengua de l'escola i la que els mateixos parlants han considerat des de sempre adient per a la comunicació escrita.

Veiem, en conjunt, una tendència a distribuir l'ús oral del català i el castellà entre àmbits privats i públics. En efecte, predomina el català en aquells que podríem considerar més privats, com són la llar, els amics i els veïns, però succeeix tot el contrari amb els companys d'estudi i de feina. En canvi, sobresurt el castellà en tots els camps públics, encara que a les botigues es palesa cert equilibri entre les dues llengües i a l'administració local un major ús de català que a l'estatal. Aquestes desviacions que presenten alguns àmbits en relació amb el que seria el comportament lògic ens duen a refermar que, juntament amb la privacitat, la utilització del català també depèn en bona mesura dels interlocutors i del seu coneixement d'aquesta llengua. A més, en tots els casos són afavorides les opcions unilingües per sobre de les bilingües. Queda clar, doncs, que la presència de nombrosos interlocutors que no tenen un coneixe-

ment actiu del català entre els companys d'estudi i de feina, en els grans establiments comercials, en bancs i caixes, en el sector sanitari i, especialment, en l'administració autonòmica i en l'estatal, fa que el catalanoparlant de la Franja s'adapti a l'altra persona i esculli emprar únicament el castellà.

En definitiva, el català a la Franja s'usa en funció de la privacitat i la informalitat de situacions determinades (cf. Martín Zorraquino *et al.* 1995: 69), però sobretot en funció de si els interlocutors el saben parlar i el parlen.² Es demostra igualment que els monolingües castellanoparlants viuen en castellà i que els al·loglots l'empren més. Doncs bé, en els àmbits en què hi ha interlocutors de qui es pressuposa que no sabran català, els qui saben aquest idioma tenen una arrelada tendència a adoptar el castellà. Per tant, catalanoparlants i castellanoparlants no tenen la mateixa propensió a usar la seva segona llengua, entre altres coses perquè molts castellanoparlants no tenen la capacitat de parlar en català, tal vegada només un coneixement precari, encara que no tinguin dificultat per a entendre'l. Davant d'aquesta situació, la majoria dels catalanoparlants de la Franja adopten un comportament monolingüe en castellà i no un de bilingüe.

Els canvis en els usos lingüístics entre 2004 i 2014

La comparança de les dades corresponents a les enquestes d'usos lingüístics de 2004 amb les de 2014 permeten asseverar que la darrera dècada ha estat globalment negativa per a l'ús del català i favorable per a l'ús del castellà³ i, en certs camps, de les altres llengües. A partir de l'estudi de l'evolució dels usos lingüístics en els diferents àmbits entre 2004 i 2014 a la Franja, hem detectat les tendències següents (veg. Gràfic 6.7):

- Una reducció significativa de l'ús del català en tots els àmbits analitzats, provocada per la minva dels que parlen només o més aquesta llengua.

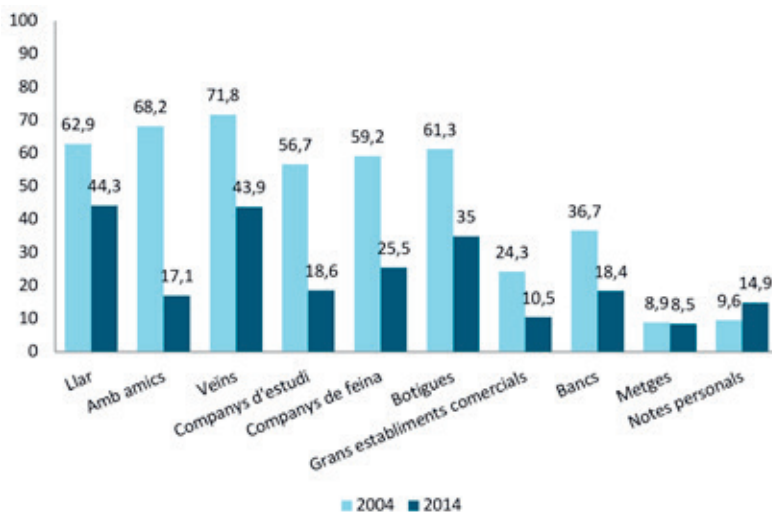
2 Martín Zorraquino *et al.* (1995: 69) indicaven ja que «los ámbitos como tales, por sí solos, no son los que determinan el uso de una u otra variedades lingüísticas, sino que lo verdaderamente determinante, en este sentido, es el interlocutor, o los interlocutores, que intervienen en la comunicación».

3 Podem tenir en compte en aquest punt les dades aportades per l'estudi sociolingüístic sobre la Franja de 1995 elaborat a la Universitat de Saragossa, i comprovarem que la diferència entre les dades de l'any 1994 i les de 2004 ja marca clarament aquesta reculada en l'ús del català, sobretot en els àmbits que impliquen menys formalitat o més confiança amb l'interlocutor (veg. Martín Zorraquino *et al.* 1995: 68-75).

- Un augment clar de l'ús del castellà en tots els dominis tret de les notes personals, on, tot i ser la llengua més emprada, hi ha un petit increment del català.
- Un manteniment sense gaires canvis dels usos paritaris de català i castellà, encara que amb una davallada més marcada amb els companys de feina, als grans establiments comercials i amb el metge.
- Un creixement de l'ús d'altres llengües, parlades pels al·loglots, que es fa especialment visible en les esferes més privades, com són la llar i les notes personals, però també amb els amics, els veïns i els companys de feina.

GRÀFIC 6.7

ÚS DEL CATALÀ PER ÀMBITS. LA FRANJA, 2004-2014. PERCENTATGES

Amb diferència, l'àmbit en què més retrocedeix el català és el dels companys de feina (-25,9%), seguit dels amics (-18,2%), els veïns (-17,6%) i les botigues (-15%). És justament on la interacció entre catalanoparlants inicials, castellanoparlants inicials i al·loglots esdevé més intensa, i és per això que el castellà funciona com a llengua franca que els facilita la comunicació; és a dir, l'interlocutor determina la llengua que s'hi utilitza. També a la llar hi ha una disminució del 12,1%, con a conseqüència de l'increment de famílies unilingües en castellà i d'altres en llengua estrangera, fet que tenia una menor incidència en 2004. Tanmateix, ja hem dit que en la redacció de les notes personals és l'únic camp on hi ha hagut un petit ascens del percentatge de persones

que utilitzen el català, de manera que s'ha passat d'un 9,6% que en 2004 usava només o més aquesta llengua a un 14,9% en 2014. Aquest increment pot ser a causa de l'aprenentatge de la varietat estàndard i, més en concret, a l'ensenyament que del català s'ofereix en el centres educatius de la Franja des del curs 1984-1985, encara que la matèria s'hagi de cursar fora del currículum escolar i de forma voluntària; són molts els alumnes que han optat –i opten– per estudiar català durant les etapes d'educació primària, secundària i batxillerat, i és possible que el coneixement de la varietat estàndard hagi estat un estímul per escriure en català les notes personals.

Com succeeix a Catalunya (veg. Generalitat de Catalunya, 2015: 26), la regressió de l'ús global del català, tant en termes generals com en quasi tots els àmbits, i alhora l'augment del l'ús del castellà, té un primer origen en el fet que la composició demolingüística de la Franja ha canviat per dos motius: la immigració d'hispanoamericans i al·loglots inicials, d'una banda, i la reducció de catalanoparlants inicials com a conseqüència de la caiguda de la natalitat en els anys vuitanta i noranta, de l'altra. Però, al costat d'aquests dos factors, els canvis també es deriven en bona mesura del paper del català i del castellà com a vehicles d'incorporació de la població d'origen forà a la Franja. No hi ha dubte que la societat de la Franja es veu impel·lida a usar el castellà com a llengua d'interrelació bàsica amb els nouvinguts no-catalanoparlants (norma que, d'altra banda, ha estat promoguda per part de l'administració i les institucions aragoneses, a banda de les estatals). Sempre ha estat així i, de fet, la integració social i laboral progressiva de tots els que han arribat de fora s'ha fet, en general, únicament en castellà, la qual cosa ha accentuat la castellanització dels usos socials. Per això són els autòctons catalanoparlants els qui s'han d'adaptar sistemàticament a la realitat lingüística dels nous interlocutors, i no pas a l'inrevés. En conseqüència, els nouvinguts tenen la possibilitat de mantenir-se instal·lats majoritàriament en l'emprament exclusiu del castellà en totes les parcel·les de la vida quotidiana, a pesar d'algunes excepcions segons es pot deduir de les dades que s'obtenen en creuar els àmbits amb el lloc de naixement (cf. Gràfic 6.13).

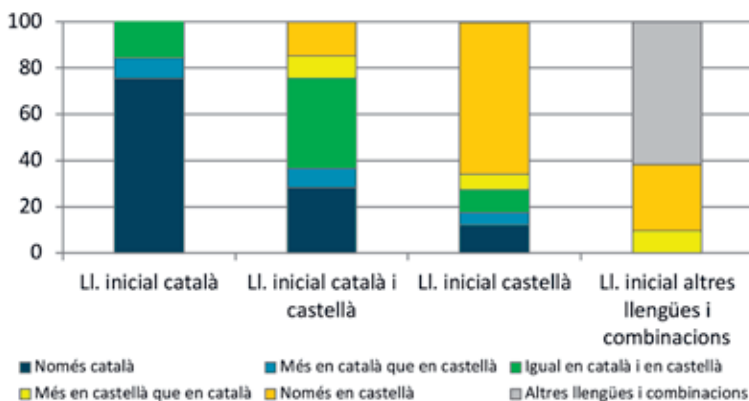
Els usos lingüístics en relació amb la llengua inicial

A continuació, veurem que la llengua inicial del parlant està lligada a la tria de la llengua en alguns àmbits, però que en d'altres la llengua que es fa servir està determinada per l'interlocutor.

En els camps de la família, l'amistat, el veïnatge, l'escola i el treball, els més vinculats a la privacitat de l'individu, hi predomina la llengua inicial del

parlant, encara que s'hi han de fer certes puntualitzacions. La llar és on es cospa amb més claredat aquest comportament (veg. Gràfic 6.8), on cal remarcar, a més, que entre els castellanoparlants inicials es palesa una major atracció per part del català (usa només aquesta llengua un 12,2%) que entre els catalanoparlants inicials per part del castellà (empra només aquesta llengua un 7,1%). També els bilingües es mantenen majoritàriament fidels a la seva opció, però observem que tenen una propensió més acusada a utilitzar únicament el català que no pas el castellà (el 28,5% davant el 14,8%). Pel que fa als al·loglots, es confirma que, tot i mantenir la gran majoria la seva llengua primera, un gruix importat d'aquesta població adopta el castellà com a llengua d'ús exclusiu. Altrament, a l'hora d'escriure notes personals, s'utilitza sobretot el castellà en tots els casos, si bé un 24,7% dels catalanoparlants inicials també usa aquest idioma, a l'igual que un 17,5% dels bilingües i un 5,2% dels castellanoparlants. Així doncs, els catalanoparlants inicials mantenen a la llar la seva llengua materna, però a l'hora de redactar textos personals com les notes usen bàsicament el castellà.

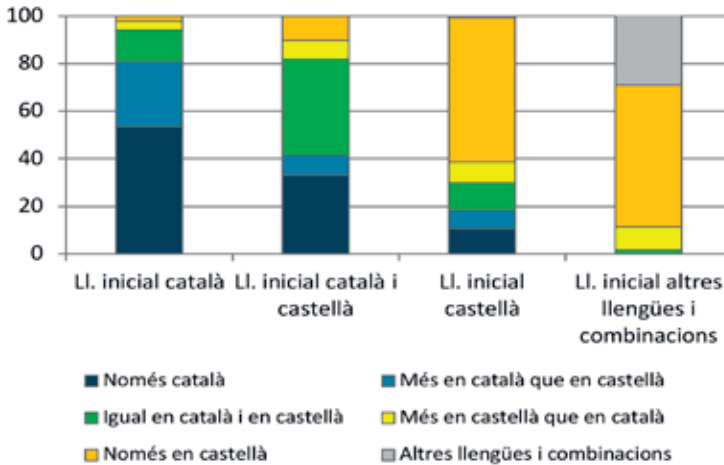
GRÀFIC 6.8
LLENGUA QUE ES PARLA A LA LLAR SEGONS LA L1. LA FRANJA, 2014.
PERCENTATGES

Amb els amics (veg. Gràfic 6.9), s'adverteix que entre els catalanoparlants inicials augmenta el nombre d'enquestats que manifesta utilitzar les dues llengües, amb un percentatge favorable a l'opció més català (27,2%) en detriment de l'opció només en català. També entre els castellanoparlants inicials augmenta l'ús de totes dues, però tot conservant una proporció molt semblant a la llar. Per la seva part, entre els bilingües inicials, encara que la majoria manté aquest comportament (40,4%), hi ha un percentatge pràcticament idèntic

que es decanta per usar només o més el català (32,9% + 8,8%). Quant als al·loglots, és clar que l'alternativa preferida és fer servir només el castellà (59,6%) al costat de la seva llengua inicial (38,8%).

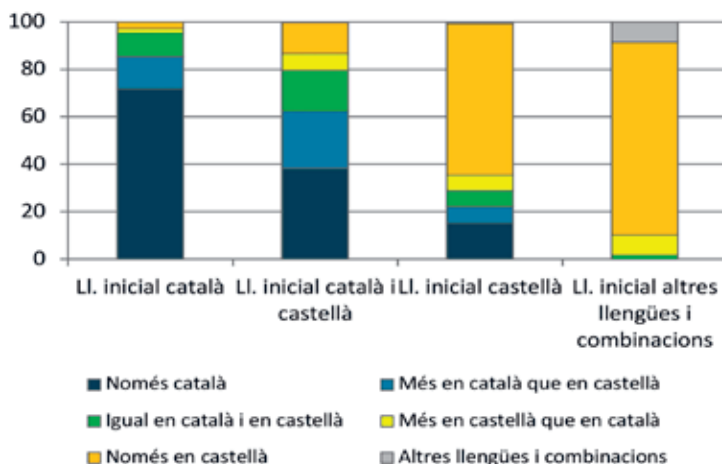
GRÀFIC 6.9
LLENGUA QUE ES PARLA AMB ELS AMICS SEGONS LA L1. LA FRANJA, 2014.
PERCENTATGES

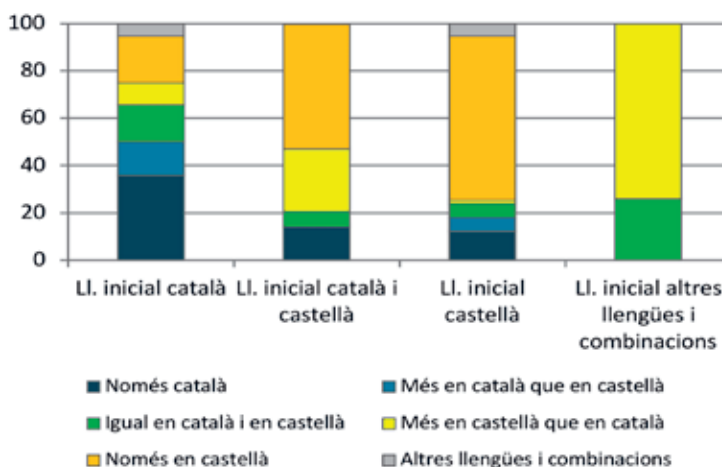
Amb els veïns (veg. Gràfic 6.10), els catalanoparlants inicials usen massivament només o més el català (sumen un 85,6%) i ben pocs escullen l'opció bilingüe i encara menys el castellà; en canvi, entre els castellanoparlants inicials, veiem certa propensió cap a les possibilitats bilingües i un gens menyspreable 15,3% que usa només el català. En el cas dels bilingües inicials s'observa que s'inclinen clarament per l'ús només o més del català (38,3% i 24,2% respectivament). Completament contrari és el comportament dels al·loglots, ja que més del 80% parla exclusivament el castellà.

El panorama canvia amb els companys d'estudi (veg. Gràfic 6.11), perquè el percentatge de catalanoparlants inicials que usen la seva llengua davalla fins al 50%, si sumem les opcions de només i més en català; s'eleva també les xifres referents a les opcions bilingües i augmenta el nombre dels qui utilitzen només el castellà fins al 19,7%. Aquest decantament cap al castellà es veu prou clar en els bilingües inicials, perquè un 79,1% usa només o més aquesta llengua, mentre que baixa considerablement el nombre dels que mantenen el bilingüisme (6,5%) i dels que empren només el català (14,4%). Per contra, els castellanoparlants inicials mantenen aproximadament les proporcions comentades amb els veïns, i els al·loglots tan sols opten pel castellà.

GRÀFIC 6.10
LLENGUA QUE ES AMB ELS VEÏNS SEGONS LA L1. LA FRANJA, 2014.
PERCENTATGES

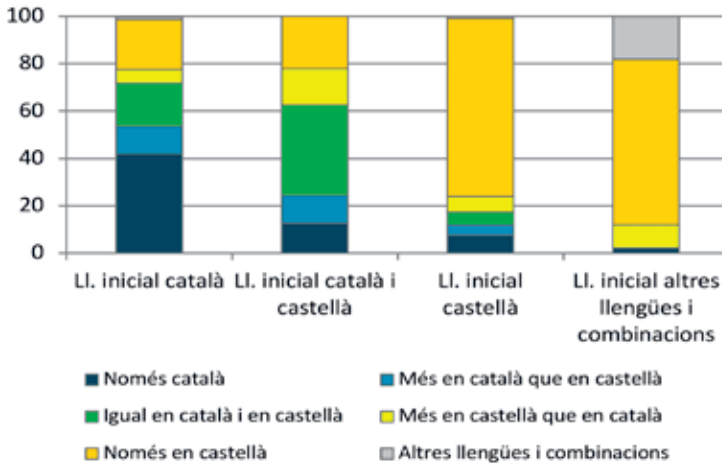
GRÀFIC 6.11
LLENGUA QUE ES PARLA AMB ELS COMPANYS D'ESTUDI SEGONS LA L1.
LA FRANJA, 2014. PERCENTATGES

En relació amb els companys de feina (veg. Gràfic 6.12), són els castellanoparlants els qui preserven més la seva llengua inicial (75,3%), amb una reducció important dels percentatges referents a l'ús del català. En canvi, encara que entre els catalanoparlants hi ha al voltant d'un 50% que fa servir la seva llengua inicial, un 27% emprà el castellà i un 18,3% les dues llengües. Pel que fa als bilingües inicials, conserva aquesta opció un 38,1% dels enquestats, però gairebé el

mateix percentatge prefereix utilitzar el castellà, de manera que es redueix la xifra dels qui usen el català. D'altra banda, els al·loglots enraonen majoritàriament el castellà, malgrat que hi ha un 2,3% que assegura parlar només català.

GRÀFIC 6.12
LLENGUA QUE ES PARLA AMB ELS COMPANYS DE LA FEINA SEGONS LA L1.
LA FRANJA, 2014. PERCENTATGES

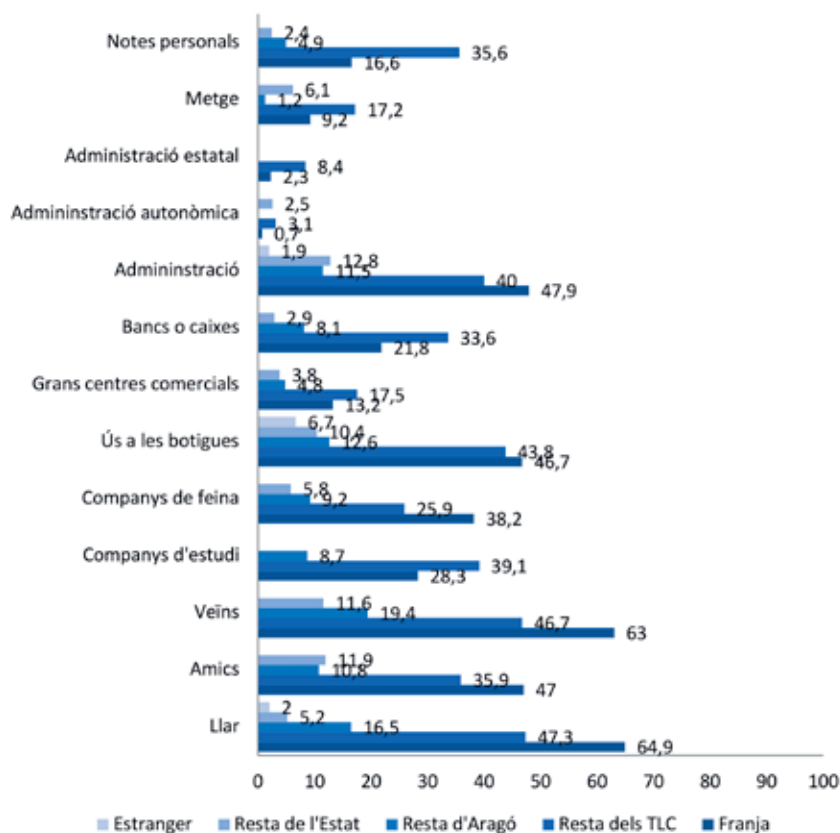

En els àmbits públics constatem una realitat més complexa, en la qual, en línies generals, els castellanoparlants mantenen majoritàriament la seva llengua inicial mentre que els catalanoparlants tendeixen a modificar-la, els bilingües solen escollir una o l'altra, i els al·loglots la canvien del tot. Veiem que, sigui quina sigui la llengua inicial, més del 93% de tots els grups manifesta utilitzar només el castellà a l'administració autonòmica i a l'estatal. Però no passa el mateix a l'administració local, ja que els catalanoparlants enraonen més en català, a l'igual que els bilingües inicials, i fins i tot un 11,2% dels castellanoparlants i un 2,6% dels al·loglots. D'altra banda, al metge és evident que preval l'ús del castellà, perquè és la llengua utilitzada per més del 73% de la població en tots els grups. En canvi, als bancs i caixes els catalanoparlants inicials demostren un anivellament en l'ús de les dues llengües i els bilingües inicials una certa tendència a utilitzar el català, tot i que és més alt el percentatge favorable al castellà. Respecte dels grans establiments comercials, hem d'assenyalar que el castellà també és la llengua preminent, amb la particularitat que els catalanoparlants inicials tendeixen lleument als comportaments bilingües. No és això el que veiem a les botigues, perquè els catalanoparlants usen només o més la seva llengua inicial i entre els bilingües preval la tria del català. Fins i tot hi ha un 9,4% d'al·loglots que només utilitza el català.

La composició de la població i l'ús del català

Un altre factor que cal tenir present en analitzar els usos lingüístics a la Franja actual és la composició de la població, perquè aquests usos també canvien en funció del lloc de naixement dels informants.

GRÀFIC 6.13
ÚS DEL CATALÀ SEGONS EL LLOC DE NAIXEMENT. LA FRANJA, 2014.
PERCENTATGES

Segons el Gràfic 6.13, constatem que:

1. En tots els àmbits, els usuaris de la llengua catalana són essencialment persones nascudes als territoris catalanòfons, perquè, en termes generals, les persones provinents de la resta d'Espanya (al voltant d'un 19% amb els veïns, en el millor dels casos) i de l'estranger (un 6,7%

a les botigues, com el més favorable) han incorporat poc o gens la llengua en els seus quefers habituals.

2. És la variació de l'ús lingüístic dels nascuts en terres de parla catalana la que explica les oscil·lacions que es detecten a l'hora d'utilitzar el català en els diferents camps. Aquests constitueixen el col·lectiu més bilingüïtzat de tots els que resideixen a la Franja i són els que fan oscil·lar més l'ús del català, mentre que les aportacions dels nats fora són poc rellevants.

Si, a més, ens fixem per un moment en els usos segons la variable de lloc de naixement desagregat, s'evidencien algunes conductes interessants:

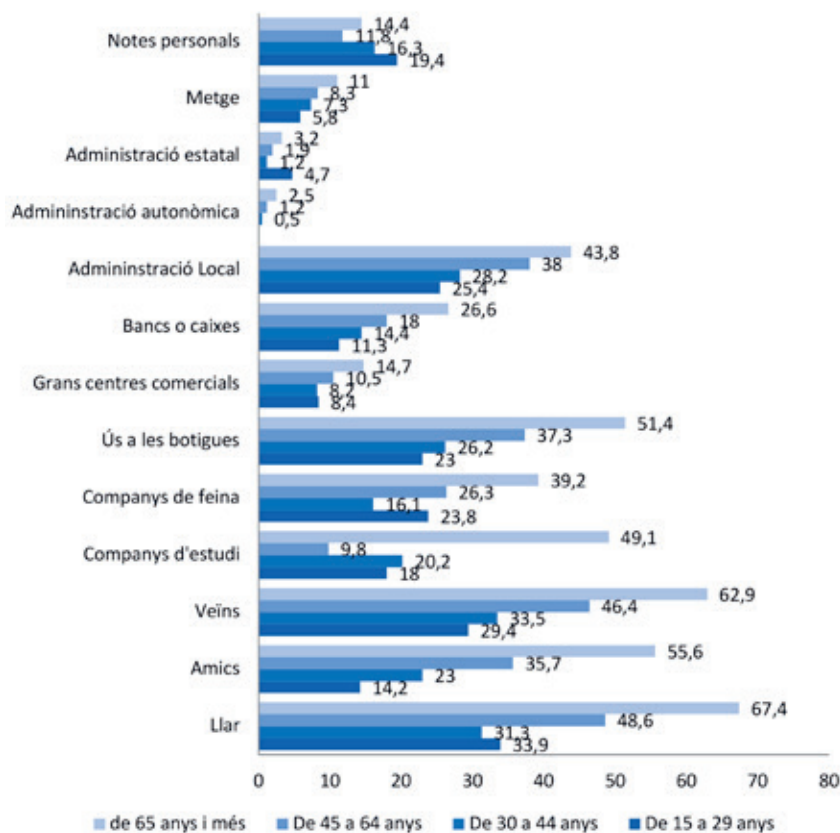
1. Hi ha una diferència de manteniment del català en diversos àmbits entre els nascuts a la Franja i els nascuts a la resta de territoris de parla catalana. S'observa que a la llar, amb els amics, els veïns i els companys de feina, a les botigues i l'administració local, els originaris de la Franja usen més el català que no pas els nats en altres àrees catalanòfones, els quals, d'altra banda, tendeixen a utilitzar més el castellà. En canvi, en l'administració autonòmica i estatal, el metge, els bancs i caixes, els grans centres comercials, amb els companys d'estudis i en les notes personals, són justament els nascuts a la Franja els que abandonen més el català en favor del castellà, mentre que els nats a la resta de territoris de parla catalana usen més aquesta llengua. És possible que aquesta variació s'hagi de relacionar amb la formalitat dels contextos comunicatius, no tan propers a la vida quotidiana dels parlants com els anteriors, la qual exigeix un coneixement de la llengua que creuen no tenir els frangencs.
2. Es constata igualment una diferència entre els nascuts a la resta d'Aragó i els nats a la resta d'Espanya. Els primers es mostren més proclius a emprar el català, si sumem les opcions només i més, a la llar, amb els veïns, els companys d'estudis, les botigues, els bancs i les caixes, l'administració local i les notes personals; a més són també els que usen en un tant per cent més elevat les dues llengües per igual en tots els camps, excepte amb els companys de feina i a l'administració local. Així doncs, el català té un major poder d'atracció en aquest grup de parlants, possiblement per ser més sensibles a la realitat lingüística de la pròpia comunitat autònoma.

Els usos lingüístics i el factor edat

L'anàlisi dels usos lingüístics a la Franja en funció de l'edat dels parlants posa en relleu, des d'una perspectiva global, que les generacions dels grans (de 45 anys endavant) utilitzen més el català que no pas les generacions més joves

(de 15 a 44 anys) i que, en conseqüència, són aquests els qui tendeixen a emprar més el castellà (veg. Gràfic 6.14). Així mateix, en línies generals, es palesa un cert equilibri pel que fa a l'ús de les dues llengües en les diferents opcions bilingües. Tanmateix, cal fer algunes precisions segons els àmbits.

GRÀFIC 6.14
ÚS DEL CATALÀ SEGONS EL LLOC L'EDAT. LA FRANJA, 2014. PERCENTATGES

La tònica que hem presentat com a general s'acompleix amb els amics, els veïns, les botigues, els establiments comercials, els bancs o caixes, l'administració local i el metge; en el cas de l'administració autonòmica i l'administració estatal, són poc significatives les xifres referents a la utilització del català. En canvi, a la llar, tot i que hi ha una davallada progressiva en l'ús exclusiu del català segons descendeix l'edat dels parlants, veiem que en el grup dels més joves augmenta el percentatge en relació amb la població de 30 a 44 anys, de manera que d'un 31,3% es passa a un 33,9%, una diferència de més de dos punts

que apunta una mínima recuperació de l'ús exclusiu del català dins el nucli familiar. Cal assenyalar, a més, que encara que disminueix el nombre de persones que usen només el català en el grup de 30 a 44 anys, s'hi produeix un increment significatiu, respecte dels altres grups d'edat, de les opcions bilingües, en especial de la que preval més el català o un ús equitatiu de les dues llengües.

Amb els companys d'estudis també s'observa un comportament gens habitual. De fet, es comprova, en primer lloc, que només el 9,8% dels parlants de 45 a 64 anys manté un ús exclusiu del català i que, per contra, és considerable el percentatge dels qui opten per solucions bilingües, sobretot la paritària entre castellà i català. En segon lloc, entre els parlants de 30 a 45 anys hi ha un augment dels qui usen només castellà, mentre que perden força els usos bilingües. Aquesta situació que caracteritza els dos grups generacionals intermedis pot estar motivada per l'interlocutor, un factor que, segons hem comentat abans, condiona notablement en aquest àmbit l'ús lingüístic. En qualsevol cas, les dades referides a la generació més jove ratifica que el català s'està emprant menys que abans.

En relació amb els companys de feina, el que s'observa d'especial és que els enquestats de 30 a 45 anys posseeixen el percentatge més baix d'ús exclusiu de català, un 16,1%, i el més elevat d'ús exclusiu de castellà, un 58,3%, segurament per una major presència en aquest grup d'interlocutors castellanoparlants. En canvi, entre la població més jove hi ha un creixement en l'ús exclusiu de català i un descens en el de castellà, cosa que posa de manifest una lleugera tendència a utilitzar més el català, potser originada per una major interacció amb treballadors catalanoparlants en aquest grup d'edat i no tant per la voluntat conscient de parlar aquesta llengua.

Finalment, cal remarcar que la redacció de les notes personals és l'únic àmbit en què hi ha un ascens en l'ús del català de manera inversament proporcional a l'edat, i alhora s'incrementa la utilització del castellà gradualment amb l'edat. Així, el 19,4% dels més joves usa únicament el català mentre que tan sols ho fa el 14,4% dels més grans, i el 68,6% dels més joves empra castellà, mentre que ho fa el 81,3% dels que tenen més de 65 anys; a més, entre el més joves també puja una mica el nombre d'usuaris de català i de castellà de forma paritària. Aquest comportament més favorable al català per part dels parlants que tenen de 15 a 29 anys ha estat afavorit per l'aprenentatge de la llengua a l'escola, encara que sigui d'una manera voluntària. Per tant, és possible que, a poc a poc, es vagin incorporant més individus capaços d'escriure igual en català que en castellà i d'escollir, si més no, l'ús d'ambdues llengües en aquest àmbit.

Síntesi i conclusions

Els usos interpersonal dels habitants de la Franja s'estructuren sobre la base de dues llengües, el català i el castellà, que mantenen una mitjana d'utilització de 49,9% i 46,5%, respectivament. Però, també s'observa l'aparició d'altres llengües estrangeres, amb una mitjana del 3,6%, mantingudes bàsicament pels estrangers no-castellanoparlants en els àmbits més privats de la comunicació personal. Certament, el català és la llengua més emprada, però es percep que el castellà és la més beneficiada en el conjunt dels àmbits intercomunicatius. Des d'una perspectiva diacrònica, es pot afirmar que hi ha un canvi significatiu de 2004 a 2014, perquè la mitjana d'utilització de català i castellà, transcorreguda una dècada, pràcticament s'ha equiparat a causa de l'important descens de l'ús del català.

Tanmateix, els habitants de la Franja no conformen dos blocs lingüístics tancats i aïllats, perquè és una minoria la població que parla exclusivament català o castellà: 9,4% i 16,2%, respectivament. La realitat confirma que la majoria d'ells fa servir en alguna proporció les dues llengües i que, des d'una perspectiva global, prevalen els usos més o menys bilingües. També s'observa que, dins d'aquest comportament, resulta més afavorit el català perquè els enquestats declaren usar-lo entre el 80% i el 99% de les ocasions durant un dia. I probablement el fet més negatiu és comprovar que hi ha un 22,8% de la població que afirma no parlar mai en català, davant un 9,4% que assegura no enraonar mai en castellà. Això suposa que el castellà és utilitzat per gairebé tota la població, també per als que no la tenen com a llengua inicial, i que, en canvi, el català no és emprat per un conjunt important de castellanoparlants i al·loglots.

L'anàlisi dels usos lingüístics per àmbits permet constatar que a la Franja són el català i el castellà les llengües que, soles o combinades, aclaparen tots els àmbits que aquí s'han considerat, i que altres llengües resten limitades als àmbits més privats. Així mateix, es pot afirmar que en aquest territori catalanoparlant d'Aragó persisteix una distribució funcional de les llengües, perquè els parlants canvien de codi generalment segons l'interlocutor, el grau de privacitat, de formalitat i de l'acte comunicatiu. En conjunt, s'evidencia una tendència a distribuir l'ús oral del català i el castellà entre àmbits privats (més informals) i àmbits públics (més formals). Es veu que preval el català en aquells que podríem considerar més privats, com son la llar, els amics i els veïns, però succeeix tot el contrari amb els companys d'estudi i de feina. En canvi, predomina el castellà en tots els àmbits públics, encara que a les botigues es palesa cert equilibri entre les dues llengües i a l'administració local un major ús de

català que a les altres administracions (autonòmica i estatal). Aquest desviament d'alguns àmbits en relació amb el seu grau de privacitat i formalitat, deixa clar que no són els únics factors que determinen la tria d'un idioma concret, sinó que la utilització del català o del castellà se supedita en bona mesura als interlocutors; i, a més, es palesa que les opcions unilingües resulten més beneficiades que les bilingües. Per tant, l'existència de població sense un coneixement actiu del català entre els companys d'estudi i de feina, en els grans establiments comercials, en bancs i caixes, en l'àmbit sanitari, en l'administració autonòmica i l'administració estatal, pot fer que el catalanoparlant de la Franja s'acomodi a l'interlocutor i faci servir tan sols el castellà. En definitiva, el català a la Franja s'usa en funció de la privacitat i informalitat de l'àmbit, però encara més en funció de si l'altra persona el sap enraonar. Per tant, mentre que els monolingües castellanoparlants i els al·loglots tenen l'opció de viure només en castellà, difícilment és factible per als catalanoparlants fer-ho en català, ja que tenen una arrelada tendència a adoptar el castellà en els àmbits en què hi ha interlocutors de qui se pressuposa que no sabran català i que solen desenvolupar un comportament monolingüe en castellà.

Cal afegir, a més, que el panorama que acabem de presentar es repeteix bàsicament si creuem les dades generals amb les variables llengua inicial i lloc de naixement. Els que tenen el català com a llengua inicial i els nascuts en els territoris catalanòfons són els que utilitzen majoritàriament aquesta llengua, que la fan servir sobretot a la llar, amb els veïns i els amics, a les botigues i a l'administració local, que aquest ús s'equipara amb el del castellà en els bancs i les caixes, i que es redueix notablement amb el metge, a les administracions (autonòmica i estatal) i en la redacció de notes personals. A més, els nascuts en terres catalanòfones constitueixen el grup de parlants més procliu als usos bilingües i per això són els que fan fluctuar més l'ús del català. I dins d'aquest col·lectiu, els nascuts a la Franja es mostren més associats a la llengua autòctona a la llar, amb els amics, els veïns i els companys de feina, a les botigues i a l'administració local, mentre que a la resta d'àmbits són més afectes a la llengua pròpia els nats en altres comunitats catalanoparlants. D'altra banda, l'anàlisi dels usos lingüístics segons l'edat certifica que, en general, els grans (més de 45 anys) utilitzen més el català que no pas els joves (menys de 44 anys), perquè són aquests els que fan servir més el castellà. S'ha de ressaltar, però, que a l'hora d'escriure notes personals, tot i fer-ho en castellà la majoria, més d'un 19% dels més joves de 15 a 29 anys utilitza el català, comportament que de segur ha estat propiciat per l'aprenentatge del català a l'escola, encara que en unes condicions per davall del que mínimament es pot exigir per a l'ensenyament com cal d'una llengua pròpia.

De l'any 2004 a l'any 2014, el castellà ha guanyat terreny enfront del català en l'ús diari de les dues llengües per part dels habitants de la Franja, entre d'altres coses perquè la incorporació de castellanoparlants inicials i d'al·loglots a l'ús del català és poc significativa, segons demostra l'elevada xifra dels no-usuaris d'aquesta llengua, la qual ha augmentat considerablement en deu anys. Certament, el panorama no ha variat gaire durant aquesta dècada, perquè els parlants segueixen triant majoritàriament usos lingüístics bilingües, mentre que les opcions unilingües representen, com s'ha dit, una minoria. Però, sí que hi ha una important disparitat dins l'opció del bilingüisme, perquè el percentatge dels qui s'inclinaven cap a l'ús del català en 2004 minva notablement en 2014, ja que augmenta el nombre dels qui es decanten pel castellà. Es referma, així, el fet que ja es constata en l'estudi sociolingüístic de la Universitat de Saragossa de 1995 i que, dissortadament, ha arrelat amb força entre la població de la Franja: ens referim a l'adequació del catalanoparlant a la llengua de l'interlocutor, de manera que el castellanoparlant i l'al·loglot no tenen cap necessitat d'utilitzar el català. En 2014 es comprova que els catalanoparlants es passen més fàcilment al castellà, fins i tot en àmbits que en 2004 restaven clarament reservats al català.

Els canvis en els usos lingüístics a la Franja i els factors que ocasionen la reducció de l'ús del català en els diferents àmbits són els mateixos que actuen a Catalunya (cf. Generalitat de Catalunya, 2015: 25-27), però amb una diferència important entre les dues societats que pot influir definitivament en el futur de la llengua catalana. Ens referim a l'absència en territori aragonès, a hores d'ara, d'una política lingüística decidida que ajudi a fomentar l'aprenentatge i l'ús del català, cosa que no succeeix a Catalunya, on s'han desenvolupat polítiques públiques que han permès, encara que sigui d'una manera parcial i insuficient, contrarestar la davallada de l'ús del català. Sense aquesta política i sense una planificació d'accions adreçades explícitament, en primer lloc, a reconèixer la catalanitat lingüística del territori per part de tota la societat aragonesa (inclosos els mateixos frangencs) i, en segon lloc, a reduir els riscos de minorització del català, difícilment podrà capgirar-se aquesta desafecció al català que comença a arrelar entre la població de la Franja.

Bibliografia

- GENERALITAT DE CATALUNYA (2015). *Anàlisi de l'Enquesta d'usos lingüístics de la població, 2013. Resum dels factors claus*. Barcelona: Generalitat de Catalunya-Departament de Cultura.
- MARTÍN ZORRAQUINO, María Antonia *et al.* (1995). *Estudio sociolingüístico de la Franja Oriental de Aragón*. Zaragoza: Universidad de Zaragoza-Gobierno de Aragón.

CAPÍTOL 7
LAS ACTITUDES, LAS REPRESENTACIONES
LINGÜÍSTICAS, EL APRENDIZAJE DE CATALÁN
EN ADULTOS Y LAS DENOMINACIONES DE LA LENGUA

Anchel Reyes Garreta
Seminario Aragonés de Sociolingüística

Miguel Montañés Grado
Universidad de Zaragoza

Chabier Gimeno Monterde
Universidad de Zaragoza

Introducción

En el siguiente capítulo nos disponemos a estudiar las representaciones y actitudes lingüísticas de la población de la Franja, así como la realidad del aprendizaje de la lengua por medio de cursos de formación para adultos. En este sentido, hemos de definir las representaciones como las percepciones que la población tiene sobre su propia comunidad lingüística, y las actitudes, como predisposiciones a una determinada actuación en situaciones concretas.

Nuestro análisis seguirá el siguiente esquema: tomaremos primero las actitudes y las representaciones de toda la población en general, seguidamente trataremos éstas según grupos de edad y se cerrará el apartado con un análisis según la lengua inicial y el lugar de procedencia. Por último, analizaremos los principales grupos que muestran interés por mejorar o aprender catalán, y la composición social de los cursos para adultos.

¿En qué lengua se inician las conversaciones de la población de la Franja?

Como se observa en el estudio de los diferentes territorios de Querol *et al.* (2007), dos temas recurrentes en la sociolingüística de la lengua catalana son los comportamientos en las conversaciones bilingües y la frecuencia en la que se inician las conversaciones en catalán. En 2014 el 38,1 % de los encuestados declara que inicia siempre sus conversaciones en catalán, el 23,8 % que lo hace muy a menudo, el 17,9 % responde que las inicia pocas veces y el 20,2 %

declara que nunca lo hace. Este comportamiento está ligado con los usos interpersonales y con el origen geográfico familiar según los estudios realizados en otros Territorios de Lengua Catalana (Querol *et al.* 2007; Generalitat de Catalunya 2015).

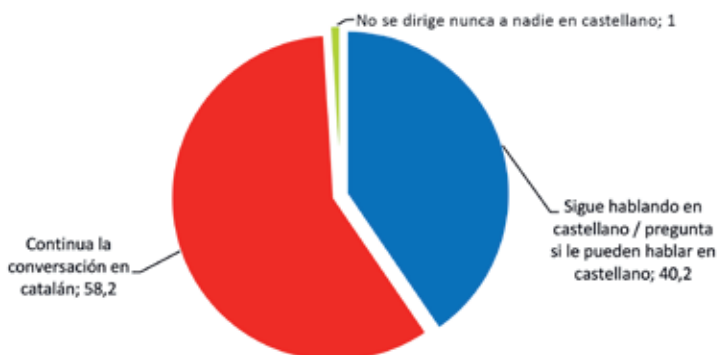
En los dos gráficos siguientes observaremos como se comportaba la población de la Franja en las conversaciones bilingües, esto es, las conversaciones donde se usaba más de una lengua, en el 2014:

GRÁFICO 7.1
ACTITUD DE LA POBLACIÓN CUANDO SE DIRIGE A ALGUIEN EN CATALÁN Y LE CONTESTAN EN CASTELLANO.

Fuente: EULF 2014 y elaboración propia.

GRÁFICO 7.2
ACTITUD DE LA POBLACIÓN CUANDO SE DIRIGE A ALGUIEN EN CASTELLANO Y LE CONTESTAN EN CATALÁN.

Fuente: EULF 2014 y elaboración propia.

Como podemos observar en estos dos gráficos la actitud mayoritaria en las conversaciones bilingües es la convergencia hacia la lengua que utiliza la otra persona, aunque detectamos ciertas diferencias. En este sentido observamos que el mantenimiento del castellano es mayor que el mantenimiento del catalán y la convergencia es mayor hacia el castellano que hacia el catalán. Por tanto se puede afirmar que en conversaciones con la presencia de catalán y castellano, el castellano es más beneficiado.

Si comparamos las actitudes registradas en 2004 con las registradas en 2014 (excluyendo a las poblaciones del Mezquín –Bergantes de nuestro análisis por falta de datos en 2004) apreciamos que en diez años se ha dado un importante avance del castellano en las conversaciones bilingües. En las conversaciones iniciadas en catalán y contestadas en castellano se ha triplicado el número de personas que no se dirigen nunca a nadie en catalán. Las personas que mantienen el catalán por su parte se encuentran en una proporción similar a la de diez años antes, mientras que los convergentes hacia el castellano descienden diez puntos. Por otro lado, los cambios en las conversaciones iniciadas en castellano también han sido importantes, ya que se ha duplicado el número de personas que mantienen el castellano y se ha reducido en 19 puntos la proporción de personas que convergen al catalán.

Estos indicadores evidencian un claro retroceso de las actitudes de uso del catalán en los últimos diez años. Como veremos más adelante en el capítulo, este cambio de actitudes parece estar ligado más a la llegada de inmigrantes durante esta década que a un cambio de interno en la población autóctona.

La unidad de la lengua y las percepciones de uso

En la Encuesta de Usos Lingüísticos de la Franja se han analizado las percepciones y las preferencias lingüísticas de sus habitantes. Gracias a la encuesta conocemos la opinión de la población sobre la unidad lingüística, ya que como veremos seguidamente hay cierto consenso social en este tema, que en el campo académico es unánime.

También se han obtenido datos de la percepción del uso pasado, actual y futuro del catalán en el territorio, tanto del uso personal como del uso de la lengua desde una perspectiva abstracta. Todos estos datos son comparables con la encuesta realizada en 2004, lo que ha permitido realizar un análisis longitudinal, aunque hay que recordar que en este análisis no se tienen en cuenta las poblaciones del Mezquín-Bergantes ya que esa zona no fue encuestada en el 2004.

La pregunta sobre la unidad de la lengua que se plantea es si lo que se habla en Cataluña, Valencia, las Islas Baleares y la franja de Aragón es la misma lengua. Con esta formulación se separa la conciencia de unidad lingüística de los conflictos identitarios sobre su denominación. En 2014 el 79,9% de los habitantes de la franja están o totalmente de acuerdo o más bien de acuerdo en que la lengua catalana es la misma que la que se habla en el resto de territorios. El 59,9% de los habitantes de la Franja están totalmente de acuerdo, mientras el 20,0% está más bien de acuerdo. Existe una minoría del 12,9% que está más bien en desacuerdo y un sector más minoritario todavía del 5,4% que está totalmente en desacuerdo con la unidad de la lengua catalana. En conjunto suman el 18,3% de las personas de más de 15 años de las comarcas aragonesas de lengua catalana.

Entre 2004 y 2014 apreciamos un pequeño descenso en la conciencia de la unidad de la lengua. En el 2004 un 72,3% estaban totalmente de acuerdo con la unidad lingüística, mientras que en 2014 este resultado ha sufrido una caída de 12,4 puntos porcentuales, situándose en el 59,9% de personas que declaran que están totalmente de acuerdo con que se trata de la misma lengua. Si tenemos en cuenta los que están de acuerdo y los que están más bien de acuerdo está caída es menor, situándose en los 6,8 puntos, siendo los que están de acuerdo o más bien de acuerdo un 86,7% en 2004 y un 79,9% en 2014. De forma inversa, en estos diez años ha crecido el número de personas que se manifiestan más bien en desacuerdo o totalmente en desacuerdo de la unidad lingüística, pasando de ser el 10,5% en el 2004 al 18,1% en el 2014. Debe destacarse que el año 2004 la Franja era uno de los territorios que tenía un porcentaje más elevado de favorables a la afirmación, entre todos los territorios de los que se disponía de información.

Contrastando con la caída de la conciencia de unidad lingüística en los diez años objeto de estudio, la denominación culta de la lengua (catalán) crece hasta alcanzar la primera posición frente a denominaciones localistas y peyorativas, como ya señaló Sorolla (2015) en explotaciones previas de la encuesta.

En ambos cuestionarios se preguntaba a las personas de la Franja sobre «su lengua» y ellos respondían de forma espontánea con una denominación. Los resultados muestran cambios importantes entre las respuestas obtenidas en el 2004 y en el 2014. En 2004 un 43,8% denominaba de forma peyorativa la lengua con términos como «Chapurriau», un 35,6% se refería a ella por medio de un localismo como «Fragatí» o «Favarol» y solamente un 20,6% se refería a la lengua como catalán. Sin embargo, en 2014 la respuesta espontánea de «catalán» pasa a ser la primera opción siendo la respuesta del 45,6% de las

personas encuestadas, seguida por localismos en el 27,7% de los casos y por una denominación peyorativa en el 26,7%. Como vemos la denominación de catalán gana peso, mientras que las denominaciones localistas pierden 7,9 puntos y las peyorativas 17,1. Debe tenerse en cuenta que entre los dos estudios, de 2004 y 2014, se produjo el debate de dos leyes de lenguas, en el cuál la denominación que se daba a la lengua catalana fue un tema central, momento en que se popularizó la denominación de LAPAO.

Debemos señalar que esta pregunta ha sufrido un pequeño cambio en su formulación en ambos cuestionarios siendo en la primera una denominación puramente espontánea y en 2014 siendo codificada por los encuestadores, pudiendo haber un pequeño sesgo entre ellas que, presumiblemente, no explica los importantes cambios observados.

En el cuestionario también se realizó una pregunta sobre la percepción que tienen los propios habitantes de la Franja sobre el uso del catalán.¹ Los resultados reflejan que casi la mitad de los encuestados piensan que se usa mucho, un 28,6% que se usa bastante, el 13,7% que se usa normal y el 9,2% que se usa poco. En conjunto el 76,8% piensa que se usa mucho o bastante, mientras que el 22,9% opinan que se usa normal o poco. A pesar que los datos empíricos indican lo contrario (véase el capítulo 6), estos resultados indican un avance de la percepción en las representaciones sobre el uso de la lengua con respecto al 2004, ya que los que pensaban que se utilizaba mucho eran algo más de un tercio, mientras que en el 2014 representan un 48,6%, del mismo modo, los que pensaban que se hablaba normal o poco eran el 31,1% mientras que en el 2014 son el 22,3%.

Los cruces de variables indican que la población que manifiesta un mayor uso del catalán o mayor contacto con el idioma tiende a tener unos resultados mayores en la percepción de uso, como se verá más adelante en el capítulo con la relación entre usos lingüísticos, lengua inicial y lugar de nacimiento.

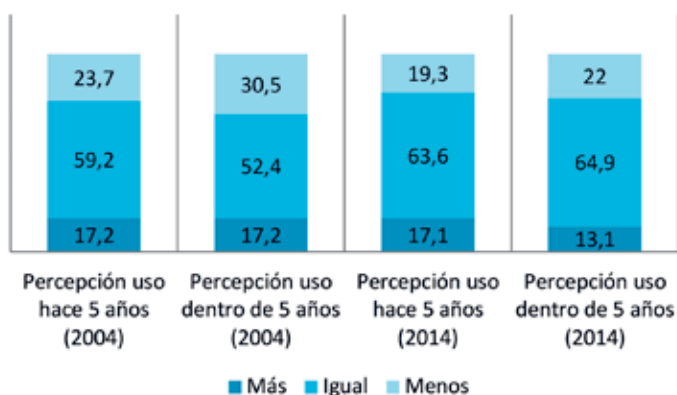
En cuanto a la preferencia personal del uso futuro de las lenguas, cuando se pregunta a los habitantes de las comarcas de lengua catalana en qué lengua les gustaría hablar el 17,8% querrían vivir completamente en catalán, el 11,6% más en catalán que en castellano, prácticamente la mitad de la población en ambas lenguas, el 5,7% más en castellano que en catalán y el 8,8% solamente en castellano. En otras lenguas y combinaciones querrían hablar el

1 Evidentemente en el cuestionario se utiliza siempre la denominación que el encuestado ha dado a su lengua.

6,5% de los habitantes mayores de 15 años. Estos resultados indican que la mayor parte de la población se inclina hacia el bilingüismo, habiendo dos minorías que apuestan por el monolingüismo castellano y catalán, siendo el doble la que prefiere el monolingüismo catalán que la que prefiere el castellano, sumando entre las dos algo más de un cuarto de la población de la Franja.

Estos datos no son incompatibles con la posibilidad del avance del uso social del catalán, ya que indican que solamente el 8,8% no quieren hacer una parte de su vida en catalán, teniendo todo el resto de habitantes de la Franja el deseo de hablar en mayor o menor medida catalán en su vida cotidiana.

GRÁFICO 7.3
PROPORCIÓN DEL USO DEL CATALÁN EN EL PASADO Y EL FUTURO

Fuente: EULF de 2004 y 2014 y elaboración propia.

La percepción en el uso de la lengua en el pasado cercano y la predicción de uso en el futuro se han mantenido bastante estables en los dos años estudiados. En todas las preguntas ha resultado mayoritaria la opinión de permanencia, debido a que la mayoría de encuestados consideran que se hablaba o se hablará igual.

Por otro lado, el resultado del uso pasado y futuro refleja un estado de opinión ligeramente pesimista, ya que el porcentaje de personas que piensan que se hablaba o se hablará menos es mayor en todos los casos al que piensa que se hablaba o se hablará más.

Sin embargo, estos indicadores son contradictorios con los resultados de percepción de uso actual, ya que como hemos visto anteriormente, el porcentaje de personas que piensan que el catalán se usa mucho es mayor en 2014 que en 2004, mientras que el de las que piensan que se usa normal o poco es menor.

¿Cómo afecta la edad a las actitudes y las representaciones lingüísticas?

Actitudes lingüísticas y edad

Mediante el análisis sociolingüístico de esta encuesta, se pueden diferenciar cuatro rangos de edad muy utilizados en todo tipo de estudios, entre ellos en los de demolingüística del catalán: desde los 15 años a los 29 los *jóvenes*, desde los 30 a los 44 los *adultos jóvenes*, de los 45 a los 64 los *adultos maduros* y por último las *personas mayores* de más de 65 años.

A mayor edad existe un número mayor de personas que inician «siempre» sus conversaciones en catalán, el 63,5 % de los mayores, el 45 % de los adultos maduros, el 25 % de los adultos jóvenes y el 14,7 % de los jóvenes. Esto se explica en parte por una mayor presencia entre la gente joven de personas nacidas en otros países que hablan lenguas diferentes del catalán, como señalan otros estudios similares de los Territorios de Lengua Catalana (Querol *et al.* 2007).

Si tomamos en conjunto iniciar en catalán «siempre» o «muy a menudo» las conversaciones, podemos observar en la siguiente tabla que los adultos maduros y las personas mayores tienen una mayor tendencia a iniciar siempre o muy a menudo las conversaciones en catalán, mientras que los jóvenes y los adultos jóvenes se reparten en dos mitades entre los que inician las conversaciones en catalán siempre y muy a menudo con los que no lo hace nunca o casi nunca.

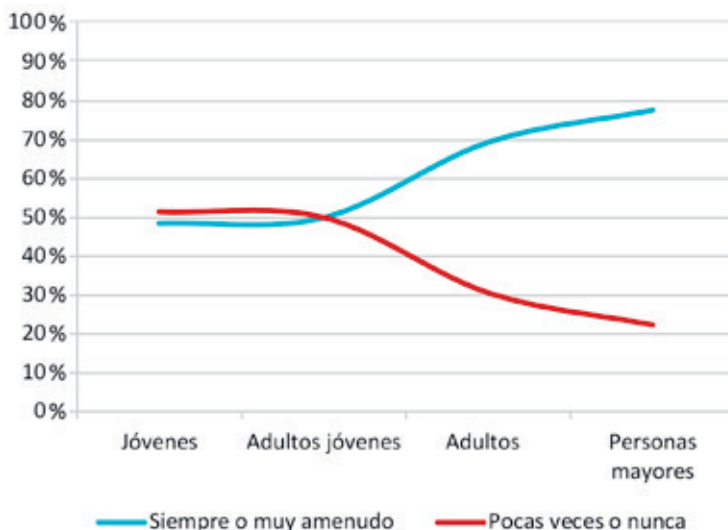
TABLA 7.1
FRECUENCIA INICIA LAS CONVERSACIONES EN CATALÁN.

	Jóvenes	Adultos jóvenes	Adultos maduros	Mayores
Siempre o muy a menudo	48,5 %	50 %	69,4 %	77,7 %
Pocas veces o nunca	51,5 %	50 %	30,6 %	22,3 %

Fuente: EULF 2014 y elaboración propia.

En el caso de las conversaciones iniciadas en catalán que son contestadas en castellano los usos lingüísticos también varían entre generaciones. El mantenimiento del catalán es mayor entre los jóvenes y las personas mayores (9,1 % en estas franjas de edad), mientras que los adultos maduros mantienen el catalán en un 5,2 % de los casos. A la hora de continuar la conversación en castellano son los jóvenes los que más convergen (el 84,1 % de estos), seguidos de los adultos jóvenes, los mayores y los adultos maduros.

GRÁFICO 7.4
FRECUECIA INICIA LAS CONVERSACIONES EN CATALÁN.

Fuente: EULF 2014 y elaboración propia.

Que en los jóvenes haya más mantenimiento de la lengua y también más convergencia se explica porque en este grupo de edad el porcentaje de personas que no se dirigen a nadie en catalán es el más bajo (6,8 %).

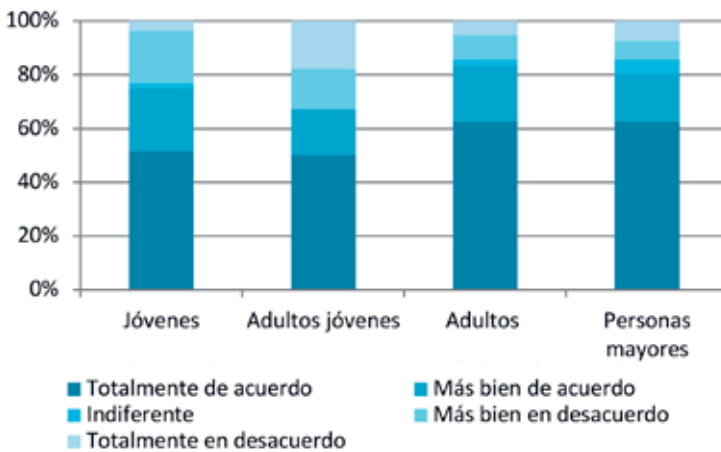
En cuanto a las conversaciones iniciadas en castellano que son contestadas en catalán no hay diferencias importantes en el comportamiento que provocan en las diferentes franjas de edad, aunque se observa que entre los adultos jóvenes hay una tendencia menor a la convergencia al catalán y un mayor porcentaje de respuestas de personas que piden que les hablen en castellano, coincidiendo con un mayor número de inmigrantes en esta franja de edad, que representan al 24,5 % de las personas encuestadas de entre 30 y 45 años.

Edad y representaciones lingüísticas

Al igual que las actitudes analizadas en el apartado anterior, las representaciones lingüísticas también tienen variaciones según los grupos de edad. La opinión sobre la unidad de la lengua, la percepción del uso presente, pasado y futuro o el deseo de hablar en una u otra lengua cambian si se trata de personas jóvenes, de adultos jóvenes, de adultos maduros o de personas mayores.

Tres cuartos de los jóvenes están de acuerdo o más bien de acuerdo en la unidad de la lengua catalana, mientras que el otro cuarto está en desacuerdo o más bien en desacuerdo. Por su parte, algo menos de cuatro quintos de los adultos jóvenes están de acuerdo o más bien de acuerdo, mientras que algo más de un quinto están en desacuerdo o más bien en desacuerdo. Los adultos maduros están de acuerdo o más bien de acuerdo en el 83,5 % de los casos y en desacuerdo o más bien en desacuerdo en el 14,2%. Por su parte cuatro quintos de las personas mayores están de acuerdo, al 5,5 % le es indiferente y el 14,1 % está en desacuerdo

GRÁFICO 7.5
GRADO DE ACUERDO CON LA UNIDAD DE LA LENGUA
POR GRUPOS DE EDAD.

Fuente: EULF 2014 y elaboración propia.

En cuanto a la conciencia sobre la unidad de la lengua catalana se observa que los jóvenes tienen una opinión menos favorable que las personas mayores. Aunque muy matizado, hay un retroceso sobre la unidad de la lengua. Pero este retroceso se asocia al aumento de castellanohablantes en las cohortes más jóvenes, ya que la oposición a la unidad de la lengua es significativamente alta entre jóvenes castellanohablantes.

Por otro lado, también es interesante conocer cuáles son las representaciones sobre los usos lingüísticos de los habitantes de la Franja según la edad. A mayor edad el porcentaje de personas que opinan que el catalán se usa mucho aumenta, e inversamente, a menor edad se incrementa el porcentaje de perso-

nas que opinan que se usa bastante o normal, lo que indica que en los círculos de las personas mayores y los de los adultos maduros se percibe mayor uso que en los círculos de los jóvenes y los adultos jóvenes.

La creencia de que el idioma se utiliza poco es de un 18,1 % entre los jóvenes, un 12,9 % entre los adultos jóvenes y un 8,1 % entre las personas mayores. Observamos que la juventud tiene unas representaciones sobre el uso del catalán hablado en Aragón más pesimistas que el resto de grupos de edad.

Entre los mayores se dan los mayores resultados de querer utilizar solamente catalán en el futuro, con un 28,9 %. Por su parte los jóvenes quieren hablar solamente catalán con un 17,5 %, los adultos jóvenes que son un 11,2 % y los adultos maduros un 15,8 %. Entre los que quieren hablar igual castellano y catalán el porcentaje mayor es el de adultos jóvenes con un 59,1 %, siguiéndole un 49,1 % de los adultos maduros, un 48,8 % de los jóvenes y un 39 % de las personas mayores. Quieren hablar solo en castellano un 10 % de los adultos jóvenes, un 9,2 % de los adultos maduros y un 10,6 % de los mayores. En cuanto a los que prefieren hablar más catalán que castellano no hay gran diferencia por edad, igual que entre los que quieren hablar más castellano que catalán. En otras lenguas y combinaciones quieren vivir un 12,9 % de los jóvenes y un 8,1 % de los adultos maduros.

Los jóvenes son los más optimistas sobre el uso futuro del catalán, ya que un 21,1 % piensa que se usará más dentro de cinco años y un 15,3 % que se usará menos. Siguiendo a los jóvenes las personas mayores son el segundo grupo más optimista con un 11 % de personas que opinan que se usará más y un 21,6 % que se usará menos. Por otro lado, un 10,9 % de los adultos jóvenes piensa que se usará más, frente al 28,5 % que piensa que se usará menos, y un 9,5 % entre los adultos maduros piensa que se usará más y un 24,8 % que se usará menos. Debe tenerse en cuenta una constante que vemos que se repite en varios apartados: aunque la lengua está más minorizada demográficamente entre los jóvenes, en este grupo de edad parece que las representaciones suelen repuntar a favor del catalán.

En cuanto al uso del catalán en los cinco años anteriores, los jóvenes dan los resultados más altos en más y en menos, estando las respuestas más polarizadas, mientras que los adultos maduros y las personas mayores dan los porcentajes más altos de la respuesta «igual». Nuevamente es la presencia de un mayor contingente de jóvenes procedentes de otros países la que explica el menor porcentaje de respuestas positivas y el mayor de negativas, ya que el 30,2 % de los jóvenes encuestados han nacido en el extranjero.

¿Cómo afectan el lugar de nacimiento y la lengua inicial a las actitudes y representaciones lingüísticas?

En la tradición de estudios demolingüísticos del catalán como en Generalitat de Catalunya (2015), Querol *et al.* (2007), Torres *et al.* (2005) etc., así como en la propia experiencia de los hablantes de los Territorios de Lengua Catalana, se observa que el lugar de nacimiento y la lengua inicial son dos factores clave para explicar las representaciones y las actitudes lingüísticas. La convivencia con el catalán desde la infancia o la procedencia de una realidad social y lingüística distante influyen en las representaciones de la lengua que la persona se hace, y tienen un impacto en las actitudes de uso.

Actitudes lingüísticas, lugar de nacimiento y lengua inicial.

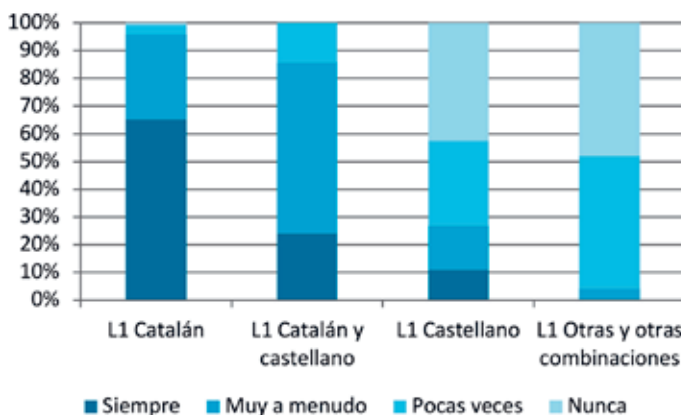
A la hora de iniciar las conversaciones en catalán algo más de la mitad de los nacidos en las comarcas catalanoparlantes inician las conversaciones siempre en catalán, algo más de un tercio las inicia muy a menudo, el 8,1 % pocas veces y el 5,4 % nunca. Del resto de Territorios de Lengua Catalana el 48,3 % inicia sus conversaciones en catalán, un 24,3 % lo hace muy a menudo, un 16,4 % pocas veces y el 10,9 % no las inicia nunca.

Los nacidos en poblaciones del resto de Aragón y del resto del estado tienen un comportamiento muy parecido a la hora de iniciar conversaciones en catalán, diferenciándose por una sola décima aquellos que no inician nunca las conversaciones en esta lengua (55,6 % frente a 55,7 %). Por otro lado, la población nacida en el resto de Aragón tiene una tendencia ligeramente mayor a iniciar las conversaciones en catalán (26,2 % siempre o muy a menudo) mientras que un 22,4 % de los nacidos en el resto del estado inician siempre o muy a menudo las conversaciones en este idioma. Los nacidos en el extranjero se dividen en dos mitades, los que inician las conversaciones en catalán pocas veces (50,4 %) y los que no lo hacen nunca (47,7 %).

Estos datos por lugar de nacimiento son muy parecidos a los que obtenemos cuando cruzamos la variable de iniciar conversaciones en catalán con la de lengua inicial. Observamos que los extranjeros tienen unos resultados casi idénticos a los de las personas alóglotas, dividiéndose en dos mitades entre los que no inician nunca sus conversaciones en catalán y los que las inician pocas veces. Hay que recordar que no todos los extranjeros son alóglotas, ya que una parte importante de ellos nacieron en países de habla hispana, como se señala en el capítulo dos. Por otro lado, la mayoría de los que tienen el castellano como única lengua inicial comienzan pocas veces o nunca sus conversaciones en catalán. Por último, los que tienen catalán como lengua inicial, y los que

tienen tanto catalán como castellano, mayoritariamente inician sus conversaciones en catalán la mayor parte de las veces, pero también en castellano. Podéis observarlo en el Gráfico 7.6:

GRÁFICO 7.6
FRECUECIA INICIA CONVERSACIONES EN CATALÁN POR LENGUA INICIAL.

Fuente: EULF 2014 y elaboración propia.

Para analizar las actitudes en las conversaciones bilingües tanto el lugar de nacimiento como la lengua inicial son dos variables clave.

Cuando la persona encuestada habla en catalán y le contestan en castellano la acción mayoritaria para todos los grupos es converger al castellano, como hace el 86,3% de las personas nacidas en los TLC, el 55% de las nacidas en el resto del estado y el 54,7% de las nacidas en el extranjero. De hecho, el 45% de los nacidos en el resto del estado y el 38,2% de los nacidos en el extranjero no se dirigen nunca a nadie en catalán. En esta actitud no se encuentran diferencias entre las personas nacidas en Aragón y las personas nacidas en el resto del estado.

Los nacidos en la Franja convergen más al castellano que los nacidos en el resto de Territorios de Lengua Catalana (el 89,3% de los nacidos en la zona catalanohablante de Aragón frente al 75,7% de los nacidos en los Territorios de Lengua Catalana). En la misma línea el porcentaje de personas nacidas en estos territorios que mantienen el catalán en la conversación es del 11,1% frente al 6,1% de los nacidos en la Franja. También es el doble el número de nacidos en los TLC que no se dirigen nunca a nadie en catalán (8%).

Por lengua inicial, entre los catalanoparlantes iniciales el 7,8% mantiene el catalán como lengua de la conversación y el 89,8% converge a esta segunda

lengua. Los que tienen ambas lenguas como iniciales tienen un comportamiento similar, con un 10,6% de mantenimiento del catalán en la conversación y un 89,4% de convergentes al castellano. Entre los que tienen como lengua inicial el castellano un tercio no se dirige a nadie en catalán y prácticamente la totalidad de los otros dos tercios continua la conversación en castellano. En cuanto a los que tienen otras lenguas iniciales y otras combinaciones el 10,8% sigue hablando en catalán, el 49,9% converge al castellano y el 39,2% nunca se dirige a nadie en catalán.

Cuando la persona entrevistada inicia la conversación en castellano y su interlocutor le responde en catalán los que más mantienen el castellano son el 46,1% de los nacidos en el extranjero, seguidos del 40,8% de los nacidos en la Franja, el 26,5% de los nacidos en los TLC, el 23,7% de los nacidos en el resto de Aragón y el 23,4% de los nacidos en el resto del estado. Por su parte continúan la conversación en catalán el 71,7% de los nacidos en el resto del estado, el 68,6% de los nacidos en el resto del TLC y el 68,5% de los nacidos en el resto de Aragón y por último el 56,9% de los nacidos en la Franja. El 7,9% de los nacidos en el resto de Aragón y el 18,6% de los nacidos en el extranjero piden al interlocutor que le hable en castellano.

Por lengua inicial, siguen hablando en castellano un 36,1% de los que tienen el catalán como lengua inicial, el 49,5% de los que tienen ambas lenguas, el 31,5% de los que tienen L1 castellano y el 55,5% de los que tienen otras lenguas y combinaciones. Por otro lado, el 62,2% de los catalanoparlantes iniciales son los que más convergen al catalán, seguidos muy de cerca por los castellanoparlantes iniciales (59,8%), seguidamente vienen los que tienen ambas lenguas como iniciales (50,5%) y por último los que tienen otras lenguas y combinaciones (26,9%). Además, un 6,1% de los castellanoparlantes iniciales y un 17,6% de los que tienen otras lenguas iniciales y otras combinaciones piden al interlocutor que les hable en castellano.

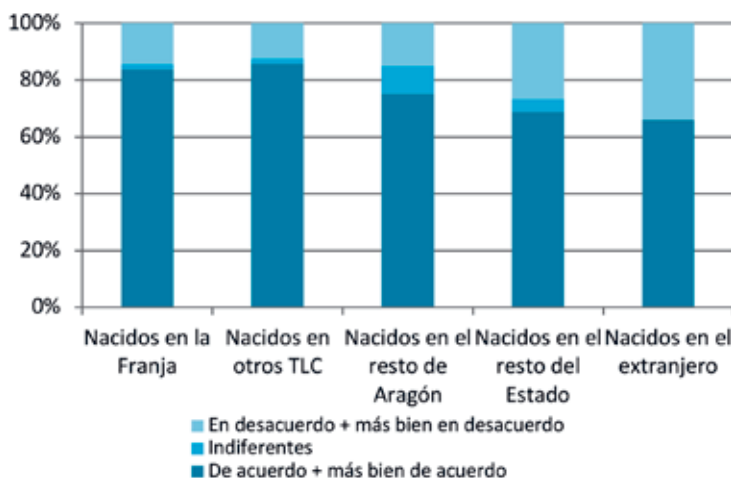
Representaciones lingüísticas, lugar de nacimiento y lengua inicial.

El grupo que presenta una mayor conciencia de la unidad de la lengua es el de los nacidos en otros Territorios de Lengua Catalana. Este hecho se podría explicar por la comprobación vivencial por parte de este grupo de la intercomprensión entre diferentes variedades de la lengua, ya que han convivido al menos con dos variedades del catalán habladas en diferentes territorios. Por otro lado, les siguen de muy cerca aquellas personas nacidas en la Franja. En tercera posición están los aragoneses nacidos en comarcas no catalanófonas, el siguiente grupo con menor conciencia de unidad de la lengua es el de los nacidos en el resto de territorios del estado español, finalizan-

do por el de los extranjeros que es el que menos conciencia de unidad lingüística presenta.

El grupo de nacidos en otras comarcas aragonesas tienen un posicionamiento menos polarizado que el resto, ya que el 48,5 % de ellos no se posicionan ni totalmente de acuerdo ni totalmente en desacuerdo.

GRÁFICO 7.7
POSICIONAMIENTO CON RESPECTO A LA UNIDAD DE LA LENGUA
POR LUGAR DE NACIMIENTO.

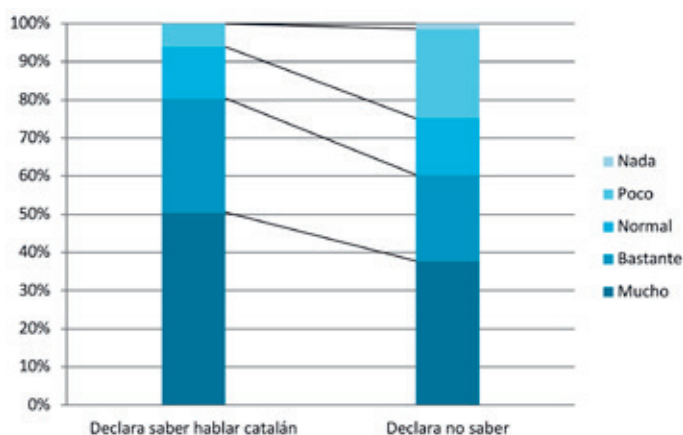
Fuente: EULF de 2014 y elaboración propia.

Según estos datos podemos formular la hipótesis de que, a mayor proximidad lingüística, geográfica y/o cultural de los territorios de nacimiento con las comarcas de la Franja hay mayor conciencia de unidad de la lengua catalana.

Por ejemplo, hay un mayor porcentaje de acuerdo en la unidad de la lengua catalana entre aquellas personas para las que ésta es su única lengua inicial. Entre los hablantes con lengua inicial catalana el 86,2 % están de acuerdo o más bien de acuerdo con la unidad de la lengua catalana, mientras que el 11,9 % están más bien en desacuerdo. Sin embargo, entre aquellos que tienen tanto castellano como catalán como lenguas iniciales el 70,4 % está de acuerdo o más bien de acuerdo con la unidad de la lengua y el 29,6 % en desacuerdo o más bien en desacuerdo. Por su parte, entre los que tienen el castellano como lengua inicial el 72,1 % están de acuerdo o más bien de acuerdo con la afirmación y el 24,1 % en desacuerdo o más bien en desacuerdo.

La percepción del uso del catalán en la Franja está ligada con la relación del hablante con la lengua.² Podemos decir que por lo general a mayor contacto con el catalán mayor será la percepción de uso del idioma. En este sentido hemos detectado que los hablantes de catalán tienen una percepción de uso mayor que los que no lo hablan, y también que la percepción de uso es mayor entre los nacidos en la Franja y los que tienen como lengua inicial catalán.

GRÁFICO 7.8
PERCEPCIÓN DE USO DEL CATALÁN SI SABE O NO SABE CATALÁN.

Fuente: EULF 2014 y elaboración propia.

Los nacidos en la Franja son el grupo que piensa que el catalán se usa más, con un 54,3% que opinan que se utiliza mucho, un 27,8% que opinan que se utiliza bastante, un 10,5% que opinan que se utiliza normal y un 6,8% que piensan que se usa poco. Así como en otros cruces de variables, la población nacida en el resto de Aragón tiene unos resultados semejantes a los del resto del estado, en este caso se sitúa en porcentajes parecidos a los de los nacidos en los Territorios de Lengua Catalana: un 41,4% de los nacidos en los Territorios de Lengua Catalana y un 43,6% de los nacidos en Aragón opinan que se usa mucho, mientras un 32,2% de los nacidos en Territorios de Lengua Catalana y un 31,9% de los nacidos en Aragón opinan que se usa bastante, normal 18,7% y 17,7% respectivamente y poco (6,7 y 6,9 puntos respectivamente).

2 Se puede dar el caso que los hablantes iniciales de catalán esperan mayor uso de la lengua catalana, y perciben que no es tan alto como esperaban, mientras que los castellano-hablantes esperan un uso menor, y por bajo que sea, consideran que se usa mucho. En otros territorios se ha comprobado que ocurren este tipo de hechos.

Entre los nacidos en el resto del estado la mitad opinan que se usa mucho, un tercio que se utiliza bastante y un 15,7 % que se utiliza poco o nada. Por su parte entre los nacidos en el extranjero un tercio opina que se utiliza mucho, un 22,3 % bastante, un 23,5 % normal y un 20,7 % que se usa poco. Debería profundizarse en entender porque los grupos que consideran el catalán se usa mucho son los nacidos en la Franja y en el resto del Estado, mientras que los nacidos en el resto de los Territorios de Lengua Catalana o en el resto de Aragón piensan que el uso es menor.

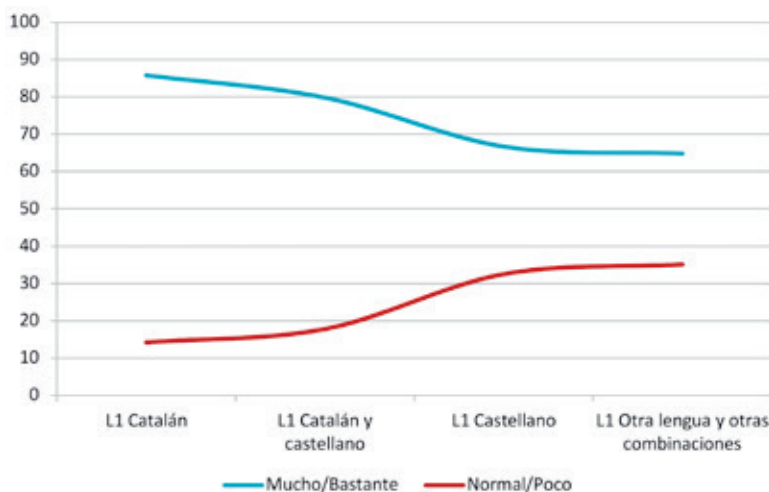
Por lengua inicial la percepción del uso crece si el catalán es lengua inicial del entrevistado y decrece si no lo es. Así pues, volvemos a observar que todos los indicadores apuntan hacia que vivir en un entorno cercano al idioma influye en una percepción de mayor uso.

TABLA 7.2
PERCEPCIÓN DE USO DEL CATALÁN SEGÚN LENGUA INICIAL.

	L1 Catalán	L1 Catalán y castellano	L1 Castellano	Otras L1 y otras comb.
Bastante + Mucho	85,8 %	79,8 %	66,7 %	64,8 %
Normal + Poco	14,2 %	17,8 %	32,5 %	35,1 %

Fuente: EULF 2014 y elaboración propia.

GRÁFICO 7.9
PERCEPCIÓN DE USO DEL CATALÁN SEGÚN LENGUA INICIAL.

Fuente: EULF 2014 y elaboración propia.

Nos interesa saber la preferencia de uso futura de la población objeto de estudio según su lugar de nacimiento y según su lengua inicial. Si bien siempre es difícil hacer predicciones de futuro, sí que podemos señalar tendencias, y para ello utilizamos el indicador de deseo personal de los habitantes de la Franja con respecto a la utilización de las lenguas.

Ante la pregunta de en qué lengua les gustaría hablar en su vida cotidiana un 21,3 % de los nacidos en la Franja querrían vivir solamente en catalán en el futuro, un 17,4 % de los nacidos en el resto de los TLC y un 18,4 % de los nacidos en el extranjero. Preferirían vivir más en catalán que en castellano un 15,1 % de los nacidos en la Franja, un 16,7 % de los nacidos en el resto de los TLC y un 9 % de los nacidos en el resto de Aragón. Querrían hablar en el futuro igual en castellano que en catalán un 51,5 % de los nacidos en la Franja, un 44,3 % de los nacidos en el resto de territorios de los TLC, un 53,8 % de los nacidos en el resto de Aragón, un 63,1 % de los nacidos en el resto del estado y un 40,4 % de los nacidos en el extranjero.

En el futuro preferirían hablar más castellano que catalán un 6,8 % de los nacidos en el resto de los TLC, un 5,7 % de los nacidos en el resto de Aragón, un 7,5 % de los nacidos en el resto del estado y un 8,9 % de los nacidos en el extranjero. El 24,3 % de los nacidos en el resto de Aragón querrían vivir solamente en castellano, seguidos del 17 % de los nacidos en el resto del estado, el 14,5 % de los nacidos en el extranjero y el 7,3 % de los nacidos en el resto de los TLC.

En otras lenguas y combinaciones quiere vivir el 17,8 % de los nacidos en el extranjero, el 7,5 % de los nacidos en el resto de los TLC y el 6,7 % de los nacidos en el resto del estado.

Según su lengua inicial el 25,6 % de los que tienen L1 catalán querría vivir totalmente en catalán, el 18,9 % más en catalán que en castellano y el 48,5 % igual en castellano que en catalán. Entre los que tienen catalán y castellano como lenguas iniciales el 8,7 % querría vivir solamente en catalán, el 16,9 % más en catalán que en castellano, el 58,1 % en las dos y el 11,2 % solamente en castellano. Entre los que tienen L1 castellano un 57,4 % quiere vivir igualmente en castellano y en catalán, el 9,4 % más en castellano que en catalán y el 17,5 % solamente en castellano, mientras que los que quieren vivir en otras lenguas y combinaciones son el 7,6 %.

Entre los que tienen otras lenguas y combinaciones como lengua inicial un 25,1 % quieren vivir en catalán, un 17,9 % en castellano, un 12,2 % más en castellano que en catalán y un 26,1 % igual en catalán que en castellano. Por su parte la opción de otras lenguas y combinaciones quiere utilizarla un 18,6 % de las personas alóglotas.

Mejora y aprendizaje de catalán en adultos.

El interés por aprender catalán es una variable importante para ayudar a entender la situación actual y futura del aprendizaje de este idioma.

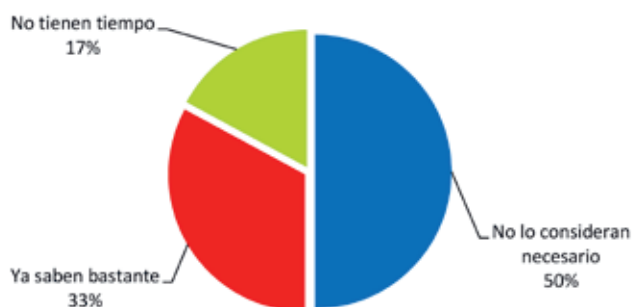
La mayoría de habitantes de la Franja no están interesados en aprender catalán o en mejorarlo (70,8%), mientras que hay una minoría importante que sí que lo está (29,2%). El interés por aprenderlo es el doble entre los que no saben que entre los que declaran que sí saben catalán, ya que casi la mitad de los que no saben están interesados en aprender, mientras que entre los que sí saben hay un cuarto de interesados en mejorarlo.

Para profundizar en las razones de la población por su interés, o su falta de interés, en aprender o mejorar su catalán, se realizaron dos preguntas multirespuesta, una a las personas que no estaban interesadas y otra a las que sí. Las razones más repetidas para no aprender catalán entre la mayoría que no está interesada en aprender son «porque no lo consideran necesario», pero también «porque ya saben bastante» y «porque no tienen tiempo». En cuanto a los que sí están interesados en aprender y mejorar sus conocimientos las razones principales son por cuestiones laborales: «encontrar trabajo o acceder a un empleo mejor». Pero también aparecen otras razones, como «perfeccionar mi catalán», «poder hablar o escribir en catalán en las relaciones personales», «por enriquecimiento cultural y ampliación de conocimientos» y por último «porque es normal saber catalán si vives aquí».

Nuevamente hemos cruzado esta variable con otras como la edad o la lengua inicial para entender la demanda de aprendizaje de catalán. Las personas que tienen lenguas iniciales diferentes del catalán y el castellano son las que proporcionalmente tienen mayor interés por aprender, siendo un 68,8% de todas las personas alóglotas. El segundo grupo con mayor interés son los que tienen tanto el catalán como castellano como lenguas iniciales, 31 puntos por debajo del primero. Por otro lado, solo el 26,9% de los que tienen como lengua materna el castellano y el 22,5% de los que tienen el catalán están interesados en mejorar sus competencias.

Por edad son los jóvenes y los adultos jóvenes los que tienen un mayor número de personas interesadas en el aprendizaje y mejora del idioma, siendo un 46,1% de los jóvenes y un 45,4% de los adultos jóvenes. Por su parte entre los adultos maduros y las personas mayores hay bastante menos interés. En cuanto al nivel de estudios, a mayor nivel de estudios hay un mayor porcentaje de personas interesadas en aprender el idioma, siendo entre los universitarios los que declaran tener un mayor interés y las personas sin estudios las que menos.

GRÁFICO 7.10
RAZONES PARA NO ESTAR INTERESADO EN HABLAR CATALÁN.

Fuente: EULF 2014 y elaboración propia.

GRÁFICO 7.11
RAZONES PARA ESTAR INTERESADO EN HABLAR CATALÁN.

Fuente: EULF 2014 y elaboración propia.

Por último, las personas nacidas en el extranjero muestran la mayor puntuación de interés por aprender catalán y seguidos de estos se sitúan más de un tercio de los nacidos en el resto del Estado. El menor interés en el aprendizaje y mejora del catalán se da entre los nacidos en la Franja, los nacidos en otros Territorios de Lengua Catalana y los nacidos en el resto de Aragón, llevándose pocos puntos de diferencias unos grupos de otros en este aspecto.

Sería interesante para otro estudio dirimir las diferencias entre la población de origen extranjero con lengua inicial castellano y aquellas con otras lenguas iniciales y combinaciones, ya que los resultados hacen pensar que entre la población extranjera hay menos interés por aprender y mejorar el ca-

talán entre aquellos que tienen el castellano como lengua inicial y que entre aquellos alóglotos nacidos en el extranjero se da un mayor interés.

Desde hace años se vienen desarrollando en la Franja cursos de catalán para adultos. Cursos que tienen características diversas según el público al que van dirigidos. Las necesidades de cursos de catalán son diferentes según los casos, mientras que las personas que tienen catalán como lengua inicial y catalán y castellano tienen la necesidad de alfabetizarse en la propia lengua, los que tienen el castellano u otras combinaciones/lenguas iniciales necesitan aprenderla en el caso de los que declaran que no saben y mejorar sus competencias en el caso de los que declaran que saben hablar.

Según los resultados de este estudio, los cursos de catalán para adultos han alcanzado a aproximadamente 3088 personas, es decir, alrededor de esta cifra ha realizado a lo largo de su vida uno o más cursos de catalán para adultos, suponiendo el 7,4 % de los habitantes del territorio mayores de 14 años. Aún siendo una cifra pequeña, es más grande entre algunos sectores que en otros. Por ejemplo, las mujeres que han hecho cursos de catalán son cerca del doble que los hombres. Este dato contrasta con el interés declarado sobre aprender o mejorar el idioma ya que, aunque hay un mayor porcentaje de mujeres interesadas, este se diferencia sólo por 4 puntos. Por otro lado un 29,7 % de los universitarios de la Franja han realizado cursos de catalán.

Por lugar de nacimiento son los nacidos en el resto del Estado los que más cursos de catalán han realizado, mientras que los que menos son los nacidos en el extranjero. Por último el 8,7 % de los que declaran saber catalán han hecho cursos, mientras que los que declaran no saber dan un resultado muy bajo, tal como cabe esperar. Todo esto supone que, además de saber catalán, ser mujer o tener estudios universitarios haga que haya más probabilidades de haber realizado cursos de catalán en el pasado.

El perfil más claro de persona que realiza cursos de catalán en la Franja es el de mujer con estudios universitarios, habiendo realizado estos cursos el 37,2 % de las mujeres con este nivel de estudios. Ellas representan un tercio de las aproximadamente 3088 personas que han realizado cursos. A la luz de los resultados se pueden hacer dos grupos más: las mujeres con estudios primarios o secundarios y los hombres con algún estudio. En cuanto a las mujeres con estudios primarios o secundarios son una minoría dentro del resto de mujeres con este nivel de estudios, pero al ser más numerosas que las mujeres con estudios universitarios representan algo menos de un tercio del total de personas que han realizado cursos. Por su parte el último tercio estaría representado por hombres con estudios primarios, secundarios o universitarios. Entre los hom-

bres es mayor el número de universitarios que han realizado cursos, representando un quinto de todos los hombres con este nivel de estudios. Estos grupos no tienen una representatividad estadística fiable debido a que el tamaño de la muestra no permite realizar cruces de variables a un nivel tan desagregado. No obstante, es interesante citarlos para señalar las tendencias que están operando actualmente en el territorio.

Estos datos contrastan con el interés declarado para aprender y mejorar los conocimientos de catalán, en primer lugar porque los nacidos en el extranjero son el grupo que más interés declara en aprender el idioma, pero sin embargo es el que menos cursos ha realizado. Puede que en parte se deba a la lógica de que tienen interés únicamente aquellos que no conocen la lengua. En esta misma línea, las personas con otras lenguas iniciales y otras combinaciones y las personas con catalán y castellano como lengua iniciales son las que menos cursos han realizado, pero sin embargo el grupo de personas alóglotas es el que más interés tiene con diferencia en aprender y mejorar su catalán, seguido precisamente por los que tienen ambas lenguas como iniciales. Casi la mitad de los que no saben catalán están interesados en aprender, puede que sea porque un porcentaje muy bajo de ellos ha realizado cursos.

Estos contrastes parecen indicar que hay un desajuste entre la oferta y la demanda de cursos de catalán, ya que los cursos que se ofertan son atractivos solamente para una parte de las personas interesadas en aprenderlo o mejorarlo, pero hay otra parte importante que no los realiza. Para conocer las razones por las que las personas interesadas en aprender catalán no realizan los cursos que se ofertan sería interesante profundizar en ello a través de un estudio cualitativo. Lo que está claro es que es necesario diversificar la oferta existente de cursos de catalán para lograr que las personas interesadas en mejorar su catalán o en aprender el idioma accedan a estos. Puede que un formato de interés sería cursos que combinasen el conocimiento sobre la lengua y también sobre otras cuestiones locales, y que además facilitasen el contacto con la población autóctona.³

De todas formas hay que tener en cuenta que el número de personas alóglotas y el de personas nacidas en el extranjero encuestadas es pequeño y por lo tanto no es posible afirmar que el interés de estas personas por aprender o mejorar su catalán es representativo en conjunto. En cambio, si calculamos sobre el total de población cuál es el porcentaje de personas nacidas en el extranjero interesadas en aprender o mejorar su catalán podemos estimar la re-

3 Una referencia en esta dirección es el programa *Voluntariat per la llengua*: <<http://www.vxl.cat/>>.

presentatividad real. El resultado de este cálculo es del 8,8 % sobre el total, lo que significa que con un margen de error de 3,5 % entre el 12,3 % y el 5,3 % de la población son personas de origen extranjero con interés en aprender o mejorar su catalán.

Bibliografía

- Generalitat de Catalunya (2015). *Anàlisi de l'enquesta d'usos lingüístics de la població 2013: Resum dels factors clau*. Barcelona, Biblioteca tècnica de política lingüística.
- QUEROL, E. (coord.) (2007). *Llengua i societat als territoris de llengua catalana a l'inici del segle XXI: L'Alguer, Andorra, Catalunya, Catalunya Nord, La Franja, Illes Balears i Comunitat Valenciana*. Barcelona, Generalitat de Catalunya.
- SOROLLA, N. (2015). El català a la Franja. Any 2014. *Llengua i ús: revista tècnica de política lingüística*, (57), 75-88.
- TORRES, J., MORENO, F. X. V., & FABÀ, A. (2005). *Estadística sobre els usos lingüístics a Catalunya 2003: llengua i societat a Catalunya en els inicis del segle XXI*. Barcelona, Generalitat de Catalunya.

CAPÍTOL 8
CONCLUSIONS I ORIENTACIONS

Ramon Sistac
Universitat de Lleida

Abans de passar a la redacció de les conclusions finals cal fer encara unes consideracions prèvies. És prou sabut que els mètodes de recerca basats en enquestes autodeclaratives tenen els seus partidaris i els seus detractors, però és innegable que ara per ara, i amb l'experiència acumulada dels anys, el mètode s'ha depurat i ha millorat molt, de manera que esdevé la manera més realista d'obtenir una fotografia fixa de l'estat de la qüestió. I és així que, com en el cinema, la successió de fotografies fixes produeix la il·lusió del moviment. No és ben bé aquest el mateix cas, però el fet de disposar d'estudis anteriors (i, concretament, de l'EULF 2004), realitzats amb la mateixa metodologia i amb un qüestionari similars, ens permet d'identificar —en el cas de la Franja, per primer cop— no solament l'estat actual, sinó també les principals tendències evolutives. I el mateix que val per a la dimensió «temps» també val per a la dimensió «espai». El fet d'haver aplicat aqueixa metodologia a territoris diversos de manera més o menys sincrònica, ens permet de descriure amb fiabilitat contrastada l'estat de la llengua per àrees geogràfiques, amb la possibilitat de comparar i de detectar-hi els punts forts i els punts febles.

A més d'aquests valors, doncs, descriptius o estrictament tècnics i acadèmics, n'hi ha d'altres de simbòlics associats. No és el menor la sintonia i les sinergies creades, al llarg del procés d'elaboració del treball, entre institucions diverses. En moments no sempre còmodes per a les relacions institucionals entre Catalunya i Aragó, entitats politicoadministratives i universitàries aragoneses i catalanes treballen ara conjuntament per conèixer la realitat quantitativa i qualitativa del català, base necessària per al disseny i establiment de les accions de política lingüística i imprescindibles per a una gestió democràtica

de la llengua, que podran implementar-se a posteriori de manera adequada i amb coneixement de causa. És un fet que pot passar fàcilment desapercebut però que marca una nova fita en la gestió institucional del català.

Un altre aspecte previ digne de consideració és que el període de realització de les enquestes ha coincidit amb una època, prèvia a l'actual, d'especial hostilitat institucional envers el català a l'Aragó (2011-2015), hostilitat que ha portat fins i tot a negar-ne l'existència i, encara i sobretot, a explicitar aquesta negació en una llei, la coneguda informalment com a *Llei de Llengües d'Aragó* de 2013¹, que derogava o refeia l'anterior de 2009². Tot i que desconexem la incidència real que les polèmiques generades al seu voltant ha pogut tenir sobre els resultats obtinguts, és sens dubte un paràmetre a tenir en compte en el moment de procedir a la interpretació global dels resultats.

Entrant ja a l'anàlisi concreta dels resultats, deixarem de banda els aspectes metodològics més generals i ens centrarem només en un: les dades corresponents al capítol que analitza el context demogràfic són les úniques que no han estat obtingudes a través de l'enquesta, sinó que han estat extretes dels padrons corresponents als anys 2004 i 2014. Un altre aspecte important és que, tot i que s'ha tingut una especial cura en l'oferta de dades contrastables, l'any 2004 no van ser enquestats els habitants de la zona Bergantes-Mesquí (comarca del Baix Aragó), mentre que en la present EULF sí. Això no afecta les dades de població, identificada per municipis de llengua catalana, però sí que pot comportar un petit decalatge en tots els altres resultats, els obtinguts en les enquestes de 2004 i 2014, perquè la població d'aquesta subzona representa actualment un total del 4% del total dels territoris catalanoparlants d'Aragó (la proporció era similar el 2004). Aquesta qüestió ha estat resolta metodològicament mostrant resultats sincrònics de 2014 amb les dades del total de població, i filtrant per als resultats diacrònics de 2014 la població enquestada el 2004, per la qual cosa són estrictament comparables. Les variacions entre els resultats sincrònics i els diacrònics són menors.

El primer que cal tenir en consideració és la dimensió. En termes poblacionals, la Franja representa el 3,59% de la massa demogràfica d'Aragó i el 0,35% del conjunt dels territoris de llengua catalana o catalanofonia. Des d'aquesta darrera òptica, la població de la Franja (47.631 habitants el 2014) tan sols és

1 Cortes de Aragón, Ley 3/2013 de uso, protección y promoción de las lenguas y modalidades lingüísticas de Aragón, de 9 de maig de 2013.

2 Cortes de Aragón, Ley 10/2009 de uso, protección y promoción de las lenguas propias de Aragón, de 22 de desembre de 2009.

superior a la de l'illa de Formentera (10757) i a la de la microcomarca murciana catalanoparlant del Carxe (564) i similar a la del municipi de l'Alguer (43831). Si deixem de banda, doncs, les dades corresponents als enclavaments lingüístics, podríem dir que l'Aragó catalanòfon és el territori de llengua catalana demogràficament més reduït. Un territori que es caracteritza, a més, per una distribució desigual d'homes i dones, amb un predomini d'aquells superior a les mitjanes d'Aragó, de la catalanofonia i de l'Estat. Hi ha, a més, un claríssim i preocupant envelliment de la població (2,16 persones grans per infant), envelliment que implica necessàriament un descens de la població en un futur pròxim. De fet, la població ha crescut des del 2004, a causa de la immigració, i l'augment es va mantenir a l'alça fins al 2009; posteriorment, la tendència a la baixa ha estat constant. I és a més molt desigual segons les comarques. Així, l'única que creix és el Baix Cinca, mentre que el decreixement és especialment preocupant a la Ribagorça i al Bergantes-Mesquí. Cal tenir present que, excepte al Matarranya i al Baix Cinca totes les capitals comarcals són exògenes (s'entén que del territori de llengua catalana), i concentren cada una d'elles gairebé tanta població com la resta de la comarca catalanoparlant (així Graus respecte de la Ribagorça catalanòfona, Binèfar de la Llitera i, encara de manera més acusada, Alcanyís respecte del Bergantes-Mesquí i Casp del Baix Matarranya).

La taxa d'immigració, tot i que en els darrers anys ha davallat, en el conjunt del decenni valorat ha canviat substancialment la composició demogràfica, i ha impedit que l'envelliment no fos molt superior. Cal considerar que bona part de les dades lingüístiques obtingudes no es poden interpretar correctament si no considerem prèviament que entre 2004 i 2014 s'ha passat d'un 75 % de població autòctona (considerant com a tal, a efectes lingüístics, la nascuda a la Franja i a la resta de la catalanofonia, però exclouent-ne la de la resta d'Aragó), a un 68 %. El tant per cent restant es reparteix entre un 11 % de nats a la resta d'Aragó, 5 % a la resta d'Espanya i un 16 % d'estrangers. En un còmput diferent, podem sumar el de la resta d'Aragó, els de la resta d'Espanya i els estrangers de països de llengua espanyola, i ens surt un 17,4 % de —previsibles— parlants de l'espanyol. D'entre les comunitats estrangeres alloglotes, la més nombrosa és la romanesa (4,5 %), seguida de la búlgara (gairebé el 3 %). Tot això partint sempre, com no podria ser d'altra manera, de la població empadronada.

Sobre l'emigració, no disposem de dades dels autòctons que han emigrat a altres indrets d'Aragó. Però sí que sabem que només el 9 % ha anat als territoris no catalanoparlants de l'Estat (Aragó a banda), mentre que el 91 % ho ha fet a la catalanofonia. D'aquests darrers, el 49 % ho ha fet a la província de Barcelona, el 22 % a la de Lleida, el 12 % a la de Tarragona, el 5 % al País Valencià.

Pel que fa a l'ocupació, el 2014 hi havia un 8% d'aturats, un 46% d'ocupats i un 22,3% de pensionistes o jubilats. Un 11% són estudiants. Pel que concerneix el nivell d'estudis, hi ha diferències importants respecte a l'EULF 2004: els estudis universitaris han passat del 7,8% al 12,3%, els secundaris del 24,9% al 46,7%, els primaris han descendit del 54,2% al 37,6% i els sense estudis del 8% al 3,3%. Són dades que tindran forta incidència en altres que analitzarem més endavant.

En l'anàlisi de tot allò que fa referència als coneixements lingüístics cal tenir una especial cura, perquè segurament són les dades que generen més expectació, ja que aparentment són aquelles que donen la fotografia més clara de l'estat de la llengua des d'un punt de vista quantitatiu, si bé, en una lectura més aprofundida, podrien donar una visió esbiaixada de la seua vitalitat, la qual no cal mesurar necessàriament per les competències, sinó més aviat pel seu ús i, especialment en situacions precàries, per la transmissió intergeneracional i el paper de la llengua en àmbits fora de la llar. A més, són dades que es poden comparar fàcilment, tant per territoris com en la seua evolució diacrònica. Cal afegir que per primera vegada s'hi inclou dades dels coneixements d'altres llengües. Tanmateix, com que aquest paràmetre no va ser inclòs en l'EULF 2004, en aquest cas no és possible la comparació. Un altre aspecte que convé tenir clar, per tal d'evitar-ne interpretacions esbiaixades, és que les respostes són autoavaluatives. Tot i això s'hi ha inclòs preguntes amb respostes de tipus escalar que permeten afinar un mica més la qualitat de les dades.

El 94,1% de la població de la Franja declara entendre el català, el 80,2% saber-lo parlar, el 74,7% saber-lo llegir i el 41% saber-lo escriure. D'entrada, i ja ben entrats en el segle XXI, pot sobtar la quantitat tan alta de persones que el saben parlar però no el saben escriure. Tot sembla indicar-nos, ja d'antuvi, que l'ús del català a la Franja és bàsicament oral. És una situació, tanmateix, que no hauria pas de sorprendre si es té en consideració que analitzem un territori on el català tan sols té una presència gairebé testimonial en el món escolar i de manera, a més, voluntària. Tanmateix, la Franja continua estant entre els territoris on hi ha un índex més alt de persones que saben parlar-lo, si bé les diferències amb Catalunya, Andorra, les Illes Balears i el País Valencià s'han escurçat sensiblement. Pel que fa a les preguntes escalars, les xifres, naturalment, van a la baixa. Així, si sumem el 60,2% que diu entendre'l perfectament amb el 22,5% que l'entén força, ens dona un 82,7%. I, pel que fa a parlar-lo, el 48% declara fer-ho perfectament i el 20,1 força (68,1%, doncs). Cal tenir en compte que «parlar» sempre és un concepte més absolut, pel fet de ser actiu, que no pas «entendre», sempre més relatiu pel seu caràcter passiu.

El sexe no sembla un factor determinant que actue sobre el coneixement, però sí l'edat. Els índexs més alts de parlants es donen en les edats més grans, mentre que els coneixements de la llengua escrita s'incrementen en les edats més joves. Tot plegat sembla estar relacionat, d'una banda, amb la composició demogràfica —el sector de població gran és el que majoritàriament ha nascut a la Franja i és de llengua inicial catalana— i, d'una altra, amb la tímida presència escolar del català que, malgrat les dificultats, deixa conèixer els seus resultats positius. Això es comprova a més amb el fet que l'habilitat de la lectoescriptura és sensiblement superior entre els nascuts a la resta de la catalanofonia (majoritàriament a Catalunya) i que, en conseqüència, han estat escolaritzats en català. Molt possiblement els coneixements de llengua escrita també es deuen haver incrementat pels serveis rebuts *de* Catalunya (o directament *a* Catalunya), i per l'augment de la presència del català a Internet i a les xarxes socials. Per contra, els nascuts a la resta d'Aragó, Espanya i a l'estranger són els que en qualsevol circumstància presenten els nivells de coneixement més baixos. Un altre aspecte a destacar és que, en la producció oral, les diferències entre els nivells alts i baixos d'estudis no semblen ser determinants. Però sí que ho són pel que fa a la llengua escrita: saber parlar però no escriure és freqüent en la població sense estudis, mentre que les habilitats màximes, inclosa la llengua escrita, es donen entre el grup amb estudis universitaris (cosa gens insòlita, atès que probablement han fet majoritàriament els seus estudis a Catalunya).

Pel que fa a l'evolució del període 2004-2014, si bé el coneixement oral es manté per la banda alta, la capacitat de parlar s'ha reduït el 2014 8,4 punts percentuals respecte del 2004, i la d'entendre 4,6 punts. En canvi, el coneixement de la llengua escrita ha millorat sensiblement: saber escriure ha pujat 11,5 punts i llegir 2,4.

La davallada del coneixement oral sembla tenir relació directa amb l'augment de la població immigrada, ja que, de fet, ha pujat entre el col·lectiu dels nascuts a la Franja, grup que tanmateix s'ha reduït percentualment.

Pel que fa a les altres llengües, el coneixement del castellà es pot considerar universal. L'anglès és entès per un terç de la població, mentre que el francès ho és només per una quarta part. La competència oral activa es pot xifrar en un 22,4% per a l'anglès i un 15,9% per al francès. Les competències en francès augmenten amb l'edat, mentre que l'anglès funciona en sentit invers, segurament com a conseqüència de la substitució del francès per l'anglès en el món escolar. És possible que hi haja contribuït també el fet que les comarques del nord (la Ribagorça, bàsicament), amb més tradició de relacions amb França, són també les més deprimides i, sobretot, les més despoblades. El 7,6%

declara parlar fluidament altres llengües, mentre que, sorprenentment, els que declaren tenir alguna d'aquestes com a llengua inicial arriben a l'11 %.

Sobre l'estatus de la llengua a la Franja, els conceptes de *llengua inicial*, *llengua d'identificació* i *llengua habitual* segurament ens aporten informació encara més matisada i pertinent, perquè, entre altres coses, ens permet de detectar-hi les tendències evolutives, integradores o no, en temps aparent, al marge de les comparatives que puguem establir entre 2004 i 2014. Pel que fa a la llengua inicial, el 52 % declaren tenir-ne el català, el 33,8 % el castellà, l'11,6 % altres i el 4,5 % el català i el castellà. S'hi observa, doncs, un clar retrocés del català, i un augment del castellà respecte de l'EULF 2004, que donava al català un 71,1 %, al castellà un 26,6 %, a les altres llengües un 0,4 % i l'1,8 % es declaraven bilingües. Aquest fet —el descens del català— pot explicar-se principalment per la presència en els darrers anys d'hispanòfons nascuts fora de la Franja (aragonesos, de la resta d'Espanya o d'Amèrica Llatina), i pel creixement tan sobtat del grup d'altres llengües, però potser podria començar a indicar també els primers símptomes d'un cert abandó de la llengua o de la seua transmissió generacional, ja que una davallada de gairebé 19 punts no es justifica només amb el descens percentual de la població nascuda a la Franja o als territoris de llengua catalana (que, com hem vist més amunt, ha estat tan sols de 7 punts). Hipotèticament, aquesta dada podria estar també condicionada pels casos de trencament de la transmissió que es poden estar produint als sectors més occidentals dels extrems nord i sud. El fet que la proporció de persones que tenen el català com a L1 siga superior en els grups de més edat i descendisca entre els més joves de manera inversament proporcional al castellà, sembla també un indicatiu en la mateixa direcció. De tota manera, és possible que, molt més que el lloc de naixement, siga la llengua dels pares allò que determine la llengua inicial. Això es pot comprovar amb el fet que, mentre que entre els nascuts a la Franja declaren que tenen el català com a L1 en un 78,4 %, en el cas dels nascuts a la resta de la catalanofonia el percentatge cau a un 58,4 % (i cal tenir en compte que la majoria de components d'aquest darrer grup procedeixen de Catalunya, on no sembla detectar-se processos generalitzats d'interrupció de la transmissió oral del català).

Pel que fa a la llengua d'identificació, les dades no difereixen gaire de les anteriors: 51,4 % català, 38,6 % castellà, 8,1 % altres llengües, 1,9 % català i castellà. Tot això indica, en relació a la llengua inicial, una lleugera davallada del català (0,8 %) i un augment del castellà (4,8 %), la qual cosa semblaria indicar que el castellà té un poder real d'atracció sobre els immigrants al·lo-glots, que no és abandonat pels castellanoparlants d'origen i, encara, que té un mínim de poder d'atracció sobre determinats catalanoparlants. En general po-

dríem dir que, a diferència de Catalunya, no es produeix ací un «guany» percentual de parlants del català, fornit per aquell sector estadísticament significatiu de persones (sobretot a Catalunya i Andorra, però també a les Illes i al País Valencià) que tenen com a llengua inicial el castellà (o d'altres) i com a llengua d'identificació el català.

Les dades de la llengua habitual són similars, tot i que encara amb un petit descens del català sobre els paràmetres anteriors (amb el consegüent augment del castellà). Cal tenir present, però, que la casuística comunicativa i les situacions personals, en un territori de frontera i de poblacions petites on els serveis són exògens i on sovint es treballa fora del poble, poden amagar circumstàncies molt diverses i complexes. Tanmateix, com amb els altres paràmetres, s'hi detecta una més que sensible davallada de l'ús del català en els darrers deu anys. La manca, a més, d'ús oficial de l'idioma i de protecció del seu ús públic (i la seua gairebé nul·la presència a l'escola, l'església, l'administració, etc.) segurament és un altre factor a tenir en compte.

En resum, podríem dir que el català, malgrat la important davallada que ha experimentat en el període 2004-2014, continua essent la llengua inicial del sector majoritari de la població, la llengua d'identificació principal i també la llengua més habitual, però en tots tres paràmetres la presència del castellà augmenta considerablement, la qual cosa fa pensar que la capacitat d'atracció del català envers els al·loglots és més aviat limitada.

Si entrem en el tema de la llengua en l'àmbit familiar, podem parlar primer dels usos lingüístics a la llar. En xifres absolutes, el 50,8% de la població utilitza el català a casa, el 37,7% el castellà, el 7,9% té usos bilingües i el 7,6% altres llengües o combinacions.

Pel que fa a la transmissió generacional, sembla haver-hi una certa estabilitat. Entre parlar català amb els avis, amb els progenitors i amb els fills hi ha una certa progressió del manteniment de la llengua: 50,5%, 52,7% i 54,7% respectivament. Paradoxalment, el castellà també progressa: 27,6%, 29,4% i 32,1%. Aquest fet es produeix a costa dels usos bilingües, que disminueixen: 10,9%, 6,9% i 3,5% (cal recordar: amb els avis, amb els progenitors i amb els fills) i de les altres llengües: 11,1%, 11% i 10,1%. S'hi observa, en aquest darrer grup, que aquells que trenquen la transmissió de la seua llengua ho fan generalment a favor del castellà.

En canvi, en les interaccions amb la parella els usos s'alteren més significativament: el 46% parlen en català, el 43,2% en castellà, el 7,2% en altres llengües i el 2,7% fan usos bilingües. La meitat dels que parlen català amb els pares i castellà amb la parella recuperen el català amb els fills, però és signifi-

catiu el nombre de catalanoparlants que parlen castellà amb la parella i transmeten el castellà als descendents.

Per grups d'edat, es detecta que la població més gran és la que manté més el català, mentre que entre els més joves el seu ús a la llar es va reduint. Entre la cohort situada entre els 15 i els 29 anys, el castellà supera lleugerament el català (44,1 % vs. 39,6 %). Aquest canvi sembla estar relacionat amb la composició demogràfica de la població, perquè les proporcions entre gent gran i adults joves que mantenen el català són similars.

Per àrees geogràfiques, el Matarranya és on el català és més fort a la llar (65,5 %), seguit de la Llitera (50,3 %), el Baix Cinca (42,1 %) i la Ribagorça (38,3 %). Aquesta és l'única comarca on l'ús del castellà supera el del català (47,3 % castellà, català 38,3 %, usos bilingües 8,6 % i altres 5,7 %). Cal tenir present el pes que deu tenir la degradació i pèrdua de la llengua, a la Ribagorça i en menor grau a l'extrem nord-occidental de la Llitera, en els parlars dits de transició, que no es discriminen en l'estudi i que presenten una situació sociolingüística molt més complexa que caldria analitzar detalladament en futurs estudis.

Les davallades en l'ús familiar del català que s'han produït durant el decenni (amb els pares una pèrdua de 22,9 punts percentuals, i amb els fills de 23) es justifiquen, d'una banda, per l'augment de la població immigrada, però d'una altra també pel procés d'«autoctonització» de la població castellanoparlant de procedència forana però estabilitzada al territori. Es pot dir, en general i en conclusió, que hi ha una certa estabilitat en la transmissió generacional entre catalanoparlants, per bé que el nombre d'aquests decreix, i d'altra banda es produeixen petites pèrdues sobretot entre les parelles mixtes, i algunes altres que caldria estudiar més a fons, però que segurament s'incrementen en algunes poblacions que presenten situacions sociolingüístiques peculiars, especialment en les àrees de transició i en la del Mesquí-Bergantes. En xifres absolutes, el castellà augmenta la seua presència com a llengua de la llar, i el català, tot i mantenir-se, no aconsegueix els guanys que presenta en altres territoris, la qual cosa pot generar, de continuar la mateixa progressió, una minorització de la llengua en l'àmbit familiar, pas previ a la substitució lingüística.

En allò que fa referència als usos interpersonals, altre cop trobem una mitjana en la presència oral global del català (49,4 %) lleugerament superior a la del castellà (46,5 %), amb un 3,6 % d'ús de llengües estrangeres. El primer que sobta, però, és la gran davallada respecte de l'enquesta de 2004. L'ús del català ha caigut de l'ordre de 14 punts, mentre que el castellà n'ha pujat 11 i les altres llengües més de 3. Evidentment, els catalanoparlants són els que

utilitzen habitualment el català, mentre que els castellanoparlants mantenen el castellà. Però la diferència bàsica entre els dos grups és que els parlants de castellà no solen usar el català en cap ocasió, mentre que els catalanoparlants usen el castellà (la seua L2) en multitud de situacions, i especialment davant un interlocutor castellanoparlant o parlant de qualsevol altra llengua, convergeixen al castellà.

Aquesta manca de reciprocitat es tradueix en el fet que tan sols un 9,4% dels enquestats afirma que no parla mai en castellà, mentre que el 22,8% diu que no fa servir mai el català. Tot això implica que la majoria de la població, en diversos graus d'intensitat, utilitza en unes situacions o en unes altres el castellà. Dit d'una altra manera, per als parlants del castellà el català els és superflu, i els procedents d'altres llengües utilitzen gairebé exclusivament el castellà. Aqueixes altres llengües resten confinades a l'àmbit privat.

El català sol prevaldre en les comunicacions més privades: la llar, els amics i els veïns, però davalla clarament el seu ús amb els companys d'estudis o de la feina. En els àmbits públics, predomina clarament el castellà, potser amb excepció de les botigues, on hi ha un cert equilibri, i una mica l'administració local. Però el castellà es dispara en les altres administracions públiques, en els bancs i caixes, grans superfícies comercials, sanitat i educació.

El patró que ja hem vist en altres situacions també es repeteix en els usos interpersonals. El català és usat majoritàriament pels autòctons, i especialment per la gent de més edat, mentre que la seua presència és més limitada entre les generacions més joves.

En general, el catalanoparlant de la Franja s'adapta a la llengua de l'interlocutor, cosa que no sol passar en sentit contrari. Aquest és un procés que, a mesura que el nombre de castellanoparlants augmenta, actua decididament contra l'ús públic del català i en compromet el seu futur.

En el camp de les actituds i representacions, tenim primerament les dades que fan referència a la llengua inicial de les converses. El 38,1% diu que comença sempre les converses en català, el 23,85% ho fa sovint, el 17,9% poques vegades i el 20,2% no ho fa mai. Quan algú s'adreça a un interlocutor en castellà i aquest respon en català, el 40% canvia al català i el 58% continua en castellà. Tot comparant amb els resultats de 2004, es comprova que s'ha triplicat el nombre de persones que no s'adrecen mai a ningú en català. S'ha duplicat la xifra de mantenidors del castellà, mentre que els que mantenen el català han baixat 19 punts. Hi ha, doncs, un clar retrocés del català en els darrers deu anys.

Pel que fa a la percepció sobre la unitat de la llengua i, concretament, respondent a la pregunta sobre si es parla el mateix idioma a Catalunya, València,

Balears i la Franja d'Aragó, si sumem els que estan totalment d'acord amb l'enunciat (59,9%) o més aviat d'acord (20%), ens dona un 79,9%. A l'altre costat, els que estan parcialment en desacord (12,9%) o totalment en desacord (5,4%) arriben al 18,3%, gairebé 8 punts per damunt del 2004. Contràriament, hi ha un canvi espectacular en la denominació de la llengua. El 45,6% contesta espontàniament que el nom de la llengua és català (20,6% el 2004), el 27,7% denominacions gentilícies locals (tipus *fragatí* o *tamarità*; 35,6% el 2004) i el 26,7% denominacions pejoratives (tipus *xapurriat*; 35,6% el 2004). Comprovem, doncs, que «català» ha pujat 25 punts en deu anys. L'ensenyament del català entre els més joves, l'augment generalitzat del nivell d'estudis, la tasca pedagògica de les associacions, les relacions continuades amb Catalunya i el País Valencià i, paradoxalment, la indignació provocada per la polèmica del «LAPAO»³ han hagut de contribuir a la correcció d'aquesta disfunció gairebé ancestral. La percepció de la unitat, curiosament, és lleugerament major entre els més grans que entre la població més jove. I el grup que en té una percepció més positiva és el dels nascuts als altres territoris catalanòfons, seguit per aquest ordre del dels nascuts a la Franja, els aragonesos d'altres zones, els naturals de la resta d'Espanya i els estrangers. Per tant, els grups més associats a priori a la llengua són aquells que es mostren també més favorables a la seua unitat.

En el període estudiat ha millorat també, però lleugerament, la percepció que tenen els parlants sobre l'ús de la llengua, per bé que s'hi detecta un cert pessimisme sobre el seu futur. Un 70% dels enquestats no estan interessats a aprendre català o a millorar-lo, mentre que un 29,2% sí que n'està. El grup més interessat és el de les persones al·loglotes (dins d'aquest grup, el 68,8%). El percentatge general creix entre els joves i els adults joves i, en general, en el nivell alt d'estudis, si bé bona part justifica que no el vol aprendre perquè ja el sap.

* * *

Sembla, doncs, que totes les dades apunten en la mateixa direcció: malgrat el medi hostil (manca de reconeixement oficial de la llengua, hostilitat identitària a l'Aragó, desconcert i prejudicis lingüístics i identitaris d'autòctons i sobrevinguts...), el català gaudeix encara d'una vitalitat gairebé insòlita, gens habitual en llengües sotmeses a processos de minorització semblants. Però l'evolució, constatable empíricament a partir de l'aplicació de la mateixa metodologia de

3 Pseudoacrònim popularitzat de «lengua aragonesa propia del área oriental», denominació per al català utilitzada en la *Ley 3/2013 de uso, protección y promoción de las lenguas y modalidades lingüísticas de Aragón*.

recerca i anàlisi en un lapse de temps de deu anys, ens fa engegar totes les alarmes: en tots els àmbits estudiats el català ha experimentat un important retrocés. Encara continua essent la llengua que es percep a la Franja com a predominant al carrer i es manté en la banda alta entre el conjunt de territoris de llengua catalana, però en cap altre d'aqueixos territoris ha experimentat una davallada tan ràpida en el seu ús i coneixement en aquest període. Les causes són diverses, però se'n pot fer una presentació sintètica.

El desencadenant de tot plegat ha estat la transformació demogràfica. Els canvis en la composició de la població han estat dels més destacables de la història recent. Per una banda, ha continuat l'èxode de les zones més rurals, especialment dels secans i de la muntanya, cap a les poblacions grans i, sobretot, cap a les ciutats. Un èxode que afecta molt especialment la gent més jove i amb estudis; és a dir, aquella que té més capacitat dinamitzadora i que hauria de poder actuar més fàcilment com a model mimètic per a la resta de la col·lectivitat, especialment per als nouvinguts. Per una altra l'arribada massiva de població forana, bàsicament estrangera i al·loglota; una arribada que s'ha aturat quan els efectes de la crisi econòmica s'han fet ben palesos, però que malgrat això difícilment generarà retorns massius al lloc de procedència. Aquesta ha estat la causa principal de la transformació en la demografia. Però no ens enganyem: la immigració no és la causa de la davallada en el coneixement i l'ús del català. N'ha estat, en tot cas, l'element detonant, però les causes són més pregones. Als anys seixanta del segle passat, a molts indrets de la Ribagorça, la Llitera i el Baix Cinca se sentia sobretot castellà pels carrers dels pobles, a causa de l'autèntic tsunami migratori que es va produir amb la construcció dels embassaments i centrals elèctriques. Una immigració pràcticament tota de llengua espanyola (i majoritàriament de dialecte andalusí) que, en bona part, s'hi va quedar. I, amb el temps, malgrat la dictadura i la baixa consideració de la llengua, es va integrar lingüísticament de manera majoritària, alguns ja la primera generació. Eren altres temps i el català (i la integració completa) representava una clara millora d'estatus i, a més, encara quedava força població catalanoparlant monolingüe, de manera parcial o fins i tot absoluta. Ara, tots sabem que les condicions són diferents. Primerament perquè, sobretot en els àmbits més rurals, la socialització està molt afeblida. La privacitat guanya terreny, i els llocs comuns de relació són cada vegada menys, i menys efectius. Després, perquè l'actitud contemporitzadora i adaptable dels parlants del català retroactua en contra d'ells mateixos. A més presència del castellà i d'altres llengües, més creix el retrocés del català. I aleshores comença una progressió gairebé geomètrica que elimina lentament el seu hàbitat tradicional. I, finalment, perquè l'estatus legal i social de la llengua la condemna a l'ostracisme en el seu mateix medi. El tema de l'escola és particularment dramàtic: si el nucli de catalanoparlants proporcionalment envelleix i el

de castellanoparlants i al·loglots predomina entre la gent jove, la gran eina de difusió del coneixement de l'idioma entre les noves generacions (les escolaritzades) hauria de ser, doncs, l'escola, encara més quan les poblacions rurals agafen cada vegada més els patrons urbans de comportament, en què la primera socialització de l'individu es fa més a l'escola-bressol, al col·legi i després a l'institut que no pas com abans amb la família o al carrer. L'escola és, en general, la gran assignatura pendent, encara que no l'única, evidentment (cal comptar també l'administració pública, la sanitat, els mitjans de comunicació, les grans empreses i centres comercials...). Sense una normalització planificada del català el medi serà cada vegada més hostil. I, encara que la transmissió generacional encara es manté en línies generals, en qualsevol moment es pot produir un procés generalitzat de substitució lingüística; ja en som al lllindar. Tota la literatura sociolingüística a l'ús indica que les situacions de distribució funcional de varietats funcionen mentre són estables. En processos dinàmics només hi ha dues eixides: la normalització o la substitució, i és evident que no hem entrat en un procés de normalització; ans al contrari, tots els indicadors apunten en sentit oposat.

Malgrat tot, hi ha també alguns signes esperançadors. El mateix manteniment de la transmissió generacional de la llengua n'és un. L'augment de la capacitat de lectura i escriptura, sobretot entre les generacions més joves, també, així com la implantació de les noves tecnologies que creen àmbits nous de presència del català, especialment a Internet i a les xarxes socials, àmbits que fins fa no gaire ni tan sols imaginàvem. Igualment és un factor d'equilibri, o reequilibri, la normalitat que ha assolit la llengua a les terres de Ponent i de l'Ebre de Catalunya, amb les quals se sol tenir contacte quotidià i que, a més, forneixen molts serveis a la Franja. També la millora de la percepció de l'estat de la llengua per part dels usuaris. I, en el mateix sentit, el fet que el glotònim gentilici «català» guanye terreny és el signe més esperançador de tots, ja que indica un canvi d'estatuts important. Per al parlant que fa el pas, allò que parla ja no és un *patois* impresentable, sinó una llengua digna amb tots els ets i els uts, compartida no solament amb els seus convilatans, sinó per un univers potencial de més de deu milions de persones. I encara més quan s'arriba a aquest convenciment malgrat les connotacions que aquest terme té a l'Aragó. Els prejudicis van a la baixa, el valor patrimonial de la llengua cada vegada és més reconegut i deixa de ser considerat una nosa o un impediment per a reconèixer-se com a aragonès. Però el procés és molt lent i encara massa incipient, i el temps hi juga a la contra.

* * *

El Consell d'Europa s'ha pronunciat diverses vegades sobre la manca d'actuacions governamentals en defensa i promoció del català i l'aragonès a l'Aragó. Malgrat la finalització del període d'especial hostilitat institucional

envers el català a l'Aragó (2011-2015) a què fèiem referència al començament d'aquest capítol, ara per ara encara està gairebé tot per fer. A dia d'avui, un ciutadà aragonès de llengua catalana veu més o menys reconeguts i pot dur a la pràctica els seus drets lingüístics a la veïna Catalunya, però no a la terra on paga els seus impostos i a on presumiblement rau el seu sentiment de pertinença. En alguns temes, com en l'educació o en l'atenció sanitària (per no parlar de la justícia o de les forces de l'ordre) la situació és especialment preocupant, i els drets individuals i col·lectius senzillament no es poden exercir. És per això que caldria, a més d'un reconeixement explícit d'aqueixos drets lingüístics a través d'una legislació adequada, tot un seguit d'accions urgents de conservació i promoció o foment del català destinades a pal·liar aquestes greus mancances. La majoria corresponen a l'administració, si bé és cert que la societat civil sempre ha donat senyals de capacitat d'aplicar-hi mesures substitutives, però en cap cas l'administració hauria d'utilitzar la societat civil per a descarregar-se de responsabilitats.

Potser l'acció més urgent és la propagandística. Ha de ser de doble direcció. En primera instància, sobre els catalanoparlants de la Franja, per tal de fomentar el seu orgull de parlants i enterrar prejudicis ancestrals. Parlar l'idioma en el mateix territori (i també fora) en tota circumstància és l'única manera de garantir un paisatge lingüístic sostenible. Però igualment la propaganda caldria fer-la a tot el territori aragonès. Els prejudicis dels catalanoparlants naixen en bona part dels prejudicis del comú dels aragonesos mateixos. La població ha d'assumir que el català, com l'aragonès, també és un patrimoni seu del qual haurien d'estar orgullosos. Podríem dir que el català de la Franja és propietat de tothom: *franjolins*, aragonesos, catalans i de tota la Humanitat. La majoria d'actituds contràries a aquest principi naixen senzillament de la ignorància. En aquest sentit, és molt important de trencar els tabús. Per incòmode que pugui resultar, d'això, especialment a la Franja, se n'ha de parlar, sense *omertà* i sense complexos, amb llum i taquígrafs.

És molt important també la presència escrita, i la seua visualització pública, de la llengua en *cartelleria* i *senyalètica*. Especialment en la senyalització pública (i en bans, anuncis, etc.), però també l'administració pot oferir estímuls a les empreses privades i als particulars. El «km 0» lingüístic pot ser un incentiu com a marca de qualitat i fins i tot un important al·licient per al desenvolupament turístic identitari. La mateixa filosofia —a part del respecte al dret dels parlants— es podria aplicar a la toponímia, que té un alt valor simbòlic i identificador. Possiblement no rebrà exactament les mateixes sensacions el turista si visita Bellmunt de Mesquí o si ho fa a *Belmonte de San José*.

Cal fomentar les relacions entre territoris veïns. Això pot semblar una declaració *naïf* d'intencions, però el que és cert és que els països més desenvolupats d'Europa organitzen el territori a través d'estructures reticulars, de xarxa o malla, i no segons el model jacobí de les estructures d'estrella, basat en l'existència de centres —principals o subalterns— i perifèries. Aquesta estructura obsoleta condemna la Franja a ser l'eterna perifèria de tot, i és la base de la seua precarietat cultural i, de retruc, lingüística. L'armament identitari que exhibeixen tant Aragó com Catalunya perjudica enormement la consciència dels parlants, que, des de la seua condició de fronterers, se senten atrapats entre dos focs.

En el mateix sentit, cal que la llengua esdevinga un element més cívic i civil, desvinculat dels conflictes identitaris. Ni un és més aragonès per haver nascut en un determinat indret ni més català per parlar la llengua que parla. En el món en què vivim, la identitat, ètnicament o sentimentalment, és un afer individual, i *ciutadania*, *identitat* i *sentiment patri* són conceptes que no tenen pas per què anar lligats, oimés en territoris fronterers, multiculturals per definició. Cal articular un discurs més «laic» sobre la llengua (i segurament també sobre el país) i procedir a una positivació en la presentació del «problema» del català. La població del país ha d'entendre (i cal, doncs, explicar-ho) que el català no és un problema, sinó més aviat una solució. La normalització de l'idioma no s'ha de vincular tant a la tradició com a la modernitat, el desenvolupament, el prestigi, la iniciativa...

A l'administració autonòmica correspon d'actuar urgentment en el camp de l'ensenyament. Mentre s'espera una legislació més definitiva, cal articular mesures provisionals que vagen molt més enllà de l'ensenyament estricte de l'idioma i que superen la barrera de la voluntarietat. Això, que val per a l'ensenyament primari i secundari, implica també actuacions fermes en l'ensenyament d'adults i, molt especialment, en la formació de mestres i professors. De la mateixa manera li correspon les actuacions en matèria de protecció dels drets lingüístics de les persones que fan ús del sistema sanitari. És intolerable que les persones, especialment els grans i els xiquets (que sovint tant els uns com els altres no se saben expressar bé en castellà) siguin avergonyides constantment per metges i auxiliars. Igualment, com que ni les províncies ni les comarques han estat dissenyades amb criteris lingüístics, els municipis, única administració lingüísticament coherent, haurien de tenir moltes més possibilitats d'articular polítiques actives i de proximitat sobre la llengua.

Tant a l'administració com a la societat civil correspon el foment de la cohesió social a partir de l'associacionisme. La xarxa associativa pot ser el millor garant de la integració de la població nouvinguda, i la llengua l'eina més

potent per a assolir un objectiu que és doble: evitar els conflictes identitaris i les tensions subsegüents, derivats dels moviments migratoris, i assegurar la pervivència d'aqueixa massa crítica de parlants en el país que segurament té la demografia més baixa del món.

La normalització d'un idioma, o la reversió de la seua substitució, no és un afer de cultura o de patrimoni; és una qüestió altament estratègica que afecta tota la societat, i que té implicacions des de les ciències al desenvolupament econòmic. És per això que les polítiques lingüístiques no han de ser sectorials, sinó transversals, i demana grans consensos. La inversió econòmica és molt important, imprescindible; però encara ho és més la capacitat de diàleg, la pedagogia, la informació i, no cal dir-ho, l'empatia. Quan les coses s'expliquen bé, com a mínim algunes reticències desapareixen. Es poden explorar experiències molt diverses en aquest sentit, tant a Europa com a la resta del món, amb grans èxits i també amb algun fracàs. La Franja és molt important per a Aragó i també ho és per a la catalanofonia en el seu conjunt, però encara ho és més per als seus habitants, encara que a camins els coste verbalitzar-ho. I, tanmateix, no és el melic del món...

CONTINGUT

Pròleg.....	9
Introducció	11
Capítol 1	
Metodologia general de l'Enquesta d'usos lingüístics a la Franja, 2014 <i>Joan Solé Camardons, Anna Torrijos</i>	15
Capítol 2	
Contexto demográfico <i>Anchel Reyes Garreta, Chabier Gimeno Monterde, Miguel Montañés Grado</i>	31
Capítol 3	
Els coneixements lingüístics <i>Joan Solé Camardons, Anna Torrijos</i>	49
Capítol 4	
Les llengües a la Franja <i>Javier Giralt Latorre, Maria Teresa Moret Oliver</i>	67
Capítol 5	
La llengua a casa i la transmissió lingüística intergeneracional <i>Natxo Sorolla</i>	93

Capítol 6

Les llengües en els usos interpersonals i en els àmbits de consum i serveis

Maria Teresa Moret Oliver, Javier Giralt Latorre..... 121

Capítol 7

Las actitudes, las representaciones lingüísticas, el aprendizaje de catalán en adultos y las denominaciones de la lengua

Anchel Reyes Garreta, Miguel Montañés Grado, Chabier Gimeno Monterde..... 145

Capítol 8

Conclusions i orientacions

Ramon Sistac..... 167

*Aquest llibre s'ha acabat d'imprimir
als tallers del Servicio de Publicaciones
de la Universidad de Zaragoza
el 20 de desembre de 2018,
data de commemoració de l'execució
de Juan de Lanuza el Mozo,
Justícia d'Aragó*

Aquesta publicació té com a objectiu l'anàlisi de l'Enquesta d'usos lingüístics realitzada a la Franja l'any 2014 (EULF2014), per tal d'oferir informació sobre la realitat sociolingüística dels municipis catalanoparlants d'Aragó, des d'una perspectiva acadèmica, quantitativa i representativa d'aquesta realitat sociolingüística. Es compara els resultats amb la primera onada de la mateixa enquesta, realitzada una dècada abans (any 2004), i és possible entendre la comparació als estudis sociolingüístics realitzats en la resta de territoris de llengua catalana. La cerca del coneixement sobre la relació entre llengües i societat que inspira aquest treball és rellevant acadèmicament i científicament i també ho és socialment, tant al territori mateix com a fora. Esperem que la seua lectura també despertarà l'interès del lector, de la ciutadania i de les administracions, que disposaran així d'unes dades actualitzades que l'ajudaran a entendre millor aquesta relació complexa entre les llengües i els diferents aspectes socials a la Franja.

CÁTEDRA **JOHAN FERRÁNDEZ D'HEREDIA**
DE LENGÜAS PROPIAS DE ARAGÓN
Y PATRIMONIO INMATERIAL ARAGONÉS

UNIVERSIDAD DE ZARAGOZA
GOBIERNO DE ARAGÓN